

VI. Leo'nun *Taktika* İsimli Eserindeki *Deniz Harbine Dair* Bölümünün Tercümesi,
Notlandırılması ve DeğerlendirilmesiTranslation, Annotation and Evaluation of the Chapter *About Naval Warfare* in *The Taktika* of Leo VI

Murat Öztürk*

Öz

Büyük olasılıkla muharebe meydanına hiç ayak basmamış olsa da Bizans İmparatoru VI. Leo (Bilge, ó Σοφός) (886-912) antik çağdan kalan ve savaşa dair pek çok teknik bilgi içeren ciltlerce ilmî eseri inceleyip hülâsa ederek subaylarına askerleri savaşa ne şekilde hazırlayacaklarını ve onları seferlerde ve harp meydanında nasıl konuşlandıracaklarını anlatan bir çalışma hazırlamıştı. Ortaya çıkan bu yapıt yaygın bilinen adıyla *Taktika* (τακτικά) idi. Bir mukaddimeyle başlayan ve hâtimeyle sonlanan 20 nizamnameden (bölümden) meydana gelen eser, *Sarazenlere/Sarasinlere* (Σαρακηνοί) ve deniz savaşına ayrılan bölüm haricinde daha önceki devirlerin ehemmiyet arz eden yazarlarına ait çalışmaların uyarlamaları ile farklı sözcükler kullanılmak suretiyle yapılan tefsirlerinden müteşekkildir. Bilge olarak da isimlendirilen mezkûr imparatorun hüküm sürdüğü yıllar *Sarazenlerle* yapılan mücadeleler bağlamında su coğrafyasında birçok hareketliliğin yaşandığı bir devir olmuştur. *Taktika* isimli eserin *Deniz Savaşlarına Dair* (περὶ ναυμαχίας) [Nizamname XIX] bölümü her ne kadar savaş taktiği üzerine yazılmışsa dahi basit bir şekilde, olması veya olmaması gerekenleri belirtmek yerine bir şey yapılsa ya da yapılmazsa nasıl sonuçlanabileceğine değindiğinden hem bir rehber hem de bir siyasetname/nasihatname özelliği taşımaktadır. Bu çalışmada *Taktika* isimli eserin *Deniz Savaşlarına Dair* bölümünün Türkçeye tercümesi yapılarak ilgili kısmın izaha muhtaç hususları notlarla açıklanmış ve VI. Leo'nun sunduğu malumat Ortaçağ'daki diğer kaynak eserlerin sunduğu bilgilerle mukayese edilip modern dokümanlardan da istifade edilerek denizcilik tarihine ilgi duyanlar için değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taktika, Deniz, Gemiler, Bizans İmparatorluğu, Araplar, Deniz Savaşları.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü - Assoc. Prof., İstanbul University, Faculty of Letters, Department of History, İstanbul/TÜRKİYE <https://ror.org/03a5qrr21> ozturkmk@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5633-9578>

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Abstract

Although he had probably never set foot on the battlefield, the Byzantine Emperor Leon VI (the Wise, *ὁ Σοφός*) (886-912) analysed and summarised volumes of scholarly works from antiquity, which contained much technical information on warfare, and prepared a work that instructed his officers on how to prepare soldiers for battle and how to deploy them in campaigns and on the battlefield. This resulted in a work commonly referred to as *Taktika* (*τακτικά*). The work which consists of 20 regulations (chapters) starting with an introduction and ending with a conclusion, consists of adaptations and paraphrases of the works of previous periods, except for the chapter devoted to *Saracens* (*Σαρακηνοί*) and naval warfare. The years of the reign of the aforementioned emperor, who was also called the Wise, were a period in which many movements took place in the water geography in the context of the struggles with the *Saracens*. Even though the chapter *About Naval Warfare* (*περὶ ναυμαχίας*) [XIX] of the *Taktika* is about war tactics, it is actually both a guideline and a political/consultative treatise in that it does not simply state what should or should not be done, but rather what consequences there might be if something is done or not done. This study offers a Turkish translation of the chapter *About Naval Warfare* of the *Taktika*, annotates the relevant parts requiring further explanation, and evaluates the information provided by Leon VI for those interested in naval history, comparing it with the information provided by other Medieval sources and making use of modern documents.

Keywords: Taktika, Sea, Ships, Byzantine Empire, Arabs, Naval Warfare.

Giriş

Kendisi muhtemelen harp meydanında hiç bulunmamış olsa da Bizans İmparatoru VI. Leo (886-912) görüldüğü kadarıyla askerî meseleler ile muharebenin sevk ve idaresine büyük bir ilgi duyuyordu. Neticede o, Bizans -ya da kendisinin tercih edeceği adla Roma- silâhlı kuvvetlerinin yüce kumandanıydı. Augustus Sezar (MÖ 27-MS 14), Traianus (98-117), I. Konstantinos (324-337) ve I. Iustinianos'un (527-565) halefi olarak kendisinden, savaşlarda muzaffer olması ve barbar halkları Roma'nın boyunduruğuna alması bekleniyordu. O, çok geçmeden, askerî teçhizat ve uygulamalarla ilgili sağlam bir bilgi birikimi olmadan bunu yapamayacağını idrak etmişti. Nitekim harp düzeni taslakları ve okçuluk becerisinin gelişiminden, şehir ablukası ve müdafaasına kadar savaşa dair pek çok teknik bilgi içeren ciltlerce ilmî eser Antik Çağ'dan Bizanslılara miras kalmıştı. VI. Leo tüm bu çalışmaları inceleyip hülâsa ederek subaylarına askerleri muharebeye nasıl hazırlayacaklarını ve onları seferlerde ve harp meydanında nasıl konuşlandıracaklarını anlatan bir eser hazırlamıştı. Ortaya çıkan bu eser *Taktiksel Nizamnameler*, diğer bir adıyla *Taktika*'ydı. Bir mukaddimeyle başlayıp hâtimeyle sonlanan 20 nizamnamenin¹ (bölümün [*διάταξις*])** çok az kısmı orijinaldir. Bununla

¹ Yapıt, mukaddimenin akabinde taktiklere ve generale (1), generalde aranan vasıflara (2), planlamanın gerekliliğine (3), ordunun taksimine ve subayların tayinine (4), silâhlara (5), süvari ve piyade bölüklerinin silahlandırılmasına (6), süvari ve piyade bölüklerinin talimine (7), askerî cezalara (8), marşlara (9), yük katarına (10), ordugâhlara (11), muharebenin ön hazırlığına (12), savaştan önceki güne (13), muharebe gününe (14), şehir kuşatmasına (15), harp sonrası meselelere (16), baskınlara (17), muhtelif halkların ve Romalıların muharebe düzeni teamüllerine (18), deniz harbine (19) ve muhtelif vecizelere (20) dair toplamda yirmi nizamnameden oluşmaktadır. Eser bir hâtimeyle son bulmaktadır.

** Çalışmamın bazı yerlerinde telif edilmesi elzem görünen Grekçe tümce ve kelimeleri tabetme zahmetinde bulunan Doktora öğrencimiz İsmail Koçuk'a teşekkür ederim.

birlikte Bizanslılar orijinal eserlerle ilgilenmek yerine eskilerin otoritesine saygı duyuyorlardı. *Sarazenlere*² ve deniz savaşına³ ayrılan bölümler haricinde, *Taktika* isimli yapıt Bizans askerî tarih yazınına⁴ önemli derecede tesir eden Onasander⁵ (MS birinci yüzyıl), Aelian⁶ (MS ikinci yüzyıl), Aeneas Tacticus⁷ (MS dördüncü yüzyıl) ve Mauricius⁸ (MS 600 civarı) gibi daha önceki devirlerin önem arz eden müelliflerine ait çalışmaların uyarlamaları ve farklı sözcükler kullanılarak yapılan tefsirlerinden oluşmaktadır. Bilge Leo *Taktika*'yı imparator iken derlemiş olmalıdır; zira babası I. Basileios'tan (867-886) müteveffa olarak bahsetmektedir. Bir hükümdara atfedilen diğer tüm eserlerde olduğu gibi bu çalışmanın da ne kadarının bizzat VI. Leo tarafından ne kadarının kâtipleri ya da araştırmacıları tarafından kaleme alındığı net değildir. Her hâlükârda, eserin nüshaları çıkarılmış ve oğlu VII. Konstantinos'un 959 senesinde ölümünden bir süre önce, bir nevi askerî ansiklopedi olan büyük bir Yunan askerlik sanatı ve mesleğiyle alakalı ilmî eserler cildine eklenerek imparatorluk kütüphanesine tevdi edilmiştir. Grekçeden İngilizceye tercüme esnasında kullanılan çalışma -ya da onun bir nüshası- X. yüzyıl ortalarına ait olan Mediceo-Laurentianus graecus, 55, 4 (M) adlı el yazması eserdir (kodeks).⁹

Eserin çevirisinin mukaddimesinde belirtildiği üzere deniz harbine ayrılan bölüm Sarazenlerle yapılan mücadeleler bağlamında su coğrafyasında birçok hareketliliğin yaşandığı bir devri ele almaktadır. Bu noktada yapıtın telif edildiği dönemde Akdeniz'de meydana gelen savaş ve hadiselerle ana hatlarıyla temas etmek faydalı olacaktır.

I. Basileios'un elde ettiği bütün başarılarla rağmen, halefi VI. Leo devrinde, imparatorluk yeniden ciddi tehditler ile karşılaştı. Kuzeyde, Bulgar Çarı I. Simeon'a (893-927) karşı bir muharebe başladı ve imparatorluk filosunun bir bölümü 895 senesinde Bulgaristan'a akınlar düzenlemek amacıyla Macarları Tuna'nın karşısına geçirmek için kullanıldı.¹⁰ Bulgar harbi maliyeti yüksek hezimetlerle sonuçlanırken, bu dönemde Arapların denizlerdeki hâkimiyeti ve tehdidi Bizans bahrî gücünün kalbi olan Ege Denizi'nin kıyılarına yapılan hücumlarla zirveye ulaştı.

2 İslâmiyet'in ilk dönemlerinde Süryânice kaynaklarda, Hz. İsmail'in annesi Hâcer'e atıfla, İslâm'ı ve Müslümanları tanımlamak için kullanılan bu kelime hakkında bk. J. V. Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, Columbia University Press, New York 2002, s. 10-11.

3 Denizcilik bağlamında ilgili nizamnamenin ehemmiyetine bir işaret olarak görülebilir.

4 Bizans askerî tarih literatürü hakkında geniş bilgi için bk. J. Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World (656-1204)*, Routledge, London 1999.

5 *Onasander*, İngilizce trc. Illinois Greek Club-Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1928.

6 *Tactics of Aelian*, İngilizce trc. V. Dillon, Cox and Bayles, London 1814.

7 *Aeneas Tacticus*, İngilizce trc. Illionois Greek Club-Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1928.

8 *Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy*, İngilizce trc. George T. Dennis, University of Philadelphia, Philadelphia 1984.

9 *The Taktika of Leo VI*, İngilizce trc. George Dennis, Dumbarton Oaks, Washington, D.C. 2010, s. V-VI, IX-X. El yazması ve İngilizce tercüme hakkında ayrıca bk. X-XIV. *Taktika*'nın telifi sırasında Bizans askerî literatüründeki hangi kaynaklardan istifade edilmiş olabileceği hakkındaki tespitler hususunda bk. J. Haldon, *A Critical Commentary of the Taktika of Leo VI*, Dumbarton Oaks Studies, Washington 2014, s. 40-43, 390-392.

10 W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, Stanford, California 1997, s. 463-464.

Bu süreçte Ege'yi denetlemek için Bizanslılar mobil hâldeki deniz kuvvetlerini kullandılar. Zira bu tür hızlı devriye binitleri (gemileri) ada sakinlerinin güvenliğini sağlamaya yetiyordu. Ancak ara sıra yapılan bu müdahaleler, Ege'de düzenli deniz seferlerini güvence altına almak için yetersiz kalıyordu.¹¹ 891 ya da 893 yılında, Arap donanması Sisam Adası'nı muhasara edip adanın *strategos* (στρατηγός)¹² ve aynı zamanda *patrikios* (πατρίκιος)¹³ rehin aldı. Nitekim Sisam'da bir *strategos* bulunması, Girit'te konuşlanan Arap korsanların Ege ve Akdeniz kıyılarındaki tehditleri sebebiyle burada bir Bizans *themasının* (θέμα)¹⁴ oluşturulduğunun göstergesiydi. Müslüman Araplar 898 senesinde muhtemelen *Kibyrrhaiote* (Κιβύρραιῶται) *Theması*'ndan bir Bizans filosuna denk geldiler ve Amiral Râgıb kumandasındaki İslâm filosu sayısız gemi ele geçirip 3.000 denizciyi öldürerek muzaffer oldu. Bu hezimetler, Bizans müdahale gücünü zayıflattı ve Ege'yi Suriye filolarının hücumlarına açık hâle getirdi.¹⁵

Tiren Denizi'ndeki hadiseler de Bizans aleyhine gelişmekteydi. 888 yılında Sicilya'da, Milazzo kentinde Bizans donanması Arap filosuyla karşı karşıya geldiğinde imparatorluk güçleri ağır bir mağlubiyet alarak yaklaşık 12.000 askerini kaybetti. Arapların İtalya kıyılarındaki ilerleyişi sonraki senelerde de devam etti. 900 senesinde Konstantinopolis'ten Messina'ya gönderilen bir imparatorluk filosu Araplara karşı koyamadı. Neticede Araplar 901'de Reggio Calabria'yı¹⁶ yıktılar.¹⁷ Ancak ilk büyük kayıp 902 yılında geldi; mühtedi Amiral Dimnâna,¹⁸ Demetrias'ı¹⁹ yağmaladı; akabinde imparatorluğun Sicilya'da son kalan yeri Taormina, Müslümanların eline geçti.²⁰ Ardından 902 senesinin sonlarında ya da 903'ün başlarında Limni Adası, Araplar tarafından muhasara edildi ve ada sakinleri tutsak edildi. Fakat en büyük felaket 904 yılında vuku buldu; bir başka mühtedi olan Trabluslu Leo (ö. 921-922'den sonra), Ege'ye akınlar

11 V. Christides, "The Raids of the Moslems of Crete in the Aegean Sea: Piracy and Conquest" *Byzantion*, 51, 1981, s. 86-87.

12 Bizans'ta "general, kumandan" manasında bir terim olmasının yanı sıra askerî bir valiyi tanımlamak için de kullanılmıştır, bk. A. P. Kazhdan, "Strategos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1964.

13 Roma'da bir statü ibaresi olan *patricius*la etimolojik olarak ilintili yüksek rütbe payesidir, bk. A. P. Kazhdan, "Patrikios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1600.

14 Yalnızca askerî birlik olabileceği gibi hem sivil hem de askerî gücü birleştiren bir *strategos* tarafından yönetilen bölgesel birim için de kullanılan başlıca terimdir. Bk. A. P. Kazhdan, "Theme", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 2034-2035.

15 J. H. Pryor-E. M. Jeffreys, *The Age of APOMQON, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill, Leiden-Boston 2006, s. 62.

16 Reggio Calabria (Rhegium), İtalya'nın Calabria bölgesinin güneyinde, Messina'nın karşı kıyısında bulunan tarihi bir kenttir.

17 I. E. Καραγιαννópoulos, *Ιστορία βυζαντινού κράτους*, C 2, *Ιστορία Μέσης βυζαντινής Περιόδου (565-1081)*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993, s. 323-324.

18 Dimyâna, Damianos, Damiane, Damiyane.

19 Demetrias, Yunanistan'ın doğu kıyısının ortalarında Magnesia'da Volos kentinin yakınlarındaki antik şehir. Bk. A. P. Kazhdan, "Demetrias", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 603-604.

20 S. Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912) Politics & People*, Brill, Leiden-New York-Köln 1997, s. 185-186; Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 65.

düzenledi. Müslüman Arapların donanması, Çanakkale içlerine sızdıktan sonra imparatorluğun ikinci büyük kenti Selanik'i zapt etti ve burada kentin *strategos*u esir alındı. Trabluslu Leo burada 22.000 kişi tutsak olarak ele geçirildi ve Müslüman esirler de Bizanslıların elinden kurtarıldı. Bununla birlikte Bizans filosundan 60 gemi alıkonulurken şehirden yüklü miktarda ganimet elde edildi. Tüm bu olanlar sırasında Bizans donanması Müslüman Arapların üstün gücü karşısında tesirli olamadı.²¹ Selanik kuşatılmış, hinterlandı yağmalanmış ve herhangi bir gemi kaybedilmeden geri dönülmüştü.²² Üstelik Girit'teki Müslümanların saldırıları daha yoğun hâle gelmiş ve nihayetinde VI. Leo'nun hükümdarlığının sonlarına doğru Güney Ege adalarının çoğu ya terk edilmiş ya da bu bölgelerde Müslümanların hâkimiyeti tanınmıştı.²³ Bu devir sadece Müslüman akınlarının yaşandığı değil, Ege'de de Arap gücünün iyiden iyiye pekiştiği bir dönemdi. İmparator VI. Leo, Müslümanlara karşı mukavemet gösteremediği gibi Suriye ve Tarsus'taki İslâm donanmasının yeniden vücut bulma ihtimali zuhur etti.²⁴ Ayrıca Girit ve Sicilya'da konuşlanmış olan Arap filoları doğrudan Bizans deniz gücünün karşısına çıkmaktan imtina etmekle birlikte genellikle korsan saldırılarıyla Bizans kentleriyle adalarını yağma ve talan ediyorlardı.²⁵ Nitekim imparator, Girit Emîrliği ile Trablusşam ve Tarsus gibi donanma merkezlerine karşı ivedilikle önlem alınması gerektiğinin farkındaydı; zira Doğu Akdeniz'deki İslâm üstünlüğü imparatorluğun aleyhine geliyordu. VI. Leo, bu sebeple imparatorluğa yönelik deniz tehdidi hususuna özel bir ilgi gösterdi ve Doğu Akdeniz ve bilhassa Ege'deki Arap filolarının giriştiği seferlere karşı Girit'in ele geçirilmesi için gayret etti.²⁶ Dolayısıyla bu arzusunu gerçekleştirmek için dönemin en seçkin denizcisi Himerios'u (ö. 912-913'ten sonra) amiral olarak tayin etti. Selanik'in zaptına mâni olamayan mezkûr deniz kumandanı 910 senesinde, komutasındaki Bizans filosuyla, öncelikle Levant kıyılarına sefer düzenledi ve Kıbrıs Adası'na çıkarma yaptı. Burada Bizanslılar, Kıbrıslı Hristiyanların da yardımıyla yağma ve talan hareketine giriştiler.²⁷ Başarıyla tamamlanan Lazkiye seferinin ardından Girit'e yeni bir deniz harekâtı için kolları sıvayan Himerios, 43.000 asker yanında 112 *dromon* (δρόμων)²⁸ ve 75 *pamphyloi* (πάμφυλον)²⁹ ile adaya yelken açtı. Girit seferi için

21 Tougher, *age.*, s. 186-188. Trabluslu Amiral Leo'nun sevk ve idaresinde düzenlenen bu sefer hakkında geniş bilgi için bk. M. Öztürk, "Ioannes Kaminiates'e Göre Müslüman Arapların Selânik Kuşatması ve Zaptı (904)", *İstanbul Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37, 2021, s. 17-44.

22 J. J. Norwich, *Byzantium: The Apogee*, Penguin Books, London 1999, s. 120.

23 Bu dönemde Müslümanların faaliyetleri hakkında bk. B. Arslan, *Müslüman Girit Emîrliği (824/5-961)*, Gece, Ankara 2020; Christides, "The Raids of the Moslems...", s. 93-98.

24 Christides, "The Raids of the Moslems...", s. 93.

25 Καραγιαννόπουλος, *age.*, s. 326.

26 Tougher, *age.*, s. 193.

27 Tougher, *age.*, s. 191; Christides, "The Raids of the Moslems...", s. 94; Öztürk, ("Bizans İmparatorluğu ve İslâm Hilâfeti Arasında Paylaşılmalı Ada: Kıbrıs (28-353/648-965)", *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies*, 41, 2022, s. 291-293, 295-296) Bizans Amiralî Himerios'un Kıbrıs'a yaptığı bu hücumu sonrasında Müslümanlar adaya Dimnâna kumandasında çıkarma gerçekleştirmiş ve Konstantinapolis Patriği I. Nicholas Mysticus (ö. 925) yaşanan menfi bazı gelişmeler üzerine Abbâsî Hilâfeti'ne Dimnâna'yı şikâyet eden bir mektup kaleme almıştır.

28 Bu gemi türü hakkında tercüme metninde geniş bir açıklama bulunmaktadır.

29 Mezkûr gemi hakkında çeviri içinde izahat yer almaktadır.

imparatorluğun kasasından toplamda 239.128 *nomismata* (νόμισμα)³⁰ gibi yüklü bir miktar bulunmaktaydı.³¹ Ancak Girit Emîrliği'ne³² karşı yapılan büyük sefer başarısız olmakla kalmayıp³³ dönüş yolunda Bizans donanması; Trabluslu Leo tarafından pusuya düşürülerek Sakız Adası açıklarında 912 yılının Ekim ayında ağır bir şekilde hezimete uğratıldı.³⁴ İmparator VI. Leo ise büyük umutlar içinde devâsâ bir bütçe ayırdığı bu harekâtın hayal kırıklığıyla neticelendiğini bilmeden 912 senesinin Mayıs ayında hayata gözlerini yumdu.

Umumiyetle Müslüman Araplarla yaşanan tüm bu mücadeleler imparatoru, denizler bahsinin telifi esnasında, askerlerini onlara karşı mütemadiyen teyakkuzda bulunmaya itmiş görünmektedir. Bizans İmparatoru'nun deniz muharebeleri sırasında gözetilmek üzere verdiği talimatların savunmaya yönelik ve dikkatli bir çerçevede olması yaşadığı tecrübeler sebebiyle şaşırtıcı değildir.

Metnin Tercümesi, Notlandırılması ve Değerlendirilmesi

VI. Leo'nun denizler bahsi³⁵ şu cümlelerle başlar ve devam eder:

1. Şimdi deniz harbine ilişkin kural ve talimatları kaleme alacağız. Eski taktik kitaplarında bu konuyla alakalı herhangi bir düzenleme bulamamış olsak da orada burada okuduklarımızdan ve mevcut donanma kumandanlarımızın başarıları kadar başarısızlıklarını da içeren her zamanki tecrübelerinden, önceden *trireme* (τριήρης)³⁶ addedilip şimdilerde *dromon*³⁷ denilen

30 Genel manada “*madeni para*”, özel olarak da geç dönem Roma ve Bizans para sisteminin temelini oluşturan 24 keratia [ayar (κεράτιον)] standart altın sikke anlamında kullanılan sözcük, bk. A. P. Kazhdan, “Nomisma”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1490.

31 Arslan, *age.*, s. 160.

32 Söz konusu emîrlik hakkında tafsilatlı malumat için bk. Arslan, *age.*

33 Treadgold, *age.*, s. 469-470.

34 Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 63; Christides, “The Raids of the Moslems...”, s. 94.

35 Metin, Grekçeden İngilizceye yapılmış olan tercümeden istifade edilerek Türkçeye kazandırılmıştır. *Deniz Savaşlarına Dair (Nizamname XIX)* adlı bölümün *iki farklı İngilizce çevirisi* bulunmaktadır. Bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 483-517; *The Taktika of Leo VI*, s. 504-535. Metin Türkçeye tercüme edilirken George Dennis'in İngilizceye yaptığı çeviri esas alınmış, bununla birlikte Pryor ve Jeffreys'in müşterek kitabındaki tercüme de tahkik edilmiştir. [Çevirenin notu]

36 Her iki yanında üçer kat sıra kürekleri bulunan, yelken donanımına sahip, muharebe veyahut çıkarmalarda kullanılan bu savaş gemileri hakkında geniş bilgi için M. Pitassi, *The Roman Navy-Ships, Men & Warfare 350 BC-AD 475*, Seaforth Publishing, Barnsley 2012, indeks.

37 *Dromon* ve Bizans filosu üzerine kaleme alınmış en kapsamlı çalışma Pryor-Jeffreys'in zikredilen eseridir. Zaman içinde Bizans filusunun temel unsuru hâline gelmiş olan *dromon* (koşucu), V. yüzyılda ilk kez istimal edilen bir terimdir. Güverteli bir savaş gemisi olan *dromonlar* hafifliği ve sürati sebebiyle bu isimle adlandırılmıştır. Bk. A. Cutler- E. McGeer, “Dromon”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 662. Pryor-Jeffreys'a göre (*age.*, Bu gemi hakkında tafsilatlı malumat için bk. s. 192-238) *dromonlar* beşinci asırda gövde yapım tekniğinde bir değişim geçirerek “*kabuk öncelikli*” yöntemden “*iskelet öncelikli*” bir sisteme geçilmiştir. Yani geminin dış kaplaması (iskeletin) üzerine izafesi söz konusudur. *Dromonların* kürek sistemi ise karmaşık bir tanzime sahipti. Söz konusu gemilerde kullanılan kürek düzeni mezkûr müellifler tarafından ayrıntılı şekilde izah edilmiş ve geminin ana yapısına uyumlu bir kürek düzenlemesiyle manevra kabiliyetinin artırıldığı belirtmiştir.

*** İngilizce tercümede general ya da kumandan ibaresi kullanılmakla birlikte *denizler bahsi* olması sebebiyle Türkçe çeviride amiral kelimesi tercih edilmiştir. Eserde nadiren de olsa birinci tekil şahıs kullanılmış, bununla birlikte

vasıtalara binip denizde harp etmeyi amaçlayanlara burada yazılanları takdim etmemize yetecek birkaç örnek derledik. Söz konusu kural ve talimatları burada kısa ve öz bir şekilde nakledeceğiz.

2. Bu eseri kendisine hitaben yazdığımız Ey donanma kumandanı!*** Her şeyden önce, donanma taktikleri ve deniz harbinde marifetli ve tecrübeli olmanız lazım gelir. Hava ve rüzgârın hareketlerini hesaba katmayı ve ayrıca görünürdeki yıldızları, burçları ve Güneş'le Ay'ın alametlerini inceleyerek bu hareketleri tahmin etmeyi <bilmeniz> gerekir. Pek tabii, mevsim geçişlerine ilişkin bilginizin de tam ve eksiksiz olması icap eder.³⁸ Böylelikle, bu hususlarda tecrübe sahibi biri olarak, denizdeki fırtınalara emniyetle ve tehlikeye mahal vermeksizin karşı koyabilirsiniz.

3. Karşınıza çıkacak düşman donanmasının nizam ve vaziyetine göre, onlarla çatışmaya girmeye yetecek sayıda *dromona* binmelisiniz. Kendi donanmanızı düşmanla savaşmaya her yönden hazır olacak şekilde teçhiz etmelisiniz.

4. *Dromon*un yapı ve teçhizatı; manevra yaparken onu yavaşlatmaması için çok büyük olmamalı, zayıf kalıp dalgalarda savrulmaması ve düşman vurup bindirdiğinde kolayca parçalanmaması için de çok hafif olmamalıdır. Ancak, *dromon* dengeli bir şekilde yapıp teçhiz edilsin ki seyir hâlindeyken çok yavaş ilerlemesin ve dalgalar tarafından dövüldüğünde ya da düşman bindirdiğinde güçlü ve sağlam kalsın.

5. *Dromon*un teçhizatında gereken hiçbir şey atlanmamalı, her şeyden ikişer tane olmalıdır. Bu teçhizata yeke, kürek, kürek dayacağı, halat, dilli makara, yelken, seren cundası, her türlü merruşat ile denizcilik ilminin tatbikatı için gerekebilecek diğer her şey dâhildir. Ayrıca geminin gövdesi için fazladan kalas ile kaplama tahtası, kendir halat, katran ve zift de bulunmalıdır. Gemide, bazıları dövme demirden olmak üzere, keser, delgi, testere ve sair tüm âletlere sahip bulunan bir gemi marangozu olmalıdır.

6. Hiç şüphesiz, geminin, âdet olduğu üzere *pruvasına yerleştirilecek ve hazırlanan ateşi düşmana püskürtmeye yarayacak tunç kaplı bir tulumbası (sifonu) muhakkak olmalıdır.*³⁹ Bu sifonun üzerinde de kendisi kaplama tahtalarından yapıldığı gibi etrafı da yine bu tahtalarla

konunun muhatabının doğrudan amiral olması hasebiyle ekseriyetle birinci tekil şahıs tercih edilmiştir. Yer yer “*Ey amiral*” diyerek yazar zaten bu durumu ortaya koymaktadır. Modern İngilizcede “*sen*” ve “*siz*” hitapları arasında bir fark olmadığı için bu noktada inisiyatif alıp VI. Leo'nun donanma kumandanına “*siz*” diye hitap etmesini uygun buldum. Bunu da yer yer “*Zatâliniz*” anlamındaki “*Your Excellency*” ibaresini kullanıyor olmasına istinaden tercih ettim. İmparator bazen doğrudan emir kipiyle bazen de “*yapacaksın*”, “*edeceksin*” şeklinde talimat veren bir dille konuşuyor olmasına rağmen “*yapacaksın*” şeklindeki ibareleri metnin ahengi açısından, bütünlüğü bozduğunu düşündüğümünden, çok mecbur kalmadığım müddetçe kullanmadım. [Çevirenin notu]

38 Pryor-Jeffreys (*age.*, s. 392-393) bu durumun ziyadesiyle gerçek dışı olduğunu çünkü kumandanların genellikle profesyonel veya tecrübeli denizciler olmadıklarını, denizle ilgili bu tür hususlarda onların umumiyetle gemi komutanlarına ya da mürettebattaki deneyimli bahriyelilere güvendiklerini izah ederler.

39 “*Ἐχέτω δὲ πάντως τὸν σίφωνα κατὰ τὴν πρόραν ἔμπροσθεν χαλκῷ ἡμφοισμένον, ὡς ἔθος, δι' οὗ τὸ ἐσκευασμένον πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀκοντῖσαι.*” [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 505 dipnot 2] Sıvı ateş ya da Grek Ateşi olarak da bilinen müstahzar ateş, basınç uygulanıp yakılarak tulumba (sifon) denilen tunç borulardan püskürtülen ve düşmanı gürüldeyen alevlerle yoğun, siyah bir duman içerisinde bırakan petrol esaslı bir maddeydi. Ayrıca bk. J. R. Partington, *A History of Greek Fire and Gunpowder*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London 1960, s. 1-41; Pryor-Jeffreys *age.*, s. 607-631; J. Haldon-M. Byrne, “A Possible Solution to the Problem of Greek Fire”, *Byzantinische Zeitschrift*, 70.1, 1977, s. 91-99.

çevrili bir nevi platform bulunmalıdır. İşte, düşman gemisinin pruvasından gelecek saldırıları bertaraf edecek veya istedikleri her türlü silâhla düşman gemisinin tamamına saldıracak çatışma birliklerini tam orada konuşlandırın.

7. En büyük *dromon*larda, kaplama tahtalarından yapılma duvarları gemi direğinin ortalarına gelen, tahta kale denilen yapılar dakin.⁴⁰ Bu <gözetleme noktalarından> adamlarımız değirmen taşları ya da kılıç şeklinde ağır demirler atsinlar. Bu atılanlar ya düşman gemisini delip geçecek ya da üzerlerine düştükleri kişileri büyük bir güçle çarparak ezecektir. Adamlar ayrıca düşman gemisini ateşe verebilecek ya da gemideki askerleri öldürebilecek başka şeyler de fırlatabilirler.

8. Her bir *dromon* yeterli uzunlukta ve uygun ebatta olsun ve biri aşağıda biri de yukarıda olmak üzere iki kürek sırası bulunsun. Her kürek sırasında kürekçilerin oturacağı en az yirmi beşer oturarak olsun. Dolayısıyla, yirmi beşi aşağıda yirmi beşi de yukarıda olmak üzere toplam elli oturarak olacaktır. Her bir oturakta, biri solda biri de sağda olmak üzere ikişer kürekçi otursun ki ayrıca asker olarak da görev yapan yukarıdaki ve aşağıdaki kürekçilerin sayısı toplam yüzü bulsun. Gemide, bunlara ek olarak *dromonun centurionu* (κένταρχος),⁴¹ bir alemdar, yekelerin başında duran ve serdümen de denen iki dümençi ile *centuriona* yardımcı olacak her türlü adam da bulunacaktır. En son olarak da pruvada iki üstsubay olacak ve bunlardan biri tulumbayı idare ederken diğeri de demir atmaktan sorumlu tutulacaktır. Pruvacı üstsubay silâhlı vaziyette, pruvanın yukarı tarafında konuşlanır. Donanma kumandanının, yani *centurionun* şiltesi (κράββατος)⁴² geminin kıç tarafında bulunmalı ve bir yandan kumandanı görünür kılarken bir yandan da onu çatışma esnasında düşman tarafından atılan silâhlardan korumalıdır. O mevkiden *dromon* kumandanı her şeyi görüp, gelişebilecek her türlü durum karşısında emirlerini verebilecektir.

9. Bunlardan daha büyük ve o anki şartlarda düşmana karşı alınması gereken vaziyete bağlı olarak aşağı yukarı 200 kadar adamı alabilecek yeri olan başka *dromon*lar da yapılmalıdır. Bu adamların 50 tanesi aşağıdaki kürek sırasında çalışırken, silâhlanmış ve yukarıda konuşlanmış 150 tanesi de düşmanla çarpışacaktır.

10. Bunlara ilaveten, keşiflerde ve hız gerektiren başka harekâta kullanabileceğiniz, kadirga (γαλαία/γαλέα)⁴³ ya da *monoreme* (μονήρης)⁴⁴ adlı gemiler gibi çok hızlı, süratli ve hafif, daha küçük *dromon*lar da yaptırın.

40 Bu istihkâmın ya da dövüş platformunun yeri için bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 229-238.

41 *Centurion* ya da *kentharchos*, donanma veya ordudaki ast rütbeli bir subay olup, emri altında 100 asker bulunmaktadır. Bk. A. P. Kazhdan, "Kentarchos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 2, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1120-1121.

42 [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 507 dipnot 4] *Centurionun* şiltesi genellikle yatak ya da divan anlamına gelir. Aynı zamanda kumandanın çadırı (σκηνή) da denmiş olan bu yapı muhtemelen geminin kıç tarafında, üzerine tente gerilmiş ufak bir platformdu. Ayrıca bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 215-216.

43 [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 507 dipnot 5] Kadirga, VI. Leo'nun devrinde, öncelikli amacı öncülük ve gözcülük olan daha küçük ve hızlı gemilere atfen kullanılıyordu. Ayrıca bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, indeks.

44 Antik Çağ'da Yunan ve Roma dönemlerinde kullanılan, tek bir sıra kürekçiye sahip ve genellikle uzun-dar gövdeli bir harp gemisiydi. Kürek sayısına ve düzenine değil, tek bir kürek sırasına odaklanmasından dolayı *monoreme* olarak anılan ve savaşta hem hızlı hareket etmek hem de manevra yapmak için tasarlanan bu gemiler, deniz muharebelerinde kullanılırken sahip olduğu hız ve kürekçilerin gücüyle düşman gemilerine saldırıyordu. Bu binitin kullanımına dair örnekler hakkında tafsilatlı misaller için bk. Pitassi, *age.*, indeks.

11. Ayrıca levazım ve atların nakliyesi için de gemiler (*ἵππαγωγός*)⁴⁵ yaptırın. Birer yük katarı misali, bu gemiler özellikle savaş zamanı *dromon*ları ağırlaştırmamak için askerlerin tüm teçhizatını taşıyacaktır. Ufak miktarlarda cephane ya da erzak sarf edilmesi gerektiğinde askerler onları bu teknelerden dağıtabilir.

12. *Dromon*ların ve bunlara binecek askerlerin sayısını kestirmenin kati bir yolu bulunmak şöyle dursun, bu neredeyse imkânsızdır. Zira *dromon*ların ve büyüklükleri gemilerin boyutuna ve muharebede kullanacakları silâh ve teçhizata göre değişiklik gösterecek askerî birliklerin sayısı, karşınıza çıkacak düşman askeri sayısının yanı sıra, ânın şartlarına göre tayin edilmelidir. İşte siz de öyle yapın.

13. Dahası, teçhizat ve at taşıyan gemilerde, silâhsız olmayıp tam aksine ok, yay, mızrak ve şartlara göre savaşta gerekebilecek her şeyle mücehhez olan kâfi sayıda asker bulunmalıdır. Gemilerde fazladan silâh bulunsun ki elindekiler tükendiği anda askerler yenilerini derhâl tedarik edilebilsin. Bu türden gemilerde ihtiyaç duyulabilecek diğer silâhların yanı sıra ağır silâh ve toplar da bulunmalıdır ki muharebe esnasında ellerindekiler biterse askerler sırf bu yüzden mağlup olmasın.

14. Yukarıda bulunan kürekçiler sırasındaki askerlere ek olarak, *centurion*dan tutun da en aşağı kademedeki ere kadar herkes zırh kuşanacaktır. Herkesin elinde kalkan, kargı, yay, bol bol ok, kılıç ve cirit gibi silâhlar bulunacaktır. Örme zırh ve -sırtlarına olmasa bile muhakkak göğüslerine- plaka zırh kuşanacak, miğfer takacak ve ön saflarda cenge dalıp göğüs göğüse çarpışanlar başta olmak üzere, herkes demir eldiven giyecektir. Örme ya da plaka zırhlı olmayanlar, muhakkak, içi doldurulup dikişle birbirine tutturularak iki kat yapılmış, kolsuz zırh cübbesi denen şeylerden giyecektir. Bunu giyen askerler diğerlerinin arkasında siper alıp ok atacaktır. *Dromon*larda ayrıca ele sığacak büyüklükte taş ve kaya parçalarından da bol bol bulunacaktır. Bu taşları düşmana fırlatmak diğer herhangi bir silâhtan daha az etkili olmaz. Zira taş hiç bitmeyen ve kolay bulunan bir silâhtır.

15. Mamafih, askerler sadece taş atmakla yetinmesin. Öyle olursa güçlerinin büyük kısmını bu işe harcıyıp sonunda atıl kalıp fırlatacak taş da bulamazlar. Düşman da bunun üzerine kalkanlarını birleştirip kendilerine fırlatılanlardan neredeyse hiç etkilenmeyebilir. Bu <taşların>

45 Ortaçağ'da özellikle at taşımacılığı için kullanılan gemiler bulunmakta idi. Bu tür deniz araçlarına *tarîde* ya da *burchi* denmekteydi. Bk. İbn Memmâtî, *Kavânînü 'd-devâvîn*, nşr. Aziz S. Atiya, Mektebetü Medbûlî, Kahire, s. 339; *The 'Templar of Tyre' Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, İngilizce trc. Paul Crawford, Ashgate, Abingdon 2003, s. 161; Nüveyrî el-İskenderânî, *Kıtabü'l-İlmâm bi'l-i'lâm fîmâ ceret bihi'l-ahkâm ve'l-umûri'l-makdiyye fî vâkı'ati'l-İskenderiyye ve 'avdühâ ilâ hâletihî'l-merziyye*, nşr. Etienne Combe ve Aziz Suryal Atiya, C 1-2, Osmania Oriental Publications, Hyderabad, 1969, s. 2:234, 3:232; *The Chronicle of Amadi*, İngilizce trc. Nicholas Coureas ve Peter Edbury, Cyprus Research Center, Nicosia 2015, s. 483. Bu gemi türü hakkında geniş bilgi için bk. D. Nüheylî, *es-Süfünü'l-İslâmîyye 'alâ hurûfi'l-mu'cem*, İskenderiye 1974, s. 89-92; Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 304-333; D. A. Agius, *Classic Ships of Islam from Mesopotamia to the Indian Ocean*, Brill, Leiden-Boston 2008, s. 340-342; J. H. Pryor, "Transportation of Horses by Sea during the Era of the Crusades: Eighth Century to 1285 A. D. Part I: To 1225", *The Mariner's Mirror*, 68, 1982, s. 9-27; F. F. Laures, "The Warships of the Kings of Aragon and Their Fighting Tactics during the 13th and 14th Centuries A.D.", *The International Journal of National Archaeology and Underwater Exploration*, 161, 1987, s. 25. Bununla birlikte MÖ 430'dan beri özel at taşıma binitleri (hippagogos/hippegos) kullanılmaktadır, bk. L. Casson, *Ships and Seamanhip in the Ancient World*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London 1995, s. 93.

hepsi atılıp tükendiğinde de hepsi birden kalkıp kendilerini kılıç ve mızraklarla savunmaya geçebilir. Toplanıp birlik oldukça da yeni bir kuvvetle dolup, zaten yorulmuş olan askerimize saldırarak onları bastırıp kolaylıkla galebe çalabilir. Barbarlar bu tür şeylerden zevk alır.

16. *Sarazenler* bu tür bir yayılım ateşinin gücü altında ezilmezler ve düşmanlarının bitkin düşmeye ve ok olsun taş olsun türlü silâhlarının tükenmeye başladığını gördükleri anda hep birlikte ayağa kalkıp büyük bir şiddet ve güçle hücumla geçer ve ellerindeki kılıç ve kargılarla düşmanlarına saldırırlar.

17. Dolayısıyla, bu tür şeylere karşı tedbirli olmak ve silâhları doğru amaçla atmak lazım gelir. Zararlı çıkan bizim askerimiz değil, düşman olmalıdır. Gücümüzü muhafaza etmemiz ve düşmanın tertibini dikkate alarak silâh atışını çarpışmanın başından sonuna kadar <bir düzene oturtmamız> gerekir. Çarpışmaya bu şekilde hazırlanmamız lazımdır.

18. Ey amiral! Yukarıda sayılanlara ilaveten askerlerin ihtiyacı olan erzakı da hesaba kat ki ihtiyaç duydukları şeyleri bulabilsinler. Aksi takdirde, ihtiyaçlarından mahrum kalırlarsa hâlâ kendi topraklarındayken ayaklanabilirler ve levazım kıtlığı onları tebaamıza ve vergi ödeyen vatandaşlarımıza zorbalık edip zarar vermeye sevk edebilir. O hâlde mümkünse düşman topraklarına hızla varıp tüm ihtiyacınızı oradan karşılayın.

19. Subaylarınıza emirlerindeki askerlere adaletsiz davranmamalarını söyleyin. Askerlerinden, mutat bahşiş denenler de dâhil, hiçbir surette hediye kabul etmesinler. Zatîâlinize gelince, böyle bir şeyi yapmak şöyle dursun düşünmenizin bile mümkün olmadığını söylemeye zaten ne hacet! Bilaistisna, rütbeli rütbesiz kim olursa olsun emrinizdeki hiçbir adamdan herhangi bir hediye kabul etmeyeceksiniz.

20. *Dromonun* yukarı güvertesinde konuşlanıp düşmanla göğüs göğüse çarpışacak askerleri cesur, güçlü kuvvetli ve bu işe can atanlardan seçin. Kimi askerlerin korkaklık ettiğini fark ederseniz onları geçici bir süre aşağıdaki kürek sırasına alın. Askerlerden biri harpte yaralanacak ya da savaşa devam edemeyecek olursa, gerektiği takdirde yerini işte aşağıdaki bu adamlardan biriyle doldurursunuz.

21. Emrinizdeki askerlerin her birinin hâl ve mizacını bilmeniz elzemdir. Cesaretlerini belli eden ne gibi vasıfları var mesela? Avcı, emeline ulaşmak uğruna hangi köpeğinin ne için biçilmiş kaftan olduğunu bilmez olur mu hiç?

22. Dolayısıyla, her şeyi çıkacağınız seferde yetecek şekilde ayarladığınızdan emin olun. Bundan kasıt, *dromonlar* ve onlara binecek askerlerle birlikte bunların silâh ve erzakıdır. Levazımatın geri kalanını, savaş zamanı her yaklaştığında, yük katarı misali dizmiş olduğunuz ve emniyetli yerlerde tuttuğunuz diğer gemilere yüklemeniz gerekir.

23. Dahası, atları taşıyan gemilerde, lüzum olursa düşman bölgesine bir süvari baskını düzenleyebilecek sayıda at bulundurun. Nihayet tüm hazırlıklar tamamlanınca da gereken şekilde yola çıkılsın.

24. Yola çıkmadan önce yapılacak ilk şey, rahiplerin, her bir *dromon* flamasını ordunun düşmana karşı çıkacağı seferin güvenliği için âlemlerin Rabb'ine edilecek şefaath dualarının eşlik ettiği kutsal ayinleriyle kutsaması olsun. Bunun ardından tüm taburlara ve ayrı ayrı subaylara hitap ederek durumun neyi gerektirdiği ve münasip kıldığını belirtmelisiniz. Bu surette orduyu

cesaretlendirmiş olup ters bir rüzgârı değil, elverişli bir rüzgârı yoldaş ederek yelken açmış olursunuz.

25. *Dromon* filosu gelişigüzel yelken açmamalıdır. Üçerli ya da beşerli *dromon* <gruplarının her birinin> başına *kont* [*komēs*] (*κόμης*)⁴⁶ denilen subaylardan birer tane koyun. Her türlü teferruatı emrindeki *dromon*ların kaptan ve önderi olarak bu subay sorumlu olacak ve bütün hazırlıkları o yapacaktır.

26. Emriniz altındaki bahsi geçen bu subaylar emirlerini sizden alıp bunları kendi emrindekilere iletecektir. Bu, imparatorluk filosu⁴⁷ adı verilen filo için de geçerlidir. Thema *dromon*larına gelince, onların başında hem *droungarios*lar (*δρουγγάριος*)⁴⁸ hem de *tourmarch*lar (*τουρμαρχης*)⁴⁹ olacak ve bunlar rütbece amiralden düşük olup onun emirlerine uyacaktır.

27. Bundan çok uzak olmayan bir geçmişte, imparatorluk filosu geleneklerinden esinlenilerek, themaların donanma kumandalarına *droungarios*, bunların astlarına da yalnızca *kont* [*komēs*] ve *kentarch* (*κένταρχος*)⁵⁰ dendiği de ayrıca bizzat malumdur. Ancak artık her bir *droungarios*un yetkisi amiral düzeyine yükseltilmiş olup bunlar amiral rütbesini haiz kılınmıştır.

28. Filodaki askerlere ve *dromon*lara, bazen tek başlarına bazen de kılıç kalkan kuşanıp birbirleriyle çarpışan gruplar hâlinde olmak üzere farklı şekillerde talim yaptırın. Ayrıca *dromon*ları birbirlerine savaş düzeninde saldırıyor gibi yaptırarak, kâh saflarını sıklaştırıp kâh açtırarak, değişik şekillerde birbirlerine hücum ettirerek, bazen de yaklaşıp kenetlenmesinler diye düşman gemilerini mızraklarla püskürtür gibi yaptırarak birbirleriyle talim ettirin. Muharebenin tarafların birbirlerine demir çubuklarla tutunarak kenetlenmeleri, kaçınılmaz ve çetin tehlikelerden dolayı, her zaman faydalı olmamaktadır.

29. Donanma, zatiâlinizin tasarlayabileceği ve tatbik edilebilir gibi görünen planları düşmana karşı uygular gibi yaparak başka şekillerde de talim yapsın. Bu şekilde, savaşın bağırsı çağırışına ve diğer her türlü hengâmesine alışıp sanki hiç talim görmeden birdenbire ve beklenmedik bir şekilde cengin ortasına düşmüş gibi dehşete kapılmamış olurlar.

46 İmparatorun [veya barbar kralın] kişisel danışmanı ya da himayesindeki bir görevli için kullanılan bir unvandır. Bk. A. P. Kazhdan, "Comes", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 484-485. Köşeli parantez içindeki bu kelime daha açıklayıcı olması bağlamında Pryor-Jeffreys (*age.*, s. 495) tercümesinden alınmıştır. [Çevirenin notu]

47 [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 513 dipnot 6] İmparatorluk filosu Konstantinopolis'te konuşlanmış olup her an emre âmade beklerdi; thema filosu ise Ege Denizi ve Kibyrraiotai gibi themalar tarafından ihtiyaç hâlinde tedarik edilirdi.

48 İlk kez VII. yüzyılın başlarında bahsedilen askerî bir rütbedir. VII. ve VIII. yüzyıllarda, bölgesel ordu içinde yüksek bir mertebeyi temsil eden *droungarios*, *tourmarchin* hemen altında ve *komesin* üstünde bulunup 1.000'e kadar askerden oluşan bir *droungosun* (birlik) kumandanlığını yapardı. Daha sonra, bir bandon olarak adlandırılan bu birlik 200 ilâ 400 arasında askerden oluşurdu. Bizans İmparatorluğu ordusunun hiyerarşisinde önemli konuma sahip olan *droungarios* askerî operasyonların yönetiminde mühim rol oynardı. Bk. E. McGeer, "Droungarios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 663.

49 *Tourmarches* askerî çatışma taktikleri üzerine X. yüzyılda yazılan bir askerî metinde, *strategosun* ilk yardımcısı olarak tanımlanan komutandır. Bk. A. P. Kazhdan, "Tourmarches", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 2100-2101.

50 *Centurion* ibaresinin muâdili.

30. Anlatılan şekilde talim görüp teçhiz edildikten sonra, aralarında denizdeki rüzgârın muhtemel şiddetine göğüs gererken birbirlerinin yoluna çıkmayacak kadar mesafe bırakarak, harp düzeni alıp hep birlikte yelken açsınlar. Üslerinden yelken açtıklarında iyi eğitilmiş bir savaş kıtasına yaraşır biçimde ilerlesinler ve dönüş yolculuklarını da nizamlı bir şekilde yapsınlar. Ayrıca, fırtına koparsa içlerine su dolup batmasınlar diye bir kara parçasına ya da en azından bir liman veya demir yerine doğru ilerleyip nizamı bozmadan karaya yanaşsınlar.

31. Sizin, mevsimlerin alametlerine bakıp rüzgâr yönünü tayin edebilmeniz ve <çıkarımlarınıza> dayanarak demirleyeceğiniz yeri seçebilmeniz gerekir. Ortada mutlak aciliyet kesbeden bir durum yoksa, şartlar müsait olmadan, yani elverişli bir rüzgâr, durgun bir deniz ve mutlak emniyet ümidi olmadan yelken açmaya kalkmayın. Denizcilerin yıldızların alametleri dediği işaretlerle diğer faydalı unsurları dikkatle tetkik edin. Sefere de sizin bu tetkiklerinizin neticesine göre çıkın.

32. Kendi topraklarınızda bir üste demirlerseniz ve düşman faaliyeti tehlikesi de yoksa, o zaman orduyu orada nizamını bozmadan, yöre halkına hiçbir surette zarar vermeden ve adaletsizlik etmeden ya da ekinlerini gasp ve tarumar etmeden geceli gündüzlü dinlendirebilirsiniz.

33. Ancak düşman topraklarına yaklaştığınız ya da civarda düşman bulunması beklenen durumlarda hem karada hem de denizde belli bir mesafede gözcüler konuşlandırmanız kesinlikle elzemdir. Teyakkuz hâlinizden ödün vermemeli, emniyette kalmalı ve savaş düzeni almaya her an hazır olmalısınız. Zira düşmanın hile ve taktiği çoktur. Kendileri karadayken sizi demirde yatmış bulurlarsa sizi ezici kuvvetleriyle kahrederler ve fırsatını yakaladıklarında gemilerinizi yakarlar. Denizde karşınıza çıkacak olurlarsa da gece veya gündüz saldırıya geçerler. Düşman sizi olmanız gerektiği kadar hazırlıklı görmezse üstünlüğü ele geçirmiş olur. Ancak siz hazırlıklı olursanız onların planları suya düşer.

34. Size tüm bunları hatırlatıp yukarıda sayılan kuralları belirlemek konusunda üzerimize düşeni yapmış olduğumuza göre, artık muharebede savaş hattını nasıl oluşturup taarruza nasıl geçeceğinizi hülâsaten belirleme vakti gelmiş demektir. Bunu da aynı daha önceden kara harp harekâtına ilişkin emirlerimizi tebliğ ettiğimiz şekilde yapacağız.

35. Pekâlâ, amiral, harp zamanı geldiğini düşündüğünüzde askerlerinizi rütbelerine göre toplayıp tıpkı kara kuvvetleri askerî eğitimiyle ilgili kısımda belirtmiş olduğumuz gibi,⁵¹ askerî cezaları madde madde her rütbe grubuna ayrı ayrı okutun. Sonra lisanımünasiple onları cesaretlendirerek içlerindeki cenk ateşini yakın. Öyle ki hem cezalandırılma korkusu hem de zatiâlinizin teşvikiyle, göğüs göğüse çarpışmanın tehlikeleri karşısında bile cesur ve pek yürekli olsunlar.

36. Düşmana karşı, daha çok donanmanın kâh tamamını kâh bir kısmını kullandığınız âni saldırılarla harekete geçecek olsanız da başkaca yöntem ve hilelere de başvurmanız lazımdır. Bittabi, sizi bunu yapmaya mecbur kılan çok acil bir durum olmadığı takdirde, kendinizi kıran kırana bir meydan muharebesine atmamalısınız. Zira talih denen şey tersine dönüp durur. Savaş beklendiği gibi gitmez.

51 [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 517 dipnot 7] Bk. *Taktika* isimli eserin sekiz numaralı nizamnamesi.

37. İşte bu sebeple, daima tetikte olmalısınız. Daha önce de belirtildiği gibi, cansiparane meydan savaşına girmeye çalışmayın -özellikle de- gemilerle. Gemiler birbirine kenetlendiğinde çetin bir göğüs göğüse çarpışma kaçınılmaz olmakla birlikte gerçek bir avantaj kazanmak da imkânsızlaşır.

38. Şayet *dromon*larınızın sayısı kadar askerlerinizin cesareti, vaziyeti ve şevkinin de düşmanınkinden fersah fersah üstün olduğundan emin değilseniz, yukarıda belirtilenlere riayet etmeniz lazımdır.

39. Zira içlerinde güçlü kuvvetli, yüreği pek ve düşmanla çarpışmaya hevesli askerler yoksa ne gemilerin sayısı ne de ebadı savaşta başarıyı garantiler. Tüm bunların ötesinde, askerlerin rahmet-i ilahiye ve Tanrı'nın dostluğuna mazhar olmaları şarttır. Bu da onların yaşamlarını ne derece saf ve temiz idame ettirdiklerine ve mülk sahiplerine olduğu kadar düşmana karşı da ne denli adaletli olduklarına, yani tutsaklara dînî kaidelere aykırı, utanç verici veya insanlık dışı bir şey yapıp yapmamalarına bağlıdır. Size adaletsizlik yapılmadıysa siz de başkasına adaletsizlik yapmayın, adaletsizlik yapanları Tanrı'nın yardımıyla defedin.⁵²

40. Muharebe artık kaçınılmaz olmuşsa, *dromon*ları zaman ve mekânın gereklerine göre farklı ve çeşitli şekillerde konuşlandırın. Dolayısıyla, daha önce de söylediğim gibi, düşmandan fersah fersah üstün olduğunuzdan eminseniz ve bunun neticesinde onları bastırıp savaştan galip çıkma umuduyla düşmana yaklaşmaya hazırsanız, onlarla kendi memleketinize yakın bir yerde çatışmaya girmeyin. Memleketlerine yakın yerlerde, askerler, kurtarılma umuduyla mesela ağaçtan sallar yapmaya kalkışabilirler. Bunun yerine, çatışmaya düşman memleketine yakın yerlerde girin. Kendi memleketlerinde kurtarılmayı uman askerler cenk etmektense kaçmayı tercih ederler. Savaş baskısı altındaki bir asker kaçıp güvende olmayı umar ve silâhını attığı gibi gözü kaçırmaktan başka bir şey görmez. Muharebe düzeni alınınca, ister barbar olsun isterse de Romalı, çok az kişi ölümü haysiyetsizce kaçmaya yeğler.

41. Savaş gününden önce, emrinizdeki subaylarla yapılması gerekenleri planlamalısınız. Toplanan kurultay ordunun çıkarına olacak bir şeyde karar kıldığında bunun *dromon*ların subaylarına etraflıca takdim ve ilan edilmesi gerekir ki söz konusu planları tatbika hazırlanabilsinler. Bittabi, düşman saldırısı hâlinde tam zıttı bir planın uygulanması da gerekebilir. Böyle bir durumda herkes yapılması gerekeni bildiren bir işaret görmek adına sizin *dromonunuza* bakmaları gerektiğini bilecektir. İşaret verildiğinde de tez zamanda sizin emirlerinizi yerine getirecektir.

42. Ey amiral! Muhakkak sizin kendi *dromonunuzun* olması lazımdır. Geminizdeki askerlerin de tüm ordunun en seçkin ve maharetli mensupları, cüsse, cesaret, erdem ve özel silâhlarıyla öne çıkan adamlar olması gerekmektedir. *Dromonunuzun* da bir bakıma tüm savaş hattının başı olarak ebat ve hız bakımından diğerlerinden üstün olması lazımdır. Zatıâliniz için *pamphylian* (πάμφυλον)⁵³ denen bu *dromonu* hazır etmelisiniz.

52 M. L. Riedel'in (*Leo VI and the Transformation of Byzantine Christian Identity*, Cambridge University Press, Cambridge 2018, s. 7-8, 33-34, 56-57) bu konudaki fikri şöyledir: Ortodoks Hristiyan inancı bağlamında savaş sürdürmek isteyen dindar VI. Leo'ya göre Bizans askerî başarısının gerçek temeli Hristiyan teolojisinde ve Tanrı'ya güvenenlere temin edilenlerde bulunmaktadır. Bu sebeple imparatorun *Taktika* isimli eserde teknik malumattan ziyade ideal bir Hristiyan ordu betimlemeye gayret sarf ettiğinin altı çizilmektedir.

53 [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 521 dipnot 9] VI. Leo, *pamphylian* donanma

43. Kendilerinin de emri altında *dromon*lar bulunan astsubaylarınız da öyle yapmalıdır. Emirleri altındaki *dromon*lardan adamlar seçip bunları diğerlerinden ayrı tutulacak kendi özel birliklerine kaydettirmelidirler. Tüm bunlar ve donanmanın geri kalanı sizin *dromonunuzu* gözleyerek, elbette planlanandan çok farklı bir durum tezahür edip başka bir şekilde ilerlenmesini gerektirmediği müddetçe, harp zamanında hareketlerini sizin *dromonunuza* göre şekillendirmelidir.

44. Sizin *dromonunuzdan* her yerden görülebilen bir alem, bir bayrak, bir filandra ya da buna benzer bir şey çekilmelidir ki, cenge girmek, savaştan çekilmek, düşmanın etrafını kuşatmak, ağır saldırı altındaki bir bölüğe hızla yardıma gitmek, hızı kesmek ya da artırmak, pusu kurmak ya da pusudan taarruza geçmek veyahut başka türlü bir harekete geçmek olsun, yapılması gereken her türlü şey için siz işaret verdiğinizde öteki gemiler emirlerinizi ivedilikle yerine getirebilsinler. Öteki *dromon*lar sizin *dromonunuzdan* gelen tüm işaretleri dikkatle izleyerek nasıl ilerlemeleri gerektiğini görmüş olurlar.

45. Böyle bir zamanda insanın gerekli emirleri kendi sesiyle ya da borazan yardımıyla duyurması, etraftaki bağırtılar, keşmekeş ve denizin kükreyen gürültüsünün yanı sıra çarpışmalardan, kürek hareketlerinden ve bunlardan da ziyade muhriplerin naralarından çıkan vaveyla dolayısıyla imkânsızdır.

46. İşaretler, alemi düz, sağa yatık ya da sola yatık çekmek, tekrar sağa ya da sola almak, dalgalandırmak, yükseğe ya da alçağa çekmek, tamamen indirmek veya şekil ya da renklerini değiştirip baş kısmına farklı zamanlarda farklı şekiller vermek suretiyle iletilir.

47. Bazen eskiler de bu tür yollara başvurlardı. Savaş ânında, kırmızı bayrak denen muharebe işaretini verirlerdi. Bir de *kamelavkion* (καμελαύκιον)⁵⁴ vardı; siyah renkteydi ve mızrağın ucuna takılarak çekilirdi. Buna benzer başka <işaret yöntemleri> de vardı. İşaretler sizin elinizden <çıktığında> çabucak ve daha emniyetli bir şekilde iletilmiş olurlar.

kumandanına mahsus, diğerlerinden daha büyük ve hızlı bir gemi olarak tanımlamıştır. Bu gemiler çok geçmeden sayıca artıp ebat olarak küçülmüşlerdir. 949 yılındaki Girit seferinde, imparatorluk filosunda her birinde 230 kürekçi bulunan altmış *dromon*la, yirmisinde 160 adam ve yirmisinde de 130 adam bulunan toplam 40 *pamphylian* yer almıştı. Thema filolarında her gemide aynı sayıda adam bulunuyordu. Kelimenin kökenine (πᾶν φύλον) bakan Ouranos, terimi bir geminin tam kadrosu anlamında kullanır: ποιῆσαι τὸν πᾶμφυλον, πᾶμφυλῶσθαι τὸν δρόμωνα (*The Taktika of Leo VI*, s. VI, 41). Kelimenin Likya ile Kilikya arasında kalan Pamfilya bölgesiyle bağlantısı ise kesin değildir. *Pampyloi* büyük ihtimalle *dromon* ya da şelendinin bir çeşidiydi. Bu gemi türü hakkında geniş bilgi için bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 191, ayrıca bk. indeks.

54 *Kamelaukion*, Bizans İmparatorluğu'nda rahipler ve bazı yüksek rütbeli yetkililer tarafından giyilen konik bir başlık veya şapka türünü ifade eder. Bu başlık, genellikle yarı yuvarlak veya konik bir şekle sahiptir ve başın üst kısmını tamamen örter. Ayrıca, Bizans İmparatorluğu'ndaki bazı yüksek rütbeli yetkililer tarafından da giyilebilen bir başlık olarak bilinir. Örneğin, bazı general ve valiler *kamelaukion* başlığını kullanabilirlerdi. Bk. M. McCormick, "Crown", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 554-555. [İngilizceye çeviren mütercimim notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 523 dipnot 10] *Kamelaukion* kelimesinin asıl anlamı belki de türban gibi bir başörtüsüydü ve dolayısıyla açılıp yayıldığında bayrağı andırıyordu. Siyah renkte olsa da işaret vermekte etkili olabilmesi için muhtelif renk ve tasarımlar da barındırıyordu. Ayrıca bk. E. Piltz, *Kamelaukion und Mitra Insignes byzantins impériaux et ecclésiastiques*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1977; Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 397-399.

48. Ey amiral! Kendinizi bu nevi işaretlerin kullanımında ustalaşmaya adanmalısınız ki *dromon*ların komutasındaki tüm subaylarınız bu işaretlere tamamen aşina olabilsinler. Her bir işaret ne anlama gelir? Ne zaman ve nasıl <kullanılır>? Bunları bilsinler ki yanlışa düşmesinler. Dolayısıyla, subaylarınız bu işaretlerin kullanımına gayet hâkim olmalı ve ihtiyaç ânında onları tanıyarak ilettikleri emirleri tatbik etmeye hazır olmalıdır.

49. Önceden de belirtildiği üzere, şayet çok büyük baskı altındaysanız ya da zaferin yakın olduğunu düşünüyorsanız, *dromon*ları zaman ve mekâna uygun olarak ve düşmanın teçhizatına ve oluşturduğu harp hattına denk bir şekilde konuşturarak. Böyle bir anda insanı neyin beklediğini kesin bir dille söylemek mümkün değildir.

50. Bazen hilâl ya da yarım çember⁵⁵ şeklinde savaş düzeni <alın>. *Dromon*lar âdeta bir çift boynuz ya da el gibi her iki tarafa dizilsin ve bunlara, bilhassa uçlarda, daha güçlü ve iyi durumdaki *dromon*lar öncülük etsin. Ancak bu yarım çemberin çukurunda, bir nevi çemberin başı gibi, zatiâliniz bulunmalıdır ki her şeyi dikkatle gözlemleme, ayarlama ve yönetme imkânınız olsun. Böylelikle, bir yere yardım ulaştırmak icap ettiğinde bu ihtiyaca en münasip gördüğünüz yolla cevap verebilirsiniz. Hilâl düzeni, hilâl çukuruna düşen düşmanın diğerlerinden bağlantısını kesecek şekilde oluşturulmalıdır.

51. Kimi zaman muharebe hattınızı düz <oluşturun> ki icap ettiğinde düşmana pruvanızla bindirebilesiniz. Ondan sonra da tulumbalardan püskürttüğünüz ateşle gemilerini ateşe verebilirsiniz.

52. Bazen, emrinizdeki *dromon*ların sayısına bağlı olarak, savaş düzeninizi sayısı iki ya da üçü bulacak kısımlara bölün ki bir harp hattından saldırı düzenlenirken öteki muharebe hattından da zaten enikonu savaşa dalmış düşmanın üzerine ya arkadan ya da yanlardan çullanılabilsin. Üzerlerine tokmak gibi inen böyle bir ek gücü gören düşmanın cenk etme şevki kırılacaktır.

53. Kimi zaman da pusu kuracak şekilde <savaş düzeni alın>. Düşman saldırıp kendi düzenini de bir miktar bozduğunda, hemen pusudan kalkıp birkaç geminin önüne çıkarak onları şaşırtıp kafalarını karıştırın. Böylelikle düşman saldırısının şiddeti hafifletilmiş olur.

54. Bazen hafif ve hızlı *dromon*ları düşmana saldırtıp kaçır gibi yapın. Düşman sizi takip ettikçe bitap düşecek ve kaçan gemilere yetişemediği için kendini baskı altında hissedecektir, bazıları da <filolarının> geri kalanından ayrı düşecektir. O zaman da <mürettebatı> bitkin değil, aksine dinlenmiş olan başka *dromon*larınız çıkıp bitkin düşmüş düşmana taarruza geçerek onlara boyun eğdirecektir. Yahut <*dromon*larınızdan> biri, kendisinden daha güçlü düşman gemilerinden sıyrılmayı başarmışsa kendisinden güçsüz olanlara saldırmalıdır.

55. Kimi zaman, saldırıya geçip düşmanla gücünüz tamamen bitip tükenene kadar yakın mesafeden cenk ettiğinizde *dromon*larınızı geri çekip uzaklaştırarak artık yorgunluktan bitkin düşmüş ve savaşıma şevki kırılmış olan düşmanın üzerine o *dromon*lar yerine güçlü *dromon*larınızı salın. Bu şekilde onlara galip gelebilirsiniz. Tabii bu, düşmandan fazla *dromon*unuz varsa mümkündür.

55 Söz konusu dizilimle her iki cenahta bulunan gemiler, düşmanı ortalarına alarak muhasarayı kuvvetlendirirdi. Gemilerin en güçlü ve hızlı olanları merkezî konumda bulunur ve düşmanla doğrudan çatışmaya girerek manevra kabiliyetini artırır. Bizans'ın deniz savaş taktikleri hakkında bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 382-406.

56. Bazen, hızlı *dromon*larınızla kaçır gibi yapmak suretiyle arkanızdaki düşmanı tahrik edin ki onlar da peşinize düşmek için atıldıklarında muharebe düzenlerini bozmuş olsunlar. Bu durumda -bilhassa sizin *dromon*larınızın sayısı daha fazlaysa- çabucak, nizamsız bir şekilde ilerleyerek sizi takip eden düşmana geri dönün. Her düşman gemisine bir ya da iki gemi düşecek şekilde pruvadan saldırırsanız onlara galip gelebilirsiniz.

57. Deniz harbinde, gemileri battığında ve fırtınada oradan oraya savrulup etkinliklerini kaybettiklerinde düşmanın üzerine gitmek gerekir. Yahut bir gece baskınıyla gemilerini yakabilir, onlar karada bir şeylerle meşgulken <saldırabilir> veya mevcut durumun gereklerine uygun saldırılar tasarlayıp yürütebilirsiniz.

58. İnsan aklı çok karmaşıktır. Bu gibi harp düzenlerinde ne olacağını keşfetmek ya da her şeyi önceden görüp kehanette bulunmak mümkün değildir. Dolayısıyla, bu ilmî eserin bizim savaş hattımızın onlarınkini sıfırlayıp etkisiz kılması için bir yol bulması mümkün değildir; elimizden tüm bunları takdirilâhiye bırakarak, öyle hayati önem arz eden anlarda durumu istişare edip etrafıca düşünebilmeyi ve gerekeni başarabilmeyi nasip etmesi için Tanrı'ya dua etmekten başka bir şey gelmez.

59. Hem kudema hem de yakın devirlerin üstatları, düşman gemilerine ve içindeki askerlere karşı kullanılmak üzere pek çok silâh geliştirmiştir. Bunların bir misali, hortumlardan boşaltılan gürleyen ateş ve kızgın duman olup bu silâh düşmanı kapkara ederek dumanlar içinde bırakmaktadır.

60. Yahut da hem *dromon*un pruvasıyla kış tarafına hem de iki yanına <yerleştirilip> sinek adı verilen küçük oklar fırlatan sapanlar.⁵⁶ Ancak başkaları da düşman gemilerine fırlatılacak çömlöklere hapsedilmiş hayvanlar tasavvur etmiştir. Bu hayvanlar arasında yılanlar, engerekler, kertenkeleler, akrepler ve türlü başka zehirli mahlûkat bulunması düşünülmüştür. Çömlökler kırıldığında hayvanlar gemideki düşmanı ısırarak zehirleri sayesinde onları tamamen ortadan kaldıracaktır.

61. Bunlara ek olarak sönmemiş kireç dolu çömlökler de vardır. Bunlar fırlatılıp kırıldığında taş pamuğundan çıkan buhar düşmanı boğup kör ederek çok büyük zarar ziyana sebep olur.

62. Keza, düşman gemilerine fırlatılan demir topuk kıranlar da hiç azımsanmayacak bir sıkıntı yaratıp düşmanın önündeki savaşa vazifeşinas bir şekilde katılmasına engel olur.

63. Ancak, sizin reçete edilen yöntemle hazırlanmış müstahzar ateş dolu çömlöklere atmanız emrolunur. Bu çömlökler patlayıp kırıldığında düşman gemilerini kolayca yakıp kül ederler.

64. Ayrıca diğer yöntemi de kullanın: *Yani askerlerin tuttuğu demir kalkanların arkasından küçük tulumbar püskürtmesi yöntemi.*⁵⁷ Bunlara el tulumbası denmektedir ve majestelerinin daha yenilerde icat ettikleri âletlerdir. Bu tulumbarlar da düşmanın yüzüne müstahzar ateş püskürtecektir.

56 [İngilizceye çeviren mütercimnin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 527 dipnot 11] Bk. *Taktika* isimli eserin beş numaralı nizamnamesinde dipnot 3.

57 “...τὼν διὰ χειρὸς βαλλομένων μικρῶν σιφώνων ὀπισθεν τῶν σιδηρῶν σκουταρίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν”. El sifonu (tulumbası) için bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 607-631.

65. İlâveten, düşmana demir topuk kıranlar ve kendir ya da benzeri bir kumaşa sarılıp ateşe verilecek olan ağaçtan yontulma toplara saplanmış sivri çiviler de fırlatılacaktır. Bunlar muhtelif yerlere düşerek gemileri ateşe verecektir.

66. Fakat düşman ateşi söndürmek için bunların üzerine basacak ve birçokları savaşın en kızgın ânında ayaklarını yaralamış olacak, bu da düşmana azımsanamayacak bir engel teşkil edecektir.

67. Vinç denilen âletleri ya da bunlara benzer, kendi etraflarında dönebilen gama harfi şeklindeki düzenekleri kullanmak da mümkündür. Düşman gemileri *dromon*larınıza kenetlendiğinde bu düzeneği onlara döndürüp üzerlerine alevli katran dökerek, ağ fırlatarak ya da benzer başka bir şeyle saldırın.

68. Eğer *dromon*unuzla yan tarafından kenetlenebilirseniz bir düşman gemisini alabora etmek mümkündür. Bu durumda düşman, genelde herkesin yaptığı gibi, göğüs göğüse çarpışmak için geminin bir tarafına hücum ederek kendi gemilerinin tüm ağırlığını sizin *dromon*unuza bindirecektir. Bunun ardından, başka bir *dromon* düşman gemisinin kıç tarafına doğru yandan bindirerek kuvvetle ittirecektir. Sonra, kendini kenetten kurtaran <birinci> *dromon*<umuz> biraz geri çekilme fırsatı bularak artık düşman gemisinin yükünü çekmeyecektir. Öteki *dromon* da artık bu kez tüm gücüyle bindirerek düşman gemisini tüm mürettebatıyla alabora edecektir. Bu taktikte gemileri tamamen hizalı bir şekilde kenetlememek, aksine düşman gemisinin kıç tarafında bir miktar boşluk bırakmak lazımdır ki öteki *dromon*unuz o taraftan çarpıp düşmanı alabora edebilsin.⁵⁸

69. Bunlara ilâveten, düşmanı öldürmek için alt kürek sırasındaki kürek deliklerinden büyük mızraklar saplanmaması kanaatimce şahsıma hayli önemli görünmektedir (yani biz artık bugünlerde böyle düşünüyoruz.)⁵⁹

70. Ancak daha etkili olabilecek başka bir yöntem daha vardır. Doğuştan el becerisi olan adamlara rast gelerseniz, *dromon*u alt kürek sırasındaki kürek deliklerinden suyla doldurmak için belirlenen yöntemi uygulatın.

71. Eskiler tarafından deniz harbinde kullanılmak üzere tasarlanmış başka tertipler de vardır ve daha nicelerinin tasarlanması da mümkündür. Ancak mevcut eserin özet niteliğinde olması sebebiyle bu konular hakkında burada yazmak pek pratik olmaz. Dahası, bu zararlı bile olabilir zira bunları bize karşı kullanmasınlar diye düşmanı bazı hususlardan haberdar etmemek gerekir. Ne zaman yeni bir harp hilesine başvurulsa bile düşmanın buna karşı tedbir alıp strateji oluşturması mümkün olur. Dolayısıyla, her icadın kullanılmaya başlanana dek gizli tutulması lazım gelir.

58 [İngilizceye çeviren mütercimnin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 529, 531 dipnot 13] Bu manevranın elverişsizliği ile ilgili olarak bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 204-208.

59 [İngilizceye çeviren mütercimnin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 531 dipnot 14] Bu paragraf ile onu takip eden paragrafın anlamı pek açık değildir. *El yazması* M'de "*mamak* ... *önemli*" (*μῆτε*) denilmişken, *el yazması* A'da "*mak* ... *önemli*" (*ὄστε*) yazılıdır. Ayrıca bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 405-406. *Taktika* isimli eserin tam çevirisinde zikredilen A, B, E, M, MW, N, NE, P, PG, V, VBE gibi kısaltmalar için kitabın dördüncü sayfasında başlayan *Giriş* ve onuncu sayfadaki *Sigla* kısmına bakılabilir. [Çevirenin notu]

72. Kadim taktik ve savaş hilelerinin anlatıldığı ansiklopedi cildine bakılırsa burada anlatılanlardan daha fazlası orada bulunabilir.⁶⁰ Daha önceden de belirtildiği üzere, sınırsız sayılardan ötürü bu ihtimallerin her birini yazılı olarak tamamen ele almak mümkün değildir.

73. Yine de özetlemek gerekirse, *dromon*lar tamamen silâhlı olarak vaziyet alsınlar ve içlerinde de göğüs göğüse çarpışabilecek, yürekleri pek, görevleri kendilerine iyi tebliğ edilmiş ve eğitilmiş cesur askerler bulunsun. Bunları karadaki askerlere benzer biçimde, yani ağır silâhlı olacak şekilde teçhiz edin. Üst kürek sırasında bulunan adamların tümü bu şekilde silâhlandırılmalıdır.

74. Ey amiral! *Dromon*ların ayarlanmasını, düşman gemilerinin nitelik ve sayısını göz önünde bulundurarak bizzat siz idare etmelisiniz. Bizim *dromon*larımızda düşmaninkinden az sayıda muharebe eden asker olmaması, bilakis, mümkünse daha fazla adam bulunması gerekmektedir; özellikle de <gemilerin> birbirine kenetlendiği ve askerlerin bire bir cenge gireceği *dromon*larda. Her iki taraf da cesaretini yitirmeyip iş çarpışmaya varırsa sayıca fazla olan taraf galip gelecektir.

75. Şayet düşmanın çok sayıda asker taşıyan gemileri olduğunu görürseniz sizin de *dromon*larınızı aynı sayıya çıkarmanız gerekir. En iyi askerlerinizi seçip bunlardan yeterli sayıda adamı silâhlandırın ve tam teçhizatlı sağlam *dromon*lara bindirin. İşte düşman gemileri ve askerlerinin sayısı böyle çoksa, ya iki geminin aldığı askeri tek bir gemiye bindirin ya da daha önce de söylendiği üzere, tüm ordudan en iyi askerlerinizi seçin ve bunların sayısını *dromon* başına 200 ya da daha fazla asker düşecek şekilde ayarlayın. Böylelikle, *dromon* sayısı ve ebadı ile askerlerin savaşma hevesi bakımından düşman gemilerinden üstün olursunuz. Tanrı'nın yardımıyla onlara galebe de çalarsınız.

76. Ayrıca düşmanı takip edip onlara yetişebilecek ancak kendileri takip edildiğinde yakalanmayacak, olağandan daha küçük ve hafif *dromon*ları da teçhiz etmelisiniz. Bu *dromon*ları da ya düşmana zarar vermek ya da onların size vereceği zarardan kaçınmak için özellikle kullanışlı olacakları zaman elinizde bulundurmalısınız.

77. O an hasmınız olan milletin kullandığı *dromon*lara uygun büyük ve küçük *dromon*lar edinin. Mesela barbar *Sarazen*lerin filosu, Kuzey İskitleri⁶¹ denenlerinkiyle aynı değildir. Zira *Sarazen*ler daha büyük ve daha yavaş olup *koumbaria*⁶² <denen gemiler> kullanırken İskitler daha küçük, hafif ve hızlı gemiler kullanır. Onlar *Ahşena Denizi*'ne (*Εὔξεινος*) [Karadeniz]

⁶⁰ [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 531 dipnot 15] “*Ansiklopedi cildi*” ile *Sylloge tactorum*’a atıfta bulunuluyor olsa gerek. Bk. *The Taktika of Leo VI*, s. XVIII, 461 dipnot 16. Ayrıca bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 176.

⁶¹ “*Βορείων Σκυθῶν (nom. Σκύθαι)*”. [İngilizceye çeviren mütercimin notu: *The Taktika of Leo VI*, s. 533 dipnot 16] Kuzey İskitleri, Rhos (*Ρῶς*) denilen ve küçük gemilerle Dinyeper’den Karadeniz’e inen halk için kullanılmaktadır. Daha geç döneme ait el yazması A’da ve Ouranos’un tefsirinde bu halka özellikle Rhos denmektedir.

⁶² *Κομβάριον* ibaresi Arapçadan Grekçeye bir transliterasyondur. Orijinali Arapça olan kelime büyük ihtimalle Kahire Geniza dokümanlarında büyük yelkenli gemiler için kullanılan *qunbār* (*kunbār*) idi. Bk. S. D. Goitein, *A Mediterranean Society, the Jewish Communities of the Arab World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza*, C 1, *Economic Foundations*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles 1967, s. 306, 331, 480 dipnot 6; Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 513 dipnot 61; Agius, *age.*, s. 148-149, 268.

nehirler vasıtasıyla indiklerinden, büyük gemiler kullanamazlar. Savaş düzenleriyle alakalı bu kadar bilgi kâfidir.

78. Muharebeden çekilmek istediğinizde, daha önce de belirttiğimiz üzere, *dromon*larınıza hilâl şeklini aldırın. Bu şekilde geri çekilin çünkü bu türden bir harp düzeni, bu yöntemi kullanan eskilerin tanık olduğu üzere, böylesi durumlarda hem taarruz hem de geri çekilme için emniyetli bir yöntemdir.

79. Ey amiral! Cenk sona erdiğinde, düşmandan elde edilecek ganimeti askerlere eşit şekilde paylaştırmanız lazımdır. Akşamları onlara özel yemekler yedirin, nişanlar takdim edin, ziyafet verin ve şenlikler tertip edin. Hizmetleriyle diğerlerinden öne çıkanlara iftihar nişanı ve hediyeler verin; bir askere yakışmayan davranışlar sergilemiş olanlara da münâsip cezayı verin.

80. Ey amiral! Takdir edersiniz ki erkeklikten nasibini almamış korkak askerlerle dolu bir sürü *dromon*, karşılarında az sayıda düşman askeri olsa bile bunlar gözü pek ve cesur adamlarsa onlara karşı hiçbir başarı kaydedemez. Aynı şekilde, muharebe etme hevesleri ve teçhizatlarıyla gerçek birer asker olduklarını kanıtlamadıkları müddetçe, bir sürü adam birkaç adama karşı herhangi bir başarı elde edemez. Bir iki kurt binlerce koyunu tarumar etmez mi hiç?

81. Dolayısıyla, düşmanın nizamını tam bir kesinlikle gözlemleyerek *dromon*larınızın teçhiz edilmesini, askerlerinizin silâhlandırılmasını, bunların sayı ve ebadını ve düşmana karşı kullanılacak teçhizatın geri kalanını ona göre ayarlamanız lazımdır. Ayrıca elinizde savaş için değil, öncülük ve gözcülük etmek, emirleri <iletmek> ve hâsıl olabilecek başkaca ihtiyaçlar için teçhiz edilmiş küçük ve hızlı *dromon*lar ile bunlara ilaveten hesapta olmayan durumlara karşı silâhlandırılmış *monoreme* ve kadirgalar da bulundurun.

82. Her durumda ciddiyet, alicenaplık ve sükûnetle hareket etmeli ve özellikle baskı altında olacağınız tüm iş ve teşebbüslerinizde keskin zekâlı olmalısınız ki Tanrı'nın lütfuna layık olduğunuzu ve hükümdarlığı Tanrı vergisi olan majesteleri nezdinde son derece muktedir ve kendini ispat etmiş bir amiral olduğunuzu göstermiş olarak emeklerinizin hak edilmiş karşılığını her ikisinden de alabilesiniz. Tanrı'nın mirası uğruna çektiğiniz sıkıntılar için O'nun ebedî mükâfatına nail olur, bizdense münasip iftihar nişanları ve hediyeler alırsınız zira rütbenizin hakkını vermiş olmakla birlikte gerçek bir amiral olduğunuzu ve size o şekilde hitap edilmesi gerektiğini de kanıtlamış olursunuz.

<83.> Bu eserin özet hâline uygun olarak, *deniz harbinden* bu kadar bahis kâfidir.

Nizamname'nin *Deniz Harbine Dair* başlıklı XIX. bölümünde VI. Leo'nun ifade ettiği hususlar hülâsaten şöyle değerlendirilebilir:

İmparator birinci ve ikinci paragrafta, öncelikle geçmişteki tecrübeleri aktarmak ve başkalarına yol göstermek amacıyla deniz savaşı hakkında bazı konuları kaleme aldığını belirtirken, amirale hitaben yazıldığı anlaşılan metinde kara ordusundan farklı olarak deniz kuvvetlerinde muharebeden sorumlu olan amiralin astronomi hususunda da malumatının bulunması ve mevsimsel geçişler ile hava durumuna dair konularda da vukufiyetinin olması zorunluluğu vurgulanmıştır.

3 ilâ 33 numaralı paragraflar arasında VI. Leo'nun hatırlatma ve tavsiye mahiyetinde değindiği noktalar şunlardır: Bilhassa deniz savaşları için *dromon* gemilerinin teçhizatının çok önemli

olduğunu izah eden imparator, bu tür binitlerin olası bir harpte gerektiği gibi karşılık verebilmesi için sahip olması gereken özelliklere değinip, *dromon*larda alet ve edevatın ziyadesiyle bulunması ve teçhizatı kullanacak ustaların gemide hazır vaziyette yer alması zorunluluğuna işaret etmektedir. Öte yandan *Greks Ateşi*'nin gemilerde olmasının gerekliliği ve muhtemel hücumlara karşı müdafaaya hazır olma durumuna vurgu yapılırken, deniz harbi esnasında *dromon*dan düşman gemilerine fırlatılabilecek ve zarar verebilecek nesneleri bulundurma zorunluluğunun altı çizilmektedir. İmparator VI. Leo, savaş için hâlihazırda mevcut bir *dromon*un özellikleri ve gemi mürettebatı ile her görevlinin sorumlu olduğu vazifeler hakkında bilgi verdikten sonra bir *dromon*un gerekli durumlarda daha da büyük inşa edilmesinin önemine değinmekte ve doğal olarak daha büyük gemilerde ne kadar asker bulundurulabileceği konusunda görüşlerini sunmaktadır. Daha sonra *dromon* dışında kullanılan ve *dromona* benzeyen gemilerin isimlerini zikreden imparator, muharebe ve nakliye sınıfı gemilerin farklı varyasyonlarda olması gerektiği tavsiyesinde bulunarak, aksi hâlde *dromon*ların manevra kabiliyeti bakımından güç kaybedebileceğini vurgulamıştır. *Dromon* ve askerî birliklerin adedinin yapılacak harbe göre şekillendiğine işaret eden imparator, teçhizat ve atları taşıyan gemilerdeki mürettebatın da silâh yönünden çatışmaya hazır hâlde olmaları gerektiğine ve muharebe esnasında askerlerin giymek zorunda olduğu kıyafetleri tanımlaması yanında, kolay bulunabilen taş ve kaya parçalarının gemilerde yedeklenmesinin zaruri olduğuna değinmektedir. *Nizamname*'de, savaş esnasında yalnızca taş ve kaya kullanımının oluşturabileceği problemlere temas edildikten sonra, imparatorun özelde *Sarazenleri*⁶³ kendisine düşman olarak gördüğünü ifade eden ve Müslüman Arapları harp stratejilerine varana kadar tanıdığını gösteren ibareler mevcuttur. *Savaş için hareket edecek askerlerin ihtiyaçlarının Bizans sınırları içinde karşılanması gerekliliğine vurgu yapıldığı gibi aksi takdirde yaşanabilecek menfi hadiselerin*⁶⁴ neler olabileceği zikredilmektedir. Bununla birlikte ihtiyaç durumunda levazım kıtlığının düşman topraklarından temin edilmesinin daha doğru olacağı da belirtilmiştir. Kumandanların âdil olması ve hiçbir surette hiç kimseden hediye, bir anlamda rüşvet alınmaması gerektiği izah edilirken askerlerin mizaçlarının iyice tanınması, sınıflandırılması ve gerekli durumlarda hangi muharibin kullanılacağına bilinmesi hususuna vurgu yapıp korkak askerlerin kürek çekme sırasına gönderilmesi gerektiği zikredilmektedir. Denizlerdeki harekât ve çıkarmalarda atın kullanımına özellikle vurgu yapılmakla birlikte seyrüsefere çıkmadan önce gerçekleştirilmesi gereken dinî ritüelin zorunluluğuna ve tesirine işaret edilmiş, aynı zamanda kumandanın sahip olması icap eden cesaretlendirici hitabet gücüne değinilmiştir. Gemilerin gruplar hâlinde ilerlemesi ve her grupta bulunan sorumlu subayın bilinmesi gerektiği belirtilmiş, sonra ise denizciliğe dair rütbelararası hiyerarşiden bahsedilmiştir. Yine metinde dikkati çeken bir başka durum da imparatorun donanmadaki subayların/görevlilerin rütbeları hakkında bilgi sahibi olduğunu amirale ifade etmesidir. Diğer yandan VI. Leo savaş talim ve tatbikatının neleri içermesi gerektiğini kaydetmiş ve uygulanan bazı taktiklerin her zaman başarıyla neticelenmeyeceğini vurgulamıştır. Nitekim askerlerin muharebe ortamına alıştırılmasının ancak tatbikatlarla

63 904 yılında Müslüman Arapların meşhur Selânik kuşatması belki de İmparator VI. Leo'da bu hissiyatın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim hiç kimse Müslümanların Bizans İmparatorluğu'nun ikinci başkenti Selânik'e bir çıkarma yapacağına ihtimal vermemiştir. Diğer yandan mezkûr imparator döneminde İslâm Hilâfeti'yle denizlerde yaşanan mücadeleler hakkında çalışmanın ilk sayfalarına müracaat edilebilir.

64 Lojistik yetersiz kaldığında askerin disiplinini kaybedeceği defalarca tecrübe edilmiş olmalı!

mümkün olabileceğini fark eden imparator, *iki numaralı paragraftaki hava koşullarına dikkat edilmesi gerektiğini bir daha hatırlatarak*, rüzgâr şiddetine dikkat edilerek gemiler arasındaki mesafenin hesaplanması gerektiğine ve kötü hava koşullarında ise donanmanın icra etmesi elzem olan hususlara bir kere daha vurgu yapmıştır. Hava koşullarının seyrüsefer için ne kadar önemli olduğuna ve astronomi bilgisinin deniz harekâtlarında gerekliliğine işaret ettikten sonra imparatorluğa ait sahillerde donanma demirlediği zaman ilgili üssün halkına askerler tarafından zarar verilmeyecek bir tutum sergilenmesi gerektiği ifade edilmiş ve düşman topraklarında gemilerin yüzdürülmesi durumunda teyakkuz hâlinin altı çizilerek imparatorluğa yönelik muhtemel hücumlara hazırlıklı olunması belirtilmiştir.

34 numaralı paragrafta VI. Leo birtakım temel hususları hatırlattıktan sonra muharebede hattın nasıl oluşturulup taarruza nasıl geçileceğini ve daha pek çok hususta hülâsaten malumat vereceğini kaydeder. Bu münasebetle 35 ilâ 57 numaralı paragraflarda şu noktalar ele alınmaktadır: Askerlerin harp öncesinde menfi tasarrufları sebebiyle askerî cezalara çarptırabileceği hususunda bilgi veren, diğer yandan da askerleri cesaretlendirmeye ve savaşa hazırlamaya yönelik durumlara temas eden imparator, kimi zaman risk alınması zorunluluğuna işaret ederken gerekmedikçe de muharebeye girilmemesini tavsiye eder. Gemilerin pozisyonları sebebiyle denizlerdeki savaşın her zaman daha tehlikeli olduğu ifade edilirken, askerlerin motivasyonunun düşman kuvvetlerinden daha yüksek olmasının ehemmiyeti üzerinde de durulmaktadır. Eserde, bir galibiyette askerlerin ilâhi takdire güven duymalarının ve *Tanrı ile olan kuvvetli bağlarının*⁶⁵ gemilerin ebat ve sayısından çok daha önemli, hatta esas olduğu da zikredilmektedir. *Dromonların alması gereken pozisyonlar ile birlikte özellikle deniz harbinin düşman deniz sahasında yapılmasının elzem olduğu zira kendi topraklarına yakın yerlerde askerlerin korkuya kapılıp muharebeyi terk etme*⁶⁶ durumlarının yaşanabileceğine temas eden VI. Leo, savaş öncesinde alınan kararların subaylara aktarılması ve beklenmeyen ya da âniden oluşabilecek durumlarda yeni kararlar için kumandanın *dromonundan* gelecek işaretlerin takip edilmesinin gerekliliğini ifade eder. Kumandanın ve astsubayların sahip olması gereken *dromonun* özellikleri, âni durumlarda takip edilecek amirale ait *dromonun verdiği işaretlerin taşıdığı*⁶⁷ anlamların bilinmesinin zorunluluğu izah edilirken, *imparatorun geçmiş tecrübelerine vâkıf olduğu ve onlardan istifade ettiği*⁶⁸ anlaşılmaktadır. Denizlerde kullanılan *hilâl, düz ve gruplar hâlindeki* muharebe düzenleri zikredilirken, deryada pusu kurmanın önemi ve avantajları, diğer savaş taktikleri, *Grek Ateşi*'nin kullanımının ehemmiyeti ve *dromonların* nasıl konuşlandırılması gerektiği yanında hangi durumlarda generalin nasıl pozisyon almasının lazım olduğu da ilgili paragraflar arasında anlatılmıştır.

VI. Leo 58 numaralı paragrafta kendi itikadına ve tüm askerlerinin inanması gerektiği Tanrı'ya güçlü bir şekilde temas etmektedir. Nitekim o, bütün planların ve hazırlıkların ötesinde en nihayetinde olası her durumda Tanrı'nın inayetine itibar edilmesinin ve muharebenin bir

65 Aslında bir nevi savaş suçlarına karşı tedbir almaya sevk ediyor. Dindar bir askerin savaş suçu işlemeyeceğini ima etmesi önemli görünmektedir.

66 Târik b. Ziyâd'ın (ö. 102/720) İber Yarımadası'na geçtikten sonra gemilerini yaktırması gibi...

67 Eğitimli ordunun önemine dair ifadeler yanında haberleşmenin savaşlarda ne kadar elzem bir unsur olduğu anlaşılmış!

68 Bilge lâkabını alması beyhude değildir.

nevi anlık olduğunun altını çizer. Çünkü imparatora göre zafer *ilâhidir* ve savaş daima plan dâhilinde oluşmadığı için tedbirin bittiği yerde takdir başlamaktadır.

59 ilâ 67 numaralı paragraflar arasında imparatorun bahsettiği noktalar umumiyetle; deniz savaşlarında kullanılan *Grek Ateşi*, ok fırlatan sapanlar, düşman gemisine atılan zehirli hayvanlar, kireç veya ateş dolu çömllekler,⁶⁹ demir topuk kıranlar, ateş püskürten el sifonları, sivri çiviler ve deniz muharebelerinde kullanılan bazı düzenekler hakkındadır. Diğer yandan 62 numaralı paragrafta bilhassa düşmanın motivasyonunu kırma fikri vurgulanmakta, psikolojik harbin ne derece önemli olduğunun VI. Leo tarafından iyice kavrandığı anlaşılmaktadır.

İmparator 68 ilâ 70 numaralı paragraflarda ise deniz harbinde düşman gemisinin alabora edilmesi için yapılması gerekenler yanında muharebe esnasında hangi durumlarda nasıl taktik geliştirilmesi gerektiği hususunda fikir vermiştir.

71 numaralı paragrafta VI. Leo'nun, kendisinin dahi devamlı teyakkuz hâlinde bulunduğuna değinerek her taktikten bahsetmesinin bu çalışmada mümkün olamayacağını zikretmesi ve düşmanın geliştirilen stratejilerden haberdar olma ihtimalini bertaraf etme amacıyla fikirlerini hülâsaten arz etmesi ciddi manada ne kadar temkinli olduğunu göstermektedir.

73 ilâ 81 numaralı paragraflar arasında genel bir tekrar ve özet söz konusudur. İmparator tarafından ekseriyetle şu hususlar yinelenmiştir: Deniz muharebelerinde *dromon* gemilerinin nasıl olması gerektiği, *Sarazenlerin*⁷⁰ İskitlerden farkı ve *her iki tarafın kullandığı gemilerin*

⁶⁹ Kimyasal silâh denemeleri denilebilir.

⁷⁰ VI. Leo zamanında kaleme alınan *Taktika*'ya benzer eserler Araplar tarafından da telif edilmiştir. Memlûk Sultanı el-Melikü'l-Eşref II. Şa'bân (764-778/1363-1376) devrinde savaş sanatı ve avcılık konusundaki eserleriyle tanınan Memlûk kumandanı İbn Mengli'nin (ö. 778/1376 [?]) *el-Edilletü'r-resmiyye fi'te'âbi'l-harbiyye (Askerî Mobilizasyon Hakkında/İçin Resmî Açıklamalar)* ve *el-Ahkâmü'l-mülûkiyye ve'd-davâbitü'n-nâmûsiyye fi fenni'l-kutâl fi'l-bahr (Devlet İdaresiyle İlgili Hükümler ve Deniz Savaşlarıyla Alâkalı Usuller)* adlı kitaplarında Arapların gerçekleştirdikleri deniz savaşları ve muharebe gemileri hususunda özel bir bahis bulunmaktadır. VI. Leo'nun *Taktika* isimli kitabıyla yapılan karşılaştırmalı tercüme ve telif çalışmalar arasındaki benzerlikler hakkında bk. Pryor-Jeffreys, *age.*, s. 645-666. Ayrıca mukayeseli bir anlatım için bk. V. Christides, "Naval Warfare in the Eastern Mediterranean (6th-14th Centuries) An Arabic Translation of Leo VI's Naumachica", *Graeco-Arabica*, III, 1984, s. 137-148; V. Christides, "Ibn al-Manqalî (Mangli) and Leo VI: New Evidence on Arabo-Byzantine Ship Construction and Naval Warfare", *Byzantinoslavica*, LVI, 1995, s. 83-96. İbn Mengli'nin hayatı hakkında bk. F. Viré, "Ibn Mangli.", *EF* (İng.), C Suppl., Leiden 2004, s. 392-393; A. Çubukçu, "İbn Mengli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 20, İstanbul 1999, s. 182-183. VI. Leo ile aynı dönemde yaşamış ve Abbâsî Hilâfeti zamanında divan kâtipliği yapmış olan Kudâme b. Ca'fer'in (260-337/874-948[?]) kâtiplik sanatı ve kamu maliyesi hakkındaki meşhur çalışması *Kitâbü'l-Harâc*'ında (Türkçe trc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018, s. 214-215) VI. Leo'nun verdiği bilgilere benzer şekilde Müslümanların bahrî faaliyetleri ve denizlerdeki işleyişe ışık tutar mahiyette malumat bulunmaktadır. VI. Leo ve Kudâme b. Ca'fer'in teliflerinin denizlerle ilgili bahislerinin karşılaştırması hakkında bk. V. Christides, "Two Parallel Naval Guides of the Tenth Century: Qudāma's Document and Leo VI's Naumachica: A Study on Byzantine and Moslem Naval Preparedness", *Graeco-Arabica*, I, 1982 s. 52-105. Haldon (*A Critical Commentary...*, s. 389-417) çalışmasında bilhassa Pryor-Jeffreys'in eserinden de istifade ederek *Taktika*'nın içeriğini kendisinden önceki ve sonraki kronikler ve muhtelif eserlerle karşılaştırmıştır. Telifinde Bizans tarih literatüründeki eserlerden örnekler veren yazar, VI. Leo'nun talimatlarının antik dönemdeki denizcilik alanında hazırlanan yönergelere benzediğinden bahsetmiş ve misallerle izah etmiştir. Ayrıca Haldon, Bilge İmparator döneminin yanı sıra Yenikapı'da yapılan kazılar neticesinde elde edilen arkeolojik gemi kalıntılarına yer vererek bunlar hakkında ilgili kaynaklara atıflar yapmıştır. *Deniz savaşları bahsine dair çevirdiğim nizamname hakkında ayrıca bk. E. N. Luttwak, The Grand Strategy of the Byzantine*

*özellikleri*⁷¹ hakkında malumat sunulmuştur. Diğer yandan hilâl savaş düzeni hakkında mükerrer bilgi verilmek suretiyle bu tertibin daha güvenilir olduğuna dikkat çekilmiştir. Savaş sonrasında hizmetlerinden ötürü askerlerin ganimetten pay sahibi olmalarının, eğlendirilmelerinin ve takdir edilmelerinin önemiyle birlikte gerektiğinde de cezalandırılmalarına vurgu yapıldığı gibi askerlerin cesaretinin artırılmasının başarı için gerekliliğine ve teçhizatın önemine yeniden temas edilmiştir. Teçhizatın zorunluluğu, askerlerin silâhlandırılması, hâsıl olabilecek durumlar için *dromon* haricinde muhtelif gemi çeşitlerinin hazır bulunmasının gerekliliği hakkında da tekrar mahiyetinde bilgi verilmiştir.

82 numaralı paragrafta imparator bir kumandanda olmasını istediği ve beklediği özellikleri zikretmiş, bir amiralin Tanrı'ya ve majestelerine layık olması gerektiğini ifade edip onlardan takdir alması zorunluluğuna vurguda bulunmuştur. Kriz yönetiminin bir general için vazgeçilmez bir özellik olduğu belirtildiği gibi mezkûr görevin uhrevi ve ilahi boyutu gözler önüne serilmiştir.

Sonuç

Taktika bir bütün olarak genel manada Ortaçağ tarihçilerinin, daha özel bağlamda da *Deniz Savaşlarına Dair (Nizamname XIX)* bölümü dolayısıyla denizlerde vukua gelen hadiselerle ilgilenen tarihçilerin sık sık başvurduğu önemli bir kaynaktır. Bizans askerî literatüründe *muharebelerin tanzimi, harekâtlar ve muhtelif stratejilerin (taktika)* yanı sıra *donanma savaşlarına dair (naumakhika)* bilgiler veren, *kalelerin müdafaası* veyahut *kalelere yapılacak hücumları (poliorketika)* ele alan ve *kumandan kademesi hakkında farklı özelliklerin (strategika)* sunulduğu eserlerin bulunması hasebiyle VI. Leo'nun *Taktikası* Bizans harp literatürünü güncellemek sûretiyle günün şartlarına uymayan taktikleri de modernize etmesi bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

Bu çalışmada hem tarihî hem de kısmen edebî değeri hâiz *Taktika* isimli eserden faydalanılmak suretiyle IX. asrın son çeyreği ile X. asrın ilk çeyreğinde Bizans İmparatorluğu'nun denizlerdeki askerî gücünü tasvir eden, donanma yapısını tanımlayıp ana hatlarıyla özellikle Akdeniz'deki rakipleri *Sarazenler* hakkında bilgiler nakleden ve devrin denizcilerinin bilmesi gereken ansiklopedik malumatı ihtiva eden *Deniz Savaşlarına Dair (Nizamname XIX)* kısım çevrilerek alanda çalışanların istifadesine sunulmuştur.

İmparator VI. Leo, eserin dilini her ne kadar sade ve anlaşılır tutacağını belirtmesine rağmen *Deniz Savaşlarına Dair (Nizamname XIX)* adlı bölümde kullanılan lisanın yer yer müphem kaldığı görülmektedir. Öte yandan Bizans İmparatoru'nun, eski eserlerde çokça karşılaşıldığı üzere, bazen tekrara düştüğü görülmekle birlikte bu durum, birtakım ibareleri ihtiyaten yinellediğini düşündürmektedir.

Çoğu maddenin sonunda VI. Leo'nun, bir tespitte bulunup amiralin dikkatini o noktaya çekmekte olduğunu, anlattıklarını bir sonuca bağlamayı ve okuyan kişide kesin bir fikir oluşturmayı hedeflediğini söylemek mümkündür. Mesela; "*Alevli topuk kıranları düşman gemisine atarsanız onlar da üzerlerine basıp söndürmeye çalışır, bunun neticesinde kendilerini yara-*

Empire, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, Massachusetts, London, s. 322-337; T. G. Kolias, "The *Taktika* of Leo VI and the Arabs", *Graeco-Arabica-First International Congress on Grek and Arabic Studies III*, Atina 1984, s. 129-135.

71 Coğrafyanın gemi teknolojisini nasıl etkilediği anlaşılmaktadır.

larlar.”; “Bütün enerjinizi elinizdeki taşları atmaya harcarsanız düşmanın eline koz verirsiniz, özellikle barbar Sarazenler size hücum edip savunmanızı kolayca kırar.”; “Düşman gemisini alabora etmek için iki dromon kullanabilirsiniz ama geminin kış tarafında biraz pay bırakın ki öteki dromon yandan bindirebilsin, böylece ilk dromona kaçış fırsatı doğar ve geminin tek bir kanadına hücum eden düşman alabora olur.” mealindeki ibareler gibi.

Taktika isimli eserin *Deniz Savaşlarına Dair (Nizamname XIX)* bölümü her ne kadar harp taktiği üzerine yazılmışsa da basit bir şekilde, olması veya olmaması gerekenleri belirtmek yerine muharebe esnasında bir şey yapılsa ya da yapılmazsa gidişatın nasıl sonuçlanabileceğine değindiğinden hem bir rehber hem siyasetname hem de bir nasihatname özelliği taşımaktadır. 21 ve 80 numaralı ibarelerin sonunda bulunan özdeyiş ya da atasözü benzeri birer cümle, metindeki öğütlere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca VI. Leo ilk maddede her ne kadar mevcut konu hakkında yazılı kurallar bütünü bulunmadığını, o yüzden de kendi okudukları yanında kumandanlardan duyduklarını hülâsaten aktaracağını önceden belirtmiş olsa da yer yer; “bizden öncekiler şöyle düşünmüşler; eskiler şunu tasarlamışlar” diyerek anlattıklarının sözlü ve yazılı bir geleneğin devamı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hem bu yönden hem de gerektiğinde atasözü/özdeyiş gibi ifadelerle başvurması dikkate alındığında mezkûr bölümün edebî bir yönü olduğu da söylenebilir.

İlgili tercümeyle özel kılan bir diğer husus ise George T. Dennis tarafından X. yüzyıl ortalarına ait Mediceo-Laurentianus graecus, 55, 4 (M) adlı Grekçe el yazması eser temel alınarak kaleme alınmış olan *Taktika*’nın ilk tam metin modern eleştirisinde sunulan İngilizce çeviriden istifade edilmesidir. Dennis’in söz konusu eleştirel çalışması ve sunduğu tercüme otoritelerce kabul görmüş prestijli bir eser olduğundan bu makalede sunulan çeviri için de sağlam bir kaynak teşkil etmektedir.

Uzun zamandır transkripsiyonu mevcut olan bu önemli çalışmanın bugüne kadar Ortaçağ Grekçesinden Türkçeye tam ve bütünlüklü mahiyette tercüme edilmemesi üzüntü vericidir. Bu makalede askerî tarih yazını açısından mezkûr eserin muhtevasına dikkat çekilmeye çalışılmış ve *Taktika*’daki bahriyeyle ilgili nizamname gelecekteki Ortaçağ denizcilik tarihi çalışmalarına katkı sağlaması amacıyla Türkçeye kazandırılmıştır.

KAYNAKLAR

Ana Kaynaklar

Aeneas Tacticus, İngilizce trc. Illionois Greek Club-Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1928.

İbn Memmâtî, *Kavânînü'd-devâvîn*, nşr. Aziz S. Atiya, Mektebetu Medbûlî, Kahire 1943.

Kudâme b. Ca'fer, *Kitâbü'l-Harâc*, Türkçe trc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.

Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy, İngilizce trc. George T. Dennis, University of Philadelphia, Philadelphia 1984.

Nüveyrî el-İskenderânî, *Kitâbü'l-İlmâm bi'l-i'lâm fîmâ ceret bihi'l-ahkâm ve'l-umûri'l-makdiyye fî vâkı'ati'l-İskenderiyye ve 'avdühâ ilâ hâletihî'l-merziyye*, nşr. Etienne Combe ve Aziz Suryal Atiya, C 1-2, Osmania Oriental Publications, Hyderabad 1969.

Onasander, İngilizce trc. Illinois Greek Club-Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1928.

Tactics of Aelian, İngilizce trc. V. Dillon, Cox and Bayles, London 1814.

The Chronicle of Amadi, İngilizce trc. Nicholas Coureas ve Peter Edbury, Cyprus Research Center, Nicosia 2015.

The Taktika of Leo VI, İngilizce trc. George Dennis, Dumbarton Oaks, Washington D.C. 2010.

The 'Templar of Tyre' Part III of the 'Deeds of the Cypriots', İngilizce trc. Paul Crawford, Ashgate, Abingdon 2003.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Agius, D. A., *Classic Ships of Islam from Mesopotamia to the Indian Ocean*, Brill, Leiden-Boston 2008.

Arslan, B., *Müslüman Girit Emîrliği (824/5-961)*, Gece, Ankara 2020.

Casson, L., *Ships and Seamanship in the Ancient World*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London 1995.

Christides, V., "The Raids of the Moslems of Crete in the Aegean Sea: Piracy and Conquest", *Byzantion*, 51, 1981, s. 76-111.

Christides, V., "Two Parallel Naval Guides of the Tenth Century: Qudâma's Document and Leo VI's Naumachica: A Study on Byzantine and Moslem Naval Preparedness", *Graeco-Arabica*, I, 1982 s. 52-105.

Christides, V., "Naval Warfare in the Eastern Mediteranean (6th-14th Centuries) An Arabic Translation of Leo VI's Naumachica", *Graeco-Arabica*, III, 1984, s. 137-148.

Christides, V., "İbn al-Manqalî (Manglî) and Leo VI: New Evidence on Arabo-Byzantine Ship Construction and Naval Warfare", *Byzantinoslavica*, LVI, 1995, s. 83-96.

Cutler, A.-E. McGeer, "Dromon", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 662.

Çubukçu, A., "İbn Menglî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 20, İstanbul 1999, s. 182-183.

Goitein, S. D., *A Mediterranean Society, the Jewish Communities of the Arab World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza*, C 1, *Economic Foundations*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles 1967.

Haldon, J., *Warfare, State and Society in the Byzantine World (656-1204)*, Routledge, London 1999.

Haldon, J., *A Critical Commentary of the Taktika of Leo VI*, Dumbarton Oaks Studies, Washington 2014.

Haldon, J.-M. Byrne, "A Possible Solution to the Problem of Greek Fire", *Byzantinische Zeitschrift*, 70.1, 1977, s. 91-99.

Καραγιαννόπουλος, Ι. Ε., *Ιστορία βυζαντινού κράτους*, C 2, *Ιστορία Μέσης βυζαντινής Περιόδου (565-1081)*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993.

Kazhdan, A. P., "Comes", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 484-485.

Kazhdan, A. P., "Demetrias", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 603-604.

Kazhdan, A. P., "Kentarchos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 2, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1120-1121.

Kazhdan, A. P., "Nomisma", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1490.

Kazhdan, A. P., "Patrikios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1600.

Kazhdan, A. P., "Strategos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 1964.

Kazhdan, A. P., "Theme", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 2034-2035.

Kazhdan, A. P., "Tourmarches", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 3, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 2100-2101.

Kolias, T. G., "The Taktika of Leo VI and the Arabs", *Graeco-Arabica-First International Congress on Greek and Arabic Studies III*, Atina 1984, s. 129-135.

Laures, F. F., "The Warships of the Kings of Aragon and Their Fighting Tactics during the 13th and 14th Centuries A.D.", *The International Journal of National Archaeology and Underwater Exploration*, 161, 1987, s. 19-29.

Luttwak, E. N., *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, Massachusetts, London 2009.

McCormick, M., "Crown", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 554-555.

McGeer, E., "Droungarios", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C 1, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 663.

Norwich, J. J., *Byzantium: The Apogee*, Penguin Books, London 1999.

Nüheyli, D., *es-Süfünü'l-İslâmiyye 'alâ hurûfi'l-mu'cem*, İskenderiye 1974.

- Öztürk, M., "Ioannes Kaminiates'e Göre Müslüman Arapların Selânik Kuşatması ve Zaptı (904)", *İstanbul Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 37, 2021, s. 17-44.
- Öztürk, M., "Bizans İmparatorluğu ve İslâm Hilâfeti Arasında Paylaşılamayan Ada: Kıbrıs (28-353/648-965)", *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies*, 41, 2022, s. 267-304.
- Partington, J. R., *A History of Greek Fire and Gunpowder*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London 1960.
- Piltz, E., *Kamelaukion und Mitra Insignes byzantins impériaux et ecclésiastiques*, Almquist & Wiksell International, Stockholm 1977.
- Pitassi, M., *The Roman Navy-Ships, Men & Warfare 350 BC-AD 475*, Seaforth Publishing, Barnsley 2012.
- Pryor, J. H.-E. M. Jeffreys, *The Age of ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill, Leiden-Boston 2006.
- Pryor, J. H., "Transportation of Horses by Sea during the Era of the Crusades: Eighth Century to 1285 A. D. Part I: To 1225", *The Mariner's Mirror*, 68, 1982, s. 9-27.
- Riedel, M. L., *Leo VI and the Transformation of Byzantine Christian Identity*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.
- Tolan, J. V., *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, Columbia University Press, New York 2002.
- Tougher, S., *The Reign of Leo VI (886-912) Politics & People*, Brill, Leiden-New York-Köln 1997.
- Treadgold, W., *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, Stanford, California 1997.
- Viré, F., "Ibn Mangli.", *EP*, C Suppl., Leiden 2004, s. 392-393.

EKLER

Ek I: VI. Leo'nun *Taktika* İsimli Eserindeki Deniz Harbine Dair Bölümünün George Dennis Tarafından Yapılan İngilizce Çevirisi⁷²

396 ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΩΝ ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΙΘ' Περὶ ναυμαχίας α'. Ἦδη δὲ περὶ ναυμαχίας διαταξόμεθα, οὐδὲν μὲν ἐν τοῖς παλαιαῖς τακτικαῖς περὶ αὐτῆς κεκαυνομένων εὑρόντες, ἀπ' ὧν δὲ σποράδην ἀνέγινωμεν καὶ διὰ μετρίας πείρας τοῦ νῦν καιροῦ παρὰ τῶν πλοίων στρατηγῶν ἡμῶν ἀνεύρομεν, τὰ μὲν πεπονηκότων, τὰ δὲ πεπονηθότων, ἀναλεξόμενοι μικρὰ τινα καὶ ὅσον ἐφαρσιν δοῦναι τοῖς καὶ ἐπὶ θαλάσσης μάχεσθαι διὰ τῶν ποτε λεγομένων τμηρῶν, νῦν δὲ δρομίων καλουμένων, μέλλουσι ἐν ὀλίγοις διοριστέμεθα. β'. Πρῶτον μὲν οὖν, ὃ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως στρατηγὴς—ἦδη γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν δέον τὸν λόγον ποιήσασθαι—τῆς ναυμαχικῆς ἐμπειρίας καὶ τάξεως ἐπιστήμονά σε εἶναι χρέων, καὶ τὰς τῶν αἰρών καὶ τῶν πνευμάτων κινήσεις προσκοπεῖν τε καὶ προαεῖν διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἀστέρας καὶ ἐν ἀστροῖς σημείων πείρας, καὶ τὸν καθ' ἑαυτὸν τε καὶ σελήνην γινωσκόντων σημειῶν, καὶ δὴ καὶ τῆς τῶν καιρῶν ἐνλλαγῆς τὴν ἀκριβεῖαν ἐπηγνώσκων, ὡς ἂν ἔχων περὶ ταύτ' ἐμπείρους ἀσφαλῆς καὶ ἀκίνδυνος ἀπὸ τῶν τῆς θαλάσσης διαφυλάττει χειμῶνων. γ'. Κατασκευασθῆναι δὲ καὶ δρόμονας δεῖ ἀρκούντας πρὸς ναυμαχίαν κατὰ τῶν ἀντιστρατευομένων πλοίων πολεμίων, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων διδθεσιν τε καὶ κατάστασιν, καὶ τὸν σὺν ποιήσασθαι τὴν κατασκευὴν δυνατὴν πρὸς ἅπαντα, ἐκείνους ἀντιμάχεσθαι. MW A Dain PG 107-989 1 πολέμων... δὲ W λέντος ἐν χριστῷ βασιλεῖ αἰωνίῳ ῥωμαίων στρατηγικῶν M ναυμαχία λέντος βασιλέως A 2 περὶ ναυμαχίας MW om. A 3 ἦδη δὲ M ἀφ' ἧς δὲ τούτων ἦδη W om. A 4 διαταξόμεθα MW βουλόμεθα διατάσσεται περὶ ἧς A 4 περὶ αὐτῆς MW om. A 5 εἰρόντες MW εἰρομεν A 5 μετρίας MW ὀλίγης A 6 στρατηγῶν ἡμῶν MW trsp. A 6 πεπονηθότων MW παθόντων A 7 ἐφαρσιν MW ἀφάρσιν A 8 μάχεσθαι MW μάχασθαι MW om. A 8 μέλλουσι M μέλλουσιν W om. A 9 τῆς...στρατηγῆς MW στρατηγῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως A 9-10 ἦδη... ποιήσασθαι MW om. A 10-11 τῆς...καὶ! MW δὲ εἶναι σε ἐπιστήμονα τῆς ναυμαχίας ἐμπειρίας κατατάξεως καὶ προσκοπεῖν καὶ προαεῖν A 11-12 προσκοπεῖν... προαεῖν MW om. A 13 καθ' MW κατὰ τὸν A 14 καὶ MW καὶ τὴν A 14 ἐν... σημείων M σημείων W ἐπιστημώσεων A 15 ἀσφαλῆς... ἀσφαλέτερι MW γνωσκων M γνωσκων W om. A 15 ταῦτα WA 15 ἀσφαλῆς... ἀσφαλέτερι MW διαφυλάττει ἀσφαλῆς καὶ ἀκίνδυνος ἀπὸ τῶν τῆς θαλάσσης A 16 δὲ MW δὲ δὲ A 16 δὲ MW καὶ A 17-18 διδθεσίν... καὶ! MW om. A	PREPARATION FOR WAR, CONSTITUTION XIX About Naval Warfare 1. We will now set down ordinances for naval warfare. While we found no regulations about it in the older tactical books, still from what we have read here and there and what we have learned from the ordinary experience of our fleet commanders at the present time, their successes as well as their failures, we have selected a few examples, enough to give this presentation to those who intend to do battle at sea on what were once called trimemes but are now called dromons.¹ We will present these regulations in a few words. 2. First, therefore, O commander of our naval force—for we must now address this treatise to you—you ought to be skilled and experienced in naval tactics and combat. You should <know how> to make allowance for the movements of air and the winds and to anticipate them by examining the visible stars, the stellar signs, and also the indications relating to the sun and the moon. Indeed, you must have an exact knowledge of the change of the seasons. And so, experienced in these matters, you may safely and without danger guard against the sea's storms. 3. It is necessary to outfit the dromons in numbers sufficient to engage the enemy fleet drawn up against you, according to its disposition and condition. You must equip your own fleet, making it ready in every respect to fight against them. 1. Const. 19, as it appears in A, has been edited by A. Dain, together with other writings on naval warfare: <i>Naumachia</i> (Paris, 1943). See H. Ahreweiler, <i>Byzance et la mer</i> (Paris, 1966); E. Eickhof, <i>Seefahrt und Seepolitik zwischen Islam und Abendland</i> (Berlin, 1966). On dromon ("runner"), see Ahreweiler, 409-418; Eickhof, 135-148. The most detailed work on the dromon and the Byzantine navy is J. Pryor and E. Jeffreys, <i>The Age of the Dromon: The Byzantine Navy ca. 500-1204</i> (Laden-Boston, 2006); this includes texts and translations of Greek and Arabic sources.
--	--

⁷² *The Taktika of Leo VI*, İngilizce trc. George Dennis, Dumbarton Oaks, Washington D.C. 2010, s. 502-535.

20 δ'. Ἡ δὲ τῶν δρομίων κατασκευὴ μίτη ἀγαν ἔστω παχέα, ἵνα μὴ ἀργοί
γένηνται ἐν ταῖς ἐλασίαις, μίτη λίαν εἰς λεπτότητα ἐξεργασμένη, ἵνα μὴ ἀσθε-
νὴς οὖσα καὶ σαθρὰ ῥαδίως ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συναρά-
ξεός τε καὶ κρούσεως διαλύεται. ἀλλὰ σύμμετρον ἔχτω τὴν ἐργασίαν ὁ δρό-
μιον, ἵνα καὶ ἐλαυνόμενος μὴ λίαν ἀργός ἔστω, καὶ κλυδωνιζόμενος ἡ παρὰ τῶν

25 ἐχθρῶν συγκρούμενος ἰσχυρότερος διαμένη καὶ ἀρρηκτός.

ε'. Ἐχέτωσαν δὲ καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐξάρτησιν δρόμους ἀπαράλειπτα καὶ
διπλά, ὅλον αὐγένας, κώπας, σκαριμούς, σχοινία, κάρουα, καὶ τὰ ἄρμενα δὲ
αὐτῶν καὶ κερατάρια· καὶ κατάρτια, καὶ ὅποσα ἄλλα ἡ ναυτικὴ τέχνη πρὸς
χρεῖαν ἀπαιτεῖ. ἔχτω δὲ καὶ ἐκ περισσοῦ ξύλα τινὰ ἐγκοιλια, καὶ σανίδας, καὶ
30 στυπία, καὶ πίσσαν, καὶ ὑγρόπισσαν, καὶ ναυπηγὸν μετὰ πάντων τῶν ἐργαλει-
ων αὐτοῦ, ἕνα τῶν ἐλαττῶν ὅλον σκεπάρνου, τελέτρου, πρίονος, καὶ τῶν ὁμοίων.

ζ'. Ἐχέτω δὲ πάντως τὸν σίφωνα κατὰ τὴν πρόραν ἐμπροσθεν ἡλικῶ ἡφι-
σημένον, ὡς ἔθος, δι' οὗ τὸ ἐσκευασμένον πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀκοντίσσει.
καὶ ἀνῶθεν δὲ τοῦ τοιοῦτου σίφωνος ψευδοπάτιον ἀπὸ σανίδων καὶ αὐτὸ
35 περὶ τετραγώνου ἀνίστηναι ἐν ᾧ στῆθονται ἄνδρες πολεμισταὶ τοῖς ἐπηρεχόμενοις
ἀπὸ τῆς πύρας τῶν πολεμίων ἀντιμαχόμενοι, ἡ κατὰ τῆς πολεμίας νηὸς ὅλης
βαλλόντες δι' ὧσαν ἂν ἐπινοήσωσιν ὅπλων.

ζ'. Ἀλλὰ καὶ τὰ λεγόμενα ξυλόκαστρα περὶ τὸ μέσον πον τοῦ καταρτίου ἐν
τοῖς μεγίστοις δρόμοισιν ἐπιστήθουσιν περὶ τετραγώνου ἀνίστηναι, ἐξ ὧν ἄνδρες
40 τινὲς τὸ μέσον τῆς πολεμίας νηὸς ἀκοντίσωσιν ἢ λίθους μολκοῦς ἢ σιδήρα
βαρεῖα, ὅλον μάλιστα ξιφοειδὲς δι' ὧν ἡ τὴν ναὺν διαθρύψουσιν ἢ τοὺς ὑποκει-
μένους συνθλάσωσιν σφοδρῶς καταφερόμενα ἢ τὶ ἕτερον ἐπύχουσιν ἢ
ἐμπρήσῃσι δυνάμενον τὴν ναὺν τῶν ἐναντίων ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ πολεμίους θανατώ-
σαι.

45 ἦ'. Ἐκαστος δὲ τῶν δρομίων ἐνμήκης ἔστω καὶ σύμμετρος, ἔχων μὲν τὰς
λεγομένας ἐλασίας δύο, τὴν τε κάτω καὶ τὴν ἄνω. ἐκάστη δὲ ἐλασία ἔχτω
ζυγούς τοὺς ἐλαχίστον πέντε καὶ εἴκοσι ἐν ὅς οἱ κολληλάται καθέσθουσιν· ὡς
εἶναι ζυγούς τοὺς ἄπαντας κάτω μὲν εἴκοσι καὶ πέντε, ἄνω δὲ ὁμοίως εἴκοσι καὶ

20 ἀγαν MW πᾶν A 22 ῥαδίως MW ταχέως A 22-23 συναράξεός... κρούσεως MW
συγκρούσεως A 24 ἀργός ἔστω MW τῆσρ. A 28 κερατάρια MA κεράτια W
31 τελέτρου MW τυμάνου A 33 ἀκοντίσαι PG ἀκοντίσαι MW ἀκοντίσαι A 38 700
MW om. A 39 ἐπιστήθουσιν MA ἐπιστήθουσιν W 40 τινὲς MW τινες εἰς A 41 βαρεῖα
MW βαρεῖα A | μάλιστα MW μάλιστα A 42 συνθλάσωσιν MW συνθλάσωσιν A | ἢ ἕτερον MW
τῆσρ. A 43 ἐναντίων MW πολεμίων A | πολεμίους MW om. A 45 ἦ' MW om. A
46 ἐκάστη...ἐλασία MW ἡ ἐκάστη A 47 πέντε...εἴκοσι M ε' καὶ εἴκοσι W κε' A
48-49 εἴκοσι...πέντε MW κε' A

4. The equipment of the dromon should not be too massive, which would make it slow in maneuvering, nor should it be too lightly outfitted, which would make it weak and easily shaken by the waves and broken up when the enemy ships dash against it and crush it. But let the dromon be outfitted in a balanced manner so that it may not be too slow in sailing and, when buffeted by the waves or rammed by the enemy, it may remain stronger and unbreakable.

5. Nothing required for the outfitting of the dromon should be omitted, and there should be two of each item. This includes tillers, oars, pegs for oars, ropes, pulleys and their sails and their yardarms and furnishings, and as many other items as are required for the exercise of the naval art. There should also be some extra lumber for the belly of the ship, and planks, hemp, pitch, and liquid pitch. A shipwright should be on board with all his tools, some of forged metal such as an adze, a drill, a saw, and the like.

6. By all means, it should have a siphon, bound in bronze, and placed up front on the prow, as is customary, so that it can project the prepared fire against the enemy.² Above this particular siphon there should be a sort of platform made of planks and walled around by planks. Station combat troops there to ward off attacks coming from the prow of the enemy ships or to shoot whatever weapons they may choose against the whole enemy ship.

7. On the largest dromons erect the so-called wooden castles with their wall of planks somewhere around the middle of the mast.³ From these <vantage points> our men will shoot millstones or heavy pieces of iron such as those shaped like swords. These will either break up the enemy ship or, landing with great force, crush those on whom they fall. The men may also hurl other things capable of setting the enemy ships on fire or of killing the troops on board.

8. Let each dromon be of good length and proper size with two oarbanks, as they are called, one below and one above. Let each row have at least twenty-five benches for the rowers to sit on. All told, therefore, there should be twenty-five benches below and, likewise, twenty-five above, making a total of fifty. On each

2. Prepared fire, also known as liquid or Greek fire, was a petroleum-based substance, put under pressure, ignited, and discharged through bronze tubes, called siphons, engulfing the enemy in roaring flames and thick black smoke. See R. Partington, *A History of Greek Fire and Gunpowder* (Cambridge, 1960), 1-41; Pryor-Jeffreys, 607-631; J. Haldon and F. Byrne, "A Possible Solution to the Problem of Greek Fire," *BZ* 70 (1977): 91-99; J. Haldon, "Greek Fire Revisited: Recent and Current Research," in *Byzantine Style, Religion, and Civilization: In Honour of Sir Steven Runciman*, ed. E. Jeffreys (Cambridge, 2006).

3. On the location of this fort or fighting platform see Pryor-Jeffreys, 229-238.

πέντε, ὁμοῦ γ'. καθ' ἓνα δὲ αὐτῶν δύο καθέζεσθαι οἱ κωπισταὶ οὐκ εἰς μὲν
 50 δεξιά, εἰς δὲ ἄριστερά· ὡς εἶναι τοὺς ἅπαντας κωπιλτάς ὁμοῦ καὶ τοὺς αὐτοὺς
 καὶ στρατίας τοὺς τε ἄνω καὶ τοὺς κάτω ἀνδράς ρ'. ἔξω δὲ τούτων τὸν κέν-
 ταρον τοῦ δρόμωνος καὶ τὸν τὸ φλάμουλον κατέχοντα, καὶ τοὺς δύο κυβερνή-
 55 τας τῶν τοῦ δρόμωνος αὐχένων, οὓς καλοῦσι καὶ πρωτοκαράβους, καὶ εἰ τινα
 ἕτερον δύνανται εἰς τὴν τοῦ κεντάρου ὑπηρεσίαν. τῶν δὲ πρώτων ἐλατῶν οἱ
 τελευταῖοι δύο ὁ μὲν ἔστω σιμωνάτωρ, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τὰς ἀγκύρας βαλλῶν κατὰ
 60 θάλασσαν. ἔστω δὲ καὶ ὁ πρώτος ἄνω πρὸς τῆς πύρας | καθήμενος ἐνοπλός,
 καὶ ὁ τοῦ ναυάρχου δέ, ἥτοι τοῦ κεντάρου, κράββατος ἐπὶ τῆς πρόθυρης γινέ-
 σθω, ὁμοῦ μὲν ἀπορισμένον δεικνύων τὸν ἀρχοντα ὁμοῦ δὲ καὶ φυλάττων ἐν
 65 καιρῷ συμβολῆς ἀπὸ τῶν ρυτομένων βελῶν παρὰ τῶν ἐναντίων, ἐξ οὗ καὶ τὰ
 ἑκατὰ βλέπων πρὸς τὴν χρεῖαν ἀνέσθαι κελύσει ὁ ἀρχὸν τὸν δρόμονα.
 θ'. Καὶ ἕτεροι δὲ δρόμωνες κατασκευάσθαι οἱ τούτων μέλλοντες ἀπὸ
 διακοσίων χωροῦντες ἀνδρῶν ἢ πλείω τούτων ἢ ἐλάττω, κατὰ τὴν χρεῖαν τὴν
 70 δεύσαν ἐπὶ καιροῦ κατὰ τὸν ἐναντίον· ὧν οἱ μὲν πενήτηκοντα εἰς τὴν κάτω
 ἐλάσιαν ὑπογίγνουσιν, οἱ δὲ ἑκατὸν καὶ πενήτηκοντα ἄνω ἐστῶτες ἅπαντες
 65 ἐνοπλοὶ μαχίσκονται τοῖς πολεμίοις.

ι'. Καὶ εἴ τι δὲ κατασκευάσεις δρόμωνας ἐλάττωις, δρομικωτάτους οἰονεῖ
 γαλατίας ἢ μονήρεις λεγομένους, ταχυνούς καὶ ἐλαφροὺς, ὅσπερ χρῆσι ἐν τε
 ταῖς βίβλαις καὶ ταῖς ἄλλαις ταχιναῖς χρεῖαις.

70 δίκην, αἵτινες τὴν ἀποσκευὴν ἅπαντων τῶν στρατιωτῶν βαστάσωσιν ἵνα μὴ δι'
 αὐτὴν βαρύνονται οἱ δρόμωνες, καὶ μάλιστα ἐν ἀγώνος καιρῷ, ὅτε δὲ χρεῖα
 μικρὰς δαπάνης ἢ ὅπλων ἢ ἄλλης ἔλθῃ, ἐκεῖθεν ἀναλαμβάνουσι τὰς διοικήσεις.
 ιβ'. Τὸν δὲ τῶν δρομίων ἀριθμὸν καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς στρατιωτῶν ἀνείκα-
 75 στὸν ἐστὶ καὶ ἀξιόλογον διορίσασθαι. ἡ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν χρεῖα πρὸς τὴν τῶν
 ἀντιμαχομένων πολεμίων δύναμιν, ὡς ἂν ἀπατήρη καὶ τὸ πλεῖθος τῶν δρομίων

49 γ' MA πενήτηκοντα W 50 καὶ MW om. A 51 ρ' MA ἑκατὸν W 55 δ' MA om. W
 56 θάλασσαν MW θάλασσαν ἦγον τὰ σῖθρα A | πρὸς MW om. A 57 κράββατος WA
 ῥάβδος M 59 τὰ MW om. A 60 ἀνέσθαι κελύσει MW μάλιστα κελύσει A 62 πλείω
 MW πλέον A | ἐλάττω MW ἐλάττων A 63 πενήτηκοντα MW γ' A | εἰς A om. MW
 64 ἑκατὸν... πενήτηκοντα MW ρ' καὶ γ' A 66 καὶ... δὲ MW εἴ τι δὲ καὶ A | ἐλάττωις
 δρομικωτάτους MW μικροτέρους γοργητάτους A 68 ταχυνούς MW σπουδαίους A
 69 οἰονεῖ MW om. A 70 βαστάσωσιν M βαστάσωσιν WA 74 ἐστὶ M ἐστὶν WA

one of them let two oarsmen be seated, one on the right and one on the left, so
 that all the oarsmen, who also serve as soldiers, those above and those below,
 come to one hundred men. In addition to these are the centurion of the dromon
 and the standard-bearer and the two pilots at the tillers of the dromon, whom
 they also call steersmen, and whoever may be needed to assist the centurion.
 Finally come the two officers in command at the bow; let one operate the siphon
 and the other be responsible for dropping anchor at sea. Let the commander at
 the bow be armed and stationed somewhere above the prow. The pilot of the
 ship's commander, or of the centurion, should be at the stern, making the
 commander visible by himself and at the same time protecting him during battle
 from the missiles hurled by the enemy.⁴ From there the commander of the
 dromon can observe everything and give orders to meet any contingency.

9. You should also outfit other dromons larger than these with space for two
 hundred men, more or less, depending on what is needed against the enemy at
 the time. Fifty men will serve on the lower row of benches and one hundred
 fifty, armed and stationed above, will fight against the enemy.

10. In addition, you will outfit smaller dromons, very fast ones, like those
 called galleys or monoremes, swift and light, which you can use for scouting and
 other operations requiring speed.⁵

11. You shall also build other ships for transport of material and horses.
 Much like a baggage train, they will carry all the equipment of the soldiers so as
 not to weigh down the dromons, especially in time of battle. When a small
 outlay of weapons or other supplies is needed, they may distribute them from
 those vessels.

12. To determine the number of dromons and the soldiers on board is
 uncertain and well-nigh impossible. For, in addition to the strength of the
 enemy arrayed against you, the needs of the moment are what should set the
 requirements for the number of dromons as well as for the number of troops on

4. Centurion's pallet: κράββατος, generally means a bed or couch (see *ImpEx*, C 504, and p.
 234). It was also called the commander's tent (*oxynē*), and was probably a small platform
 under an awning in the ship's stern (Dain, *Naumachica*, 55). See Pryor-Jeffreys, 215–216.

5. A galley, in Leo's time, designated a smaller, faster ship, intended primarily for scouting.
 See Pryor-Jeffreys, index, s.v. In March 949, for example, galleys were sent to Syria to find out
 what the Saracens were up to (*De cerimonis*, Bonn ed. 2, p. 657). Vegetius (4.37) calls them
liburnii and recommends a form of camouflage, coloring the ships and the sails blue, with the
 sailors wearing blue clothing.

νων καὶ πάλιν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἐν αὐτοῖς λαοῦ κατὰ τὸ μέγεθος τῶν πλοίων καὶ
τὴν δέουσαν ἐν αὐτοῖς πολεμικῇ ὅπλων οὕτω καὶ ποιήσεις.
17' Προσέτι δὲ καὶ τὰ σκευοφόρα καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα τοὺς ἐν αὐτοῖς
ἀρκούντας ἔξουσι ναύτας, οὐδὲ αὐτοὺς ἀνόπλους, ἀλλὰ καὶ τόξα ἔχοντας καὶ
80 σαγίττας καὶ ρικτάρια καὶ εἴ τι χρειώδες πρὸς πόλεμον ἔτερον, διὰ τὰς ἀναγκαί-
ας περιστάσεις. ἐπιφερέσθωσαν δὲ καὶ περὶ τὰ ὅπλα· ποτὲ γὰρ καὶ λεπτόντων
ὅπλων, ἐκεῖθεν οἱ στρατιῶται πορίσονται. τὰ δὲ τοιαῦτα πλοῖα καὶ ἄρματα
ἐχέτωσαν καὶ μάχιστα καὶ τὰ ἄλλα ὅπλα πρὸς χρεῖαν, εἰ τύχοι, μήποτε ἐπλεί-
πουν διὰ τὸ ὀλιγοῦσθαι αὐτὰ ἐν ταῖς μάχασι.
85 18' Ἐκτὸς δὲ τῶν στρατιωτῶν, ἦτοι τῶν ἀνω ἐλατῶν, ὅσοι ἂν εἰσιν ἀπὸ τε
τοῦ κεντάρου καὶ ἐφεξῆς | ἕως τοῦ ἐσχάτου, κατὰφρακτοὶ ἔσονται ὅπλα ἔχον- 39'
τες οἷον σκουτάρια, μέγαλα, τόξα, σαγίττας ἐκ περισσοῦ, σπαθία, ρικτάρια,
λωρίκια, κλιβάνια, εἰ καὶ μὴ ὅπισθεν ἀλλὰ πάντως ἔμπροσθεν, κασιδίος,
χειρόμελα, καὶ μάλιστα οἱ ἔμπροσθεν ἐν τῇ προσβολῇ τῆς μάχης κατὰ χεῖρας
90 συμπλεκόμενοι καὶ ἀγωνιζόμενοι. οἱ δὲ μὴ ἔχοντες λωρίκια ἢ κλιβάνια πάντως
φορεῖτωσαν τὰ λεγόμενα νευρικά, ἅπερ ἀπὸ διπλῶν κενδοῦκλων γίνονται. καὶ
οὗτοι ὅπισθεν τῶν ἄλλων σκεπόμενοι τόξους χρῆσονται, καὶ λίθους δὲ χειρο-
πληθεῖς πλείους ἐχέτωσαν ἦτοι κόχλακας ἐν τοῖς δρομονίοις, οἷσπερ κατὰ
τῶν πολεμίων βαλλόντες οὐδὲν ἦτω τῶν ἄλλων ὅπλων ἀνείσουσιν. ὅπλα γὰρ
95 εἰσιν οἱ λίθοι εὐτόριστα καὶ ἀνελλιπῇ.
19' Μὴ μέντοι οὕτω βαλλέτωσαν τοὺς λίθους μόνον, ὥστε τὴν ἀκμὴν τῆς
αὐτῶν δυνάμεως ἐν τοῖς ἐκδιανήσει, καὶ στήναι τοῦ λοιποῦ, ἢ καὶ τὰ ὅπλα
τὰ βαλλόμενα ἀποκυνώσου, μήποτε οἱ ἐναντίοι σίσκουτα ποιήσαντες καὶ τὰς
βολὰς ὁπώσουν δέξασθαι, εἰτα τοῦτον πληρωθέντων καὶ τῶν βαλλόντων
100 ἀποκαμίντων, ἄβροοι ἀναστάντες ἀπάρξωνται ταῖς σπάθαις καὶ τοῖς μεναύλοις
ἀμύνεσθαι. καὶ ὥσπερ ἀκμαῖότεροι τῇ ἀβρόᾳ κινήσει ἀναφανέντες καὶ τοῖς
κεκμηκόσι στρατιώταις ἐπιτεθέντες ἰσχυρότεροι γένωνται, καὶ ῥαδίως αὐτοὺς
καταπολεμήσουσι. φέλει γὰρ τὰ τοιαῦτα τὸ βάρβαρον.

80 ρικτάρια MW ρικτάρια A 81 περὶ τὰ MW περισσά A 82 πορίσονται MW λήψαν A
83-84 ἐπλείουν... αὐτὰ MW ἐπλείουν καταδανώμενά A 87 ρικτάρια MW
ρικτάρια A 88 ἔμπροσθεν MW ἔμπροσθεν πέτετα ἔχοντα A 89 κατὰ MA κατὰ τὰς W
91 ἅπερ MW ἅπερ καὶ A 92-93 χειροπληθεῖς MW δυναίμενος ἀπὸ χειρὸν ρίπτεσθαι A
94 τῶν⁴ MW σπν. A | ἦτω MW ἔλαττων A | ἀνείσουσιν MW αὐτοὺς καταβλάψουσιν A
96 οὕτω MW οὕτως A 96-97 ἀκμὴν... δυνάμειος MW δυνάμιν αὐτῶν A 99 τοῖς MW
τῶν βελῶν A 101 ὥσπερ ἀκμαῖότεροι MW ἀκμαῖότεροι A 102 κεκμηκόσι MW
κεκοπίκοσι A | ῥαδίως MW εὐκόλως A 103 καταπολεμήσουσι M καταπολεμήσουσιν WA

board, to be determined by the size of the ships, and by the combat armament
required for them. And so you shall do this.
13. Furthermore, the ships transporting equipment and horses shall have a
sufficient number of sailors, who should not be without weapons, but equipped
with bows and arrows, javelins, and whatever else may be useful in battle,
depending on the press of circumstances. Let the ships carry extra weapons, so
that when the soldiers run out of them, they may be provided on the spot. Ships
of this sort should have heavy weapons and artillery as well as the other weap-
ons that may be needed, so they will not fail if they run short of them during
combat.
14. Besides the soldiers on the upper bank of oarsmen, all present, from the
centurion right down to the lowest private, shall wear armor. They shall have
weapons such as shields, heavy spears, bows, arrows in abundance, swords,
javelins. They shall have coats of mail and plate armor, if not in back, then
certainly in front; also helmets and iron gloves, especially those fighting in the
front ranks caught up in battle and struggling in hand-to-hand combat. Those
who do not have coats of mail or plate armor should, by all means, wear the
surcoats, as they are called, made of a double layer of quilted material. These
men will find cover behind the others and use bows. Also they should have a
very large supply of rocks or stones that can be held in their hands on the
weapons. For stones make weapons that are never lacking and are easy to find.
15. Nonetheless, do not let them restrict themselves only to throwing stones.
They will expend the best part of their force in doing that and will end up
standing idle and run out of weapons to throw. The enemy might then join
shields and be barely affected by the missiles. Then, when these <stones> have
all been discharged, the enemy may rise up in a body and begin to defend
themselves with swords and spears. As they join together they find new energy
and attack the exhausted soldiers and may well prove stronger and easily
overpower them. Barbarian peoples delight in this sort of thing.

105 ις'. Υπομένονσι γὰρ Σαρακηνοὶ τὴν βίαν τῆς προσβολῆς, καὶ ὅταν ἀποκα-
μόντας ἰδῶσι καὶ τῶν ὅπλων κενωθέντας, ἢ σαγίτιων ἢ λίθων ἢ τινων ἐτέρων,
τότε ἀναβδόντες ὁμοῦ τε καταπλήττουσι, καὶ ταῖς ἐκ χειρὸς ἀπὸ σπαθίων καὶ
μεγάλων προσβολαῖς εὐρώσως καὶ ἀκραιότερον ἐπέρχονται.

110 ιζ'. Διὸ φυλάττεσθαι χρὴ τὰ τοιαῦτα, καὶ μετὰ τοῦ δέοντος σκοποῦ ποιεί-
σθαι τὴν προσβολὴν ἵνα μάλλον οἱ πολέμοι πάθωσι τὰ πρὸς βλάβην γινόμενα ἢ
οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται. Δεῖ γὰρ αὐτοὺς τὴν οἰκείαν ἀκμὴν καὶ τὰς βολὰς φυλάτ-
τειν ἀπ' ἀρχῆς ἀκρι τῆλους τῆς μάχης, καὶ μετρεῖν τῶν ἐναντίων τὴν διάθεσιν,
καὶ οὕτως τὴν μάχην διασκευάζειν.

115 ιη'. Πρὸς τοῦτοις φροντίσας, ὁ στρατηγὴς καὶ τῆς δεούσης τῶν στρατιωτῶν
δοπάνης, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς τὰ ἀναγκαῖα ἵνα μὴ τούτων λειπόμενοι ἢ στασιά-
σωσιν ἢ ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρα ὄντες τοὺς συντελεστάς καὶ βηκόους ἡμῶν τυραν-
νοῦσι καὶ ἀδικοῦσι ὑπὸ τῆς σπάνης τῶν ἀναγκαίων συνελαυνόμενοι, ἀλλ' εἰ γε
120 δυνατὸν ἐν τάξει τὴν πολεμίαν καταλάβῃς γῆν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπαντα τὰ ἐπιτη-
δεα πορίσῃ.

125 ιθ'. Παραγγεῖλαις δὲ καὶ τοῖς ἀρχοῦσι μῖρδνα τῶν ὄντ' αὐτοὺς στρατιωτῶν
ἀδικεῖν, ἢ τὸ οἰονοῦν δάρον παρ' αὐτῶν λαμβάνειν ἢ τὰς λεγομένας συνθήκας.
περὶ γὰρ τῆς σῆς ἐνδοξότητος, τί χρὴ λέγειν ὥς οὐδ' ἐνθυμῆθαι τι τοιοῦτον
δεῖν, μὴ τί γε διαπράττεσθαι, μήτε δάρον τὸ ὅλον δῆποτε ἀπὸ μικροῦ ἢ μεγάλου
ἀνθρώπου τοῦ ὑπὸ σε τελευτῶτος λαμβάνειν τὸ σύνολον.

130 κ'. Τοὺς δὲ στρατιώτας ἀνδρείους ἐπιλέγου καὶ ῥωμαλέους καὶ εὐτρο-
πύμους, καὶ μάλιστα τοὺς εἰς τὰ ἀνω τοῦ δρόμου τοιαυτομένους, οἵτινες καὶ
ἀπὸ χειρὸς τοῖς πολεμίοις συμπλέκονται. εἰ δὲ τις τῶν στρατιωτῶν ἀνάν-
δρους ἐπὶ γνῶς, τοῦτους εἰς τὴν κάτω ἐλασίαν τέως παράτεμε, καὶ εἰ ποτὲ τις
135 πλῆγῃ ἢ πέσῃ τῶν στρατιωτῶν, τὸν ἐκεῖνον τόπον ἐκ τῶν κάτω ἐξ ἀνάγκης
ἀναπληρώσεις.

140 κα'. Χρὴ γὰρ σε πάντως εἶδεναι τὴν ἐκάστου τῶν ὑπὸ σε στρατιωτῶν ἔξιν
καὶ διάθεσιν καὶ τὴν ἄλλην πρὸς ἀνδρείαν ποιότητα. ὥστερ οἱ κυνηγεῖται τῶν

104-105 ἀποκαμόντας ΜΑ ἀποκαμόντες W 105 ἰδού ΜW ἰδούσιν Α | τινων ἐτέρων ΜW
106 καταπλήττουσι ΜW καταπλήττουσιν Α 107 προσβολαῖς ΜΑ συμπλοκαῖς W
108 διὸ φυλάττεσθαι ΜW διαφυλάττεσθαι Α 110 ἀκμὴν ΜW δόναμιν Α | βολὰς ΜW
115-116 τυραννοῦσι...σπάνης ΜW τυραννώσιν καὶ ἀδικέσιν τῇ σπάνει Α
116 συνελαυνόμενοι ΜW ἀνακαλύζονται Α 117 πολεμίαν Α om. ΜW 118 πορίσῃ ΜW
προσλάβῃς Α 121 οὐδ' ΜW οὐδέ Α 122 δέον ΜΑ om. W 124-125 ῥωμαλέους...
εὐτροπύμους ΜW προθύμους Α 125 ταπεινόμενοι ΜW ταπεινόμενοι Α 128 ἐκ...κάτω
W Α om. M | ἀνάγκης ΜΑ om. W

16. The Saracens bear up under the force of such a barrage and when they see that their opponents are getting weary and running out of weapons, whether arrows, stones, or other things, then, all together they leap up and striking hard they charge vigorously and with great force, attacking with swords and heavy spears in their hands.

17. Therefore, it is necessary to be on your guard against such things and to carry out the shooting with the proper goal: the enemy, rather than our own soldiers, should suffer the harmful effects. It is necessary to conserve our own strength and <regulate> the shooting from the beginning to the end of the battle, taking note of the disposition of our opponents. In this manner we should prepare for combat.

18. In addition to the above, you will also take thought, O general, for the required supplies for the soldiers so they will have what they need. Otherwise, deprived of these things, they might rebel while still in their own country and, impelled by the scarcity of necessities, lord it over our subjects and taxpayers and do them harm. But, if it is possible, get to the enemy's territory swiftly and provide for all your needs from it.

19. Announce to your officers that they should not treat any of the soldiers under their command unjustly. They should not accept a gift of any sort from them, including the so-called customary gratuities. As far as Your Excellency is concerned, why is it necessary to say that one should not even think about such a thing, let alone do it? Without exception, you must not accept any kind of gift from any man under your command, whether of high or low rank.

20. Select brave and robust soldiers, highly motivated, especially those stationed on the upper deck of the dromon, who are to engage the enemy in hand-to-hand combat. If you find out that some of the soldiers are cowardly, assign them temporarily to the lower bank of oars. If one of the soldiers should be wounded or should fall, you can, when necessary, fill his place from among the men below.

21. It is essential for you to know the condition and disposition of each soldier under your command. What qualities does he possess that give promise

of bravery? Do not hunters find out what each one of their dogs is best suited for so they can make use of it to attain their goal?

22. You will, therefore, arrange everything according to what you consider sufficient for the expedition you are undertaking. This means the dromons and the soldiers on board, as well as the weapons and supplies. You must locate the rest of the equipment in the other ships, like a baggage train, in safe places whenever the time of battle approaches.

23. Moreover, if such a need arises, see that you have horses in the horse transports for a cavalry assault on enemy territory. Finally, after having made all the preparations, you will set out in proper fashion.

24. First, before moving out, let all the standards of each dromon be blessed by the sacred rites of the priests, together with prayers of intercession to the God of all things for the safe voyage of the army against the enemy. After that you should address all the troops, and the officers separately, saying what is necessary and suitable for the occasion. Thus, arousing the courage of the army, you will sail out with a favorable wind accompanying you, not an adverse one.

25. The fleet of dromons should not sail on in a haphazard way. Set officers over them, one called count for <each group of> either three or five dromons. As ship captain and leader of the dromons under his command, he will bear responsibility for all the details and will make arrangements for everything.

26. The aforementioned officers serving under you will receive their orders from you and will transmit them to the men under them. This applies to the so-called imperial fleet.⁶ In the case of the thematic dromons, both droungarioi and tourmarchs will be put in charge; they will be ranked below the general and will obey his commands.

27. I am not unaware that, after the manner of the imperial fleet, the fleet commanders of the other themes were, some time ago, called droungarioi and their subordinates only counts and kenarches. But now the command of each of the droungarioi has been elevated to the level of general and this title now has its place among the ranks of general officers.

6. The imperial fleet was stationed in Constantinople and always ready for service; the thematic fleet was provided, when needed, by themes such as that of the Aegean Sea and Kibyrratouai.

κινῶν ἐκάστου τὰς ἐπιτηδεύσεις ἐπιγινώσκοντες ἔχουσιν εὐκαίρως αὐτοὺς πρὸς ὁ βούλονται.

135 κβ'. Οὕτως οὖν διαθήσεις, ἑκαστα, καθὼς ἂν συνιῶης ἀρκούντα πρὸς τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν τοὺς τε δρομίνας καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς στρατιώτας, τὰ τε ὅπλα καὶ τὰς διατάνας καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἑτέροις πλοίοις ἀποσκευήν· ἵηται οἰονεὶ τοὺς δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ τόποις σε χρή καθίσταν, ὅταν καιρὸς ἐλπίζεται σοι μάχη.

κγ'. Καὶ προσέτα, εἰ γε χρεία, τοιαύτην καλέσει, ὥστε καὶ ἵππους ἐν τοῖς ἱππαγωγαῖς πλοίοις πρὸς ἐπιρήσῃν κατὰ τῆς πολεμίας ἔχῃν τινῶν καβαλλήρων καὶ ἁπλῶς πάντα ἑξαρτίους ὁδοπορήσεις δεόντως.

κδ'. Καὶ πρότερον μὲν πρὸ τοῦ ἀποκινήσαι ἀγιασθήτωσαν ἅπαντα τὰ φλόμολα τῶν δρομιῶν ἐκάστου διὰ θείας τῶν ἱερῶν ἱερουργίας καὶ εὐχῆς ἐκτενούς πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ὑπὲρ εὐδοκίᾶς τοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν 145 ἐκτελεσίων, ἑπεὶ καὶ διαλαλήσεις πρὸς ἅπαντα τὸν λαὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἰδίως τὰ δέοντα καὶ ἀριζύοντα | τῷ καιρῷ καὶ οὕτως προθυμοποιήσας τὸν 146 στρατὸν ἀποκινήσεις, αἰετοῦ πνεύματος συμπτέοντός σοι καὶ μὴ ἐναντίου.

κε'. Οὐχ ὥς ἐτύχεν πάντων τῶν δρομιῶν πορευομένων, ἀλλ' ἐπιστήσεις αὐτοῖς ἄρχοντας, ἢ κατὰ πέντε ἢ κατὰ τρεῖς δρομιῶνας ἕνα τὸν λεγόμενον 150 κόμητα, ὅστις ναύαρχος τε καὶ ἡγεμὼν τῶν ὑπ' αὐτὸν δρομιῶν ὑπάρχων, φροντίσει προσεγγέστερον περὶ πάντων εὐκόλως καὶ διατάξει πρὸς ἑκαστα.

κς'. Οἱ δὲ εἰρημένοι ἄρχοντες ὑπὸ σε τελόντες ἀπὸ σοῦ καὶ τὰ παραγγέλματα δέχονται, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοὺς μεταδώσουσι, καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ λεγόμενου πλωίου· ἐπὶ δὲ τῶν θεματικῶν δρομιῶν καὶ δρουγγάριοι 155 ἐπιστήσονται, καὶ τουρμάρχαι, καὶ αὐτοὶ τῷ στρατηγῷ ὑποταγήσονται, καὶ τοῖς ἐκείνου παραγγέλμασιν εἰξουσιν.

κζ'. Οὐκ ἄγνωσθ' ὅτι περ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ βασιλικοῦ πλωίου καὶ οἱ τῶν ἄλλων θεμάτων πλωῖοι στρατηγοὶ δρουγγάριοι ἐκαλούντο ποτε τοῖς ἀνω 160 χρόνοις, καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς κόμητες μόνον καὶ κένταρχοι. ἀλλὰ νῦν εἰς στρατηγίδα ἡ ἐκάστου τῶν δρουγγαρίων ἀρχὴ ἀναβέβηκεν, καὶ οὕτω καλουμένη ταῖς στρατηγικαῖς καταμερίζεται τάξεσιν.

143 ad θείας des. W

132 ἔχουσιν A ἔχουσι M ἔχουσιν W 139 καλέσει MW καλέσει A 140 ἐπιρήσῃν MW ἐπιρήσῃν ὥστε A 140-141 τινῶν καβαλλήρων MW καβαλλήριος A 141 ἑξαρτίους MW ἀπαρτίους A 143 ἐκάστου MW om. A 147 αἰετοῦ...σοι M ἐπιτηδεύων ἀνέμου πνεύματος A 148 πάντων M ἀπάντων A 149 αὐτοῖς M αὐτοῖς A 153 μεταδώσουσι M μεταδώσουσιν A 153-154 ἐπὶ...δρομιῶν M om. A 156 εἰξουσιν M ὑπακούουσιν A 157 περ M om. A 158 ἀνω M πρώην A

514 Constitution 19

κη'. Γυμνάζεις δὲ διαφόρους τοὺς τε πλοῖους στρατιώτας καὶ αὐτοὺς τοὺς δρόμους, ποτὲ μὲν καθ' ἑνα ἕκαστον ἄνδρα, ποτὲ δὲ καὶ κατὰ πλείους, ὥστε ἄντις ἀλλήλων ἐπὶ ἐργασθαι σπαθίαις καὶ σκουταρίοις χρωμένους, καὶ αὐτοὺς δὲ 165 ὅλους δρόμους καθ' ἀλλήλων ὡς ἐπὶ παρατάξεως ἐπερχομένους καὶ ποτὲ δρομούντας, ποτὲ δὲ ἀπολύνοντας καὶ διαφόρους καθ' ἀλλήλων προσβάλλοντας, ποτὲ δὲ ἀκοντίους ὠθούντας τὰ πλοῖα τῶν ἐναντίων, ὥστε μὴ πλησιάζοντας δεσμεῖν, οὐ γὰρ αἰεὶ τὸ διὰ καμίων σιδηρὸν δεσμεῖν ἀλλήλους τοὺς ἀντιπολε- 170 μούντας χρήσιμον διὰ τοὺς ἀρκετοὺς καὶ ἀναγκαίους κινδύνους.

κθ'. Καὶ ἑτέρος δὲ γυμναζέσθωσαν ὡς ἐν ἐπιβάλλῃ ἡ σὴ ἐνδοξότης τὰς κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐνδεχομένης ἐπινοίας, ὡς ἂν ἐντεθεὶν ἐθίζωνται πρὸς τοὺς κτύπους καὶ τὰς βολὰς καὶ τὴν ἄλλην κίνησιν τοῦ πολέμου, καὶ μὴ θροῶνται ὡς 175 ἀγυμνάστως καὶ ἀβρόν καὶ παρὰ δόξαν ἐπὶ ταῦτα ἐρχόμενοι.

λ'. Οὕτως οὖν γυμνασθέντες καὶ διατεθέντες πλεουσιν ἐν τάξει συνιγ- 175 λ'. μένοι τοσοῦτον, ἔφ' ὅσον ἀλλήλους μὴ ἐμποδίσιν ἐν τε ταῖς ἐλασίαις καὶ ἐν ταῖς, ὡς εἰκός, κατὰ θάλασσαν ὑπὸ | τῶν ἀνέμων βίαις. ἀλλ' οἰονεῖ τις παράταξις γεγυμνασμένη, οὕτω πορευέσθωσαν καὶ ἐν ταῖς ὁρμησίαις δὲ τῶν ἀπλίκτων <καὶ> εὐτάκτως τὸν κατάπλου ποιεῖσθωσαν, καὶ καταγέτωσαν ἐνορδίνους ἔξορ- 180 μώντες πρὸς τὴν ἑρῆαν ἢ εἰς λυμένα πάντα ἢ εἰς ὑφοριον τόπον, ἐν ᾧ ἄλλης συμβαίνει οὐ κλυθίσθησονται.

λδ'. Δεῖ δὲ σε καὶ τοῦ ἀνέμου τὴν ἐπιφορὰν προεῖδέναι διὰ τῶν σημείων κατὰ τὸν καιρὸν, καὶ πρὸς ταύτην καὶ τὸν τόπον τῆς ὁρμησίας ἐκλεῖσθαι. καὶ εἰ μὴ τις κατεπέλγει ἀνάγκη, μὴ ἄνευ πνεύματος αἰσίου καὶ γαλήνης, καὶ ἀσφα- 185 λους ἐλπίδος σωτηρίας ἐπυρρίπταιν σεαυτὸν εἰς ἀνεπιτήδειον πλοῦν. ἀλλ' ὑφοράσθαι καὶ τὰς λεγομένας παρὰ τῶν ναυτικῶν παρασημασίας τῶν ἄστρον καὶ ὅσα ἄλλα συμφέροντα, καὶ οὕτω ποιεῖσθαι τὴν πορείαν.

λε'. Ἐν δὲ τοῖς ἀπλίκτοις, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὁρμῇ χώρῃ, καὶ μὴδὲνα φόβον 185 ἔχῃς ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ οὕτω μετ' εὐταξίας ἀναπαύεσθαι τὸν στρατὸν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ μὴδὲνα τῶν ἐπιχωρίων βλαπτοντάς ἡ ἀδικούντας ἢ καρ- 190 ποὺς ἀρπάζοντας ἢ φθείροντας.

189 ad τὸν de novo inc. W

162 δὲ M om. A 163 καὶ M om. A | πλείους M πλείονας A 164 ἄντις M κατεάντια A

169 ἀρκετοὺς M ἀρκετοὺς A | ἀναγκαίους A ἀναγκαίους M 170 ἐπιβάλλῃ M νοσή A

172 θροῶνται M τάρσωνται A 173 παρὰ δόξαν M παρὰ δόξῃ A 178 καὶ ci. De om.

coad. 181 τὴν M om. A 183 ἀνάγκη M ἀνάγκην A 185 παρὰ M om. A 188 οὕτω

μετ' M οὕτως μετὰ A

Naval Warfare 515

28. You shall exercise the soldiers of the fleet and the dromons themselves in different ways, sometimes each man by himself, sometimes in larger groups, so they may confront one another using swords and shields. Also exercise entire dromons by themselves in attacking one another and in pretending to attack in battle formation, sometimes closing tightly, sometimes breaking away, and settling upon one another in various ways, sometimes repelling enemy ships with spears to avoid getting close and linking up. It is not always helpful for adversaries to use iron shafts to link up with one another because of unavoidable and compelling dangers.

29. Let them also be exercised in other ways, by putting plans that seem feasible, such as Your Excellency might devise, into action against the foe. As a result, they will become accustomed to the noise and the shouting and the rest of the turbulence of war and they will not be terrified as though they had no training but suddenly and unexpectedly ran into all this.

30. Therefore, after they have been so trained and equipped, have them sail in formation, in unison, just far enough apart to avoid getting in each other's way, as they set out and face the likely force of the winds at sea. Let them advance like a well-trained battle line as they sail forth from their bases and let them make the return voyage in good order. Let them also put into shore in good order, sailing toward land or, at least, toward a harbor or anchorage, so that, if a storm should arise, they will not be swamped.

31. You must be able to forecast the direction of the wind by certain seasonal signs and, depending on <what you learn>, select your place to anchor. Unless there is some compelling urgency, do not launch yourself into sailing when conditions are not right, that is, without a favorable wind, a calm sea, and a secure hope of safety. Study carefully what sailors call the indications of the stars, as well as other helpful elements. Then begin your voyage accordingly.

32. If you drop anchor at a base in your own country and you have no fear of enemy activity, then you may rest your army in good order night and day, not harming any of the inhabitants or treating them unjustly or seizing or destroy- ing their crops.

33. But if you approach enemy territory or if you expect the enemy to be in the vicinity, it is absolutely necessary for you to station scouts at some distance, both on land and on sea. You must persevere in your vigilance, remain secure, and be ready to get into formation. For the schemes of the enemy are many. If they are on land and find you lying at anchor, they will overpower you and, if they find the opportunity, they will burn your ships. If they should appear at sea, they will launch an attack by night or day. If the enemy finds that you are not as well prepared as you should be, they will have the advantage over you. But if they find you prepared, their scheme will end up accomplishing nothing.

34. Now that we have done our duty in reminding you of these things and have set down the above regulations, we come to prescribe, in summary fashion, the manner in which you should form the battle line and launch attacks in combat. We will do this as we did earlier when giving orders about combat operations on land.

35. Well then, general, when you expect that the time has come for battle, assemble the soldiers by ranks and have the military punishments read clause by clause to each rank separately, just as we have stated in the section about military training on land.⁷ With appropriate words you will then encourage them, arousing and stimulating them for their struggles. Thus, both because of fear of punishment and because of the encouragement given by Your Excellency, they will be brave and courageous, even as they face the dangers of fighting hand-to-hand.

36. It is necessary for you to take action against the enemy more by sudden attacks and by other methods and stratagems, whether with the entire naval force under you or only with part of it. Certainly, apart from some urgent necessity forcing you to do so, you should not throw yourself into a pitched battle. For many are the reversals of so-called fortune. What happens in battle is not what one expects.

37. For this reason, you must always be on your guard. Do not be so absolutely daring, as has been said, to form up for a pitched battle, especially in ships.⁸ When they become linked together, a fierce hand-to-hand battle is inevitable and it is not possible to obtain any real advantage.

⁷ See Const. 8.

⁸ Demosthenes 61.20.

λγ'. Εἰ δὲ ἐν τῇ πολεμίᾳ γῆ πλησίαις ἡ πολεμία παρεῖναι πον ἐλπίζεις, πάντως χρεὼν σε καὶ βίγλας ἔχειν μακρόθεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἀγρύπνως διατελεῖν καὶ κατισφαλισμένον καὶ ἔτοιμον εἶναι πρὸς παρήτεξιν. πολλὰ γὰρ αἱ τῶν πολεμίων ἐπιβουλαί. καὶ γὰρ ἡ κατὰ γῆς εὐρόντες σε ὁρμούντα βιάσονται, εἰ τύχοι δὲ εὐπορήσαντες, καὶ τὰς ναὺς ἐμπρήσουσιν· ἡ δὲ διὰ θαλάσσης ἀναφανέντες, προσβολὴν ποίησονται νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ἐὰν ἀνέτοιμος ἐν ἑτοίμοις εὐρέθης, προτερήσουσιν οἱ ἐναντίοι κατὰ σοῦ. εἰ δὲ σε ἔτοιμον εὐρίσκουν, ἀπρακτος αὐτοῖς ἡ ἐπιβουλὴ γενήσεται.

λδ'. Ἐπεὶ δὲ τούτων συμμέτρως ἐμνήσθην τε καὶ διεταξάμεθα, φέρε λοιπὸν καὶ ὅπως παρατάξεις καὶ τὰς προσβολὰς τὰς ἐν ταῖς μάχαις ποίησεις, ὥς ἐν συνόψει διορισάμεθα· καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν ταῖς κατὰ γῆν πολεμικαῖς προσβολαῖς ἄνω που διεταξάμεθα.

λε'. Ὅταν τοίνυν ἐλπίσῃται σοι πολέμου καιρὸς, ὡ στρατηγέ, συνέλθόντων τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὰς τάξεις, ἐκάστην διηρημένον ὑπαναγνωσθήσεται αὐτοῖς τὰ στρατιωτικὰ ἐπιτήμια, ἀπερ ἦμιν | ἐν τῷ περὶ τῆς κατὰ γῆν στρατιωτικῆς γυμνασίας εἴρηται· καὶ ἐμπρώσεις αὐτοὺς λόγους, προσήκοντα παρορμῶν καὶ ἐπαλφῶν πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἵνα, τὸ μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπιτιμῶν, τὸ δὲ διὰ τὴν τῆς σῆς ἐνδοξότητος παραίνεσιν, ἀνδρείοι καὶ εὐτόλμοι γένωνται, καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι πολεμικοῖς κινδύνους ἐκ χειρὸς ἀγωνιζόμενοι.

λς'. Χρὴ δὲ σε μάλλον δι' ἐφόδον μὲν καὶ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τε καὶ στρατηγημάτων μεθοδεῖν κατὰ τῶν πολεμίων ἢ δι' ὅλου τοῦ ὄπo σε πλαιῶν στάλου ἡ διὰ μέρους αὐτοῦ. μὴ μέντοι χωρὶς ἀνάγκης μεγάλης ἐπὶ τοῦτο κατεπιγούσης εἰς δημόσιον πολέμον σεαυτὸν ἐπιρρίπτειν. πολλὰ γὰρ τὰ τῆς λεγομένης τύχης ἀντήρροπα καὶ τὰ τοῦ πολέμου παράδοξα.

λζ'. Διὰ τοῦτο χρὴ σε αἰε παραφυλάττεσθαι καὶ μὴ πρὸς δημοσίαν, ὥς εἴρηται, παρατάξεις ἀποθαρσύνεσθαι, μέλιστα ἐν πλοίοις, ὅπου δεγμούντων ἀληλοὺς ἀφρακτος ἡ ἐκ χειρὸς γίνεται καὶ βία καὶ ἡ μάχη, καὶ οὐκ ἔστι δυνατόν τοῦ συμφέροντος ἐπιλήψεσθαι.

²¹⁵⁻²¹⁶ Demos. 61.20.

¹⁹¹ δὲ M A δ' W ¹⁹² χρεών MW χρῆ A | θάλασσαν M θάλατταν WA ¹⁹³ πρὸς MW εἰς A ¹⁹⁵ εὐπορήσαντες MW om. A ¹⁹⁶ ποίησονται MW ποίησουσιν A | καὶ M ἡ WA ¹⁹⁷ ἀνέτοιμος WA ἔτοιμος M ²⁰² ἄνω που MW om. A ²⁰⁴ ἐκαστὴν διηρημένον A ²⁰⁶ αὐτοὺς MW αὐτοὺς καὶ ἐνασχόσεις A ²¹⁰ χρῆ MW δὲ A ²¹² μέρους MW μέρος A ²¹⁴ ἀντήρροπα MW ἐναντιάματα A ²¹⁷ ἀφρακτος...μάχη MW ἀφρακτος καὶ βία καὶ ἡ ἐκ χειρὸς μάχη γίνεται A ²¹⁸ ἐπιλήψεσθαι MW ἐπιλάβεσθαι A

38. You must indeed observe this unless you are confident that the number of your dromons as well as the bravery, condition, and eagerness of your soldiers are vastly superior to those of the enemy.

39. For neither the number of ships nor their size will assure success in battle unless they carry fighting men who are robust, stout of heart, and eager to engage the enemy. Above all this, they must have the divine benevolence and alliance. That depends on their purity of life and their justice in relating to property owners, as well as to the enemy, that is, doing nothing unholy, shameful, or inhumane to the prisoners. If you have not been treated unjustly, do not act unjustly; with the help of God, ward off those acting unjustly.

40. If the time for battle is definitely upon you, line up the dromons in a varied and diverse manner, as both the time and the place may call for. Thus, if you are confident that you are far superior to the enemy, as I have said, and, for this reason, ready to advance into battle in the hope of overpowering them, do not engage in fighting close to your own country. There the soldiers will hope to be saved by making wooden rafts, as they say. Instead, do battle close to the country of the enemy. Soldiers who had hoped for safety in their own country will prefer flight to combat. A soldier who, under pressure of battle, falls into cowardice will hope for safety in flight and he will quickly toss away his arms and value nothing more than flight. When the time comes for forming up for battle, few judge it better to die than to flee ingloriously, whether you are speaking of the barbarians or of the Romans.

41. Before the day of battle you, together with the officers under you, must make plans about what you have to do. Whatever this common counsel judges advantageous should be presented in detail and announced to the officers of the dromons so they may be prepared to put those plans into action. In the event of an enemy attack, of course, a contrary plan may have to be adopted. Everyone will then be prepared to look toward your dromon in order to receive a signal about what they must do. When this has been given, they will promptly carry out your orders.

42. By all means, O general, it is necessary for you to have your own dromon. The soldiers on board are to be the elite from among the entire army, men

220 ληί. Καὶ ταῦτα μὲν φυλάττεσθαι εἰ μὴ ἄρα θαρρείς καὶ τῷ πληθει τῶν δρομίων, καὶ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν στρατιωτῶν καθυπέρ-
τερος εἶναι τῶν πολεμίων.

225 λθ'. Οὐτε γὰρ πλήθος πλοίων οὐτε μέγεθος κατορθώσει πόλεμον εἰ μὴ τοὺς ἐν αὐτοῖς πολεμούντας ἔχουσιν ἐνυγμούς καὶ ῥωμαλέους καὶ προθύμους εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐγχείρησιν, καὶ πρὸ γε τούτων εἰ μὴ τὴν θείαν εὐμένειαν καὶ συμμάχων ἔχουσι διὰ καθαρότητος βίου καὶ δικαιοσύνης πρὸς τε τοὺς συντελε-
230 στάς καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους, ἥτις ἐστὶ, τὸ μηδὲν ἀνόσιον ἐν τοῖς ἀχμαλώτοις διαπραττέσθαι ἢ αἰσχρὸν ἢ ἀφιλόκλεστον, καὶ τὸ μὴ ἀδικοῦμενον μὴ ἀδικεῖν, τοὺς δὲ ἀδικούντας μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοήθειας ἀνταμύνεσθαι.

235 μ'. Ἐὰν δὲ πάντως ἀπαιτῆται καὶ μάχης καιρὸς, διατάξεις τοὺς δρομῶνας ποικίλως καὶ διαφόρως, καθὼς ἂν ὁ τε καιρὸς καὶ ὁ τόπος ἀπαιτῇ. ὥστε ἐὰν θαρρῆς καθυπέρτερος εἶναι τῶν πολεμίων, ὥς μοι εἴρηται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς μάχην συμβολεῖν, ὡς ἐλπίζων αἰρήσαιν αὐτούς, μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ σου γῇ πλησίον
240 ποίησιν τὴν μάχην ἐν ἢ ἐλπίσουσιν οἱ στρατιῶται, τὸ δὲ λεγόμενον καταβλῶ-
σαντες σωθῆναι, ἀλλὰ | μᾶλλον πλησίον τῆς τῶν ἐναντίων γῆς, ἵνα αὐτοὶ τὴν

245 σωτηρίαν ἐλπίσαντες ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ τὴν φωνὴν παρὰ τοὺς ἀγῶνας προτιμω-
ται. στρατιῶτης γὰρ εἰς δεξιαν ἐν ἀνάγκῃ πολέμου περιπίπτων τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φωνῆς ἐλπίσει, καὶ ταχέως ῥίψει τὰ ὅπλα καὶ οὐδὲν αὐτῆς προτιμήσεται.
ὀλιγοὶ γὰρ οἱ ἐν καιρῷ παρατάξεις τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ἀδόξως φυγεῖν
προκρίνοντες, εἴτε ἐν τοῖς βαρβάρους εἴτης εἴτε ἐν τοῖς Ῥωμαίοις.

250 μσ'. Πρὸ δὲ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας χρή σε βουλευέσθαι μετὰ τῶν ὑπὸ σε ἀρχόντων τί δεῖ πράξαι. καὶ ὅπερ ἀναφανῇ διὰ τῆς κοινῆς γνώμης χρήσιμον, τοῦτο στοχάζου καὶ παραγγέλλαι τοῖς ἀρχουσι τῶν δρομίων, ὥστε αὐτοὺς εἶναι ἐτοιμούς ἐκτελέσαι τὰ βουλευθέντα. εἰ γε ἄρα μὴ ἀπαντήσῃ γνώμη ἐναν-
255 τία ἐκ τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ τότε ἐτοιμούς εἶναι πάντας ἀφορών-
τας εἰς τὸν σὸν δρόμον, ὥστε ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν σημεῖόν τι, εἰ ἄρα πράξαι δεῖ, καὶ τούτου δοθέντος οὐδὲς γενέσθαι τὸ ὑποδειχθῆναι.

260 μθ'. Πάντως γὰρ δεῖ σε, ὡ στρατηγέ, δρόμονα ἔχειν τὸν ἴδιον ἐξ ἁπαντός τοῦ στρατοῦ ἐπιλέκτους ἔχοντα τοὺς στρατιώτας, μεγέθει καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ

220 ὁπλίται Dain κλισία codd. 223 ῥωμαλέους MW γενναίους A 224 γε MW om. A
225 ἔχουσι MW ἔχουσι A 226 ἐπὶ MA ἐπὶ W 230 ποικίλως MW ποικίλους A
231 καθυπέρτερος MW ἐμκαρτέστερος A 236 περιπίπτων MA περιπίπτων εἰ W
238 ὑπὲρ MW om. A 243 ἐκτελέσαι MW ἐκτελέσσει A 243-244 γε...ἐναντία MW
περ μὴ ἐναντίον τι ἀπαντήσαι A 244-245 ἀφορώντας MW ἀποβλέποντας A 245 εἰ MW
om. A | πράξαι δεῖ MW ποιῆσαι προσήκει A 246 δοθέντος MA δεχθέντος W

καὶ τῇ ἄλλῃ παντοπλίᾳ δέχοντα· καὶ τὸν δρόμωνα δὲ μεγέθει καὶ ταχύτητι τὸν
 230 ἄλλον ἀπάντων διαφέροντα, ὡς ἂν κεφαλὴν τινα τῆς παρατάξεως ἀτάσης· καὶ
 καταστῆσαι τὸν τῆς σῆς ἐνδοκτικτος τοιοῦτον δρόμωνα, τὸ δὲ λεγόμενον
 πύμυλον.

μη'. Οἱμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὑπὸ σε ἄγοντας, ὅσοι ἔχουσιν ὑπ' αὐτοῦς
 235 τινες δρόμωνα, ἐξ αὐτῶν ἐπιλέξασθαι ἄνδρας, καὶ ἔχειν ἐν τοῖς οἰκείοις, ὥστε
 καὶ αὐτοὺς διαφέρειν τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτους δὲ πάντας καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς
 τὸν σὸν ἀποβλέπειν δρόμωνα, καὶ παρ' αὐτοῦ ῥυθμίζεσθαι κατὰ τὸν τοῦ πόλε-
 μου καιρὸν, εἰ μὴ γὰρ ἕτερόν τι παράδοκον τὸν βεβουλευμένον ἀναφανῆ,
 καὶ δέηται μεθόδου ἑτέρας.

μη'. Εἶναι δὲ σημείον ἱστάμενον ἐν τῷ σὺ δρόμῳ, εἴτε βάνδον εἴτε φλάμου-
 240 λον εἴτε τὴν ἑτέρον, εἰς τόπον περισπῶν, ἵνα δι' αὐτοῦ σημειωντός σου τὸ δεῖ
 πράττειν, εὐθὺς ἐπιλαμβάνονται τοῦ δόξαντος ἔργου οἱ λοιποὶ, εἴτε συμβά-
 λειν εἰς πόλεμον χρεὶ εἴτε ἀναχωρεῖν ἀπὸ πολέμου εἴτε ἐξελασεῖν εἰς κύκλῳ

κατὰ τῶν πολεμίων εἴτε εἰς βοήθειαν καταπονουμένου μέρους συνδρομεῖν εἴτε
 245 ἀργῆσαι τὴν ἑλπίαν εἴτε | ἐπιδοῦναι εἰς τάχος τὴν κίνησιν εἴτε ἐγκρημῖμα δέον
 γενέσθαι εἴτε ἀπὸ ἐγκρημμάτος ἐξελεῖν ἢ ἄλλα τινὰ καθ' ἕκαστα ἀπὸ σημείων
 τοῦ σοῦ δρόμου ἑπαντα ὑποδέχεσθαι ἀφορῶντας ὅπως δέον ποιεῖν.

μη'. Οὐ γὰρ δύναται τις ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ ἀπὸ φωνῆς ἢ βουκίνου παραγγέ-
 248 λειν τὰ δέοντα διὰ τὸν θοοὺν καὶ τὸν τέραχον καὶ τὸν τῆς θαλάσσης ἥχον
 καὶ τὸν ἄλλον κτύπον τῆς τε συγκρούσεως καὶ κωπῆλασίας τῶν δρομέων, καὶ

250 πολλὰ μάλλον τῆς βοῆς τῶν πολεμίωντων.
 με'. Τὸ δὲ σημείον ὑποσημανέτω ἢ ὄρθον ἱστάμενον ἢ ἐπὶ δεξιᾷ ἢ ἐπὶ
 ἀριστερᾷ κλινόμενον καὶ ἐπὶ δεξιᾷ πάλιν ἢ ἐπὶ ἀριστερᾷ μεταφερόμενον ἢ
 255 τινασσόμενον ἢ ὑγρόμενον ἢ ταπεινούμενον ἢ ὅλως ἀφαιρούμενον ἢ μετατιθέ-
 μενον ἢ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ κεφαλῆς ἄλλοτε ἄλλως φαινομένης ἀλλασσόμενον ἢ
 275 διὰ σχημάτων ἢ διὰ χρωμάτων.

249 δέχοντα· MW διαφέροντα A | ταχύτητι MW γοργότητι A 250 ἂν MW οἰ· A
 253 ἔχουσιν MA ἔχουσιν W 256 ῥυθμίζεσθαι MW ῥυθμίζεται καὶ κανονίζεσθαι A
 258 δέηται MW δέεται A 260 περισπῶν MW ὀρηλόν A 264 ἐπιδοῦναι...κίνησιν MW
 ταχύτερον ἐλαύνειν A 265-266 σημείον...δρόμου MA τοῦ σοῦ δρόμου καὶ τὸν ἀπ'
 αὐτοῦ σημείων ἅπαντα W 266 δέον MW δεῖ A 268 θοοὺν MW θόρηον A 269 τὸν...
 κτύπον MA τὸν ἄλλον κτύπον W 270 μάλλον MW πλέον A 271-272 ἢ...κλινόμενον
 MW κλινόμενον ἢ ἐπ' ἀριστερᾷ A 272 πάλιν MW πάλιν μεταφερόμενον A |
 μεταφερόμενον M om. WA 273 ταπεινούμενον...ἀφαιρούμενον MW χαμηλοῦμενον ἢ
 παντελῶς ἀφαιρούμενον A

outstanding for their size, bravery, virtue, and special armament. The dromon
 should be superior to all the others in its size and speed as a sort of head of the
 230 entire battle line. You should make ready such a dromon, called pamyphlian, for
 Your Excellency.⁹

43. Your subordinate officers, who also have some dromons under their
 command, should do likewise. They should select men from those dromons and
 enroll them among their personal troops, different from the others. All of these
 and all the rest should look toward your dromon and pattern their movements
 on it in time of battle, unless, of course, something else, quite different from
 what had been planned, should impose itself, and require another way of pro-
 ceeding.

44. A standard that can be seen all around should be flown on your dromon:
 a flag, a pennant, or something else, so that when you give the signal for each
 action that needs to be taken, the other ships may quickly carry out the order,
 whether it be to engage in battle, to retreat from battle, to form a circle around
 the enemy, to hasten to assist a section that is hard pressed, to slow down their
 movement, to increase their speed, to set up an ambush or charge out from an
 ambush, or to take some other action. Looking to all of the signals from your
 dromon, they find out how they are to proceed.

45. At such a time it is impossible for a person to issue the necessary com-
 mands by voice or by trumpet because of the shouting, the confusion, the
 roaring of the sea, the rest of the din caused by the collision and movement of
 oars on the dromons and, much more, the cries of the combatants.

46. Let signals be given by raising the standard up straight or inclined to the
 right or to the left, transferred again to the right or to the left, shaken or raised
 high or lowered, completely taken down, or altered by making its head appear
 different at different times by changing its shape or its colors.

9. Leo defined the pamyphlian as a larger, faster ship for the commander of the entire
 fleet. They soon became more plentiful and smaller. On the expedition to Crete, in 949, the
 imperial fleet included sixty dromons with 230 rowers each and forty pamyphlians, twenty
 with 160 men and twenty with 130 men. The thematic fleets had the same number of men per
 ship. Ouranos, reflecting the word's etymology, *πάμψυλον*, uses it in the sense of a ship's full
 complement: τοῖσιν τὸν πάμψυλον, παμψυλεῖον τὸν δρόμωνα (*Taktika*, 6.41). Its relation-
 ship with the Asian province of Pamphylia is not clear. See Pryor-Jeffreys, index, s.v.

522 Constitution 19

μζ'. Οὐόν ποτε τοῖς παλαιαῖς ἐπράττετο. ἐν γὰρ πολέμου καιρῷ σημείον
εἶχον τῆς συμβολῆς αἰρόντες τὴν λεγομένην φοινικίδα. ἦν δὲ τὸ λεγόμενον
καμελᾶκιον, ἐπὶ κονταρίου ὑφόμενον, μέλαν τὴν χροίαν, καὶ ἄλλα τινὰ ὁμοιο-
τρόπως ὑποδεικνύμενα. ἀσφαλέστερον δὲ τάχα διὰ τῆς σεαυτοῦ χειρὸς τὰ
σημεία ὑποδεχθήσεται.

280 μη'. Καὶ οὕτως ἔστω σοι ἡ ἐνέργεια, ὡ στρατηγέ, τῶν τοιοῦτων σημείων
γεγυμνασμένη, ὥστε πάντας τοὺς ὑπὸ σε ἀρχοντας, ὅσοι δρομῶνιαν ἠθύνονται,
ἔξεν τὴν πείραν ἀσφαλῆ τῶν τοιοῦτων ὑποδειγμάτων, καὶ διὰ τὴ γίνεται ἐκα-
στον καὶ ποτὲ καὶ πῶς καὶ μὴ διασφάλλεσθαι ἴνα, περὶ ταῦτα καλῶς ἐγγυμνασά-
μενοι, ἐν καιρῷ χρείας ἔτοιμοι γένωνται πρὸς τὸ διαγινώσκειν αὐτὰ καὶ πρᾶτ-
τειν τὰ δὲ αὐτῶν κελύμενα.

285 μθ'. Τὴν δὲ τῶν δρομῶνιαν πατάσῃν ἐν καιρῷ προσβολῆς, εἴ γε ἄρα, ὥς
εἴρηται, τοσαύτη πέρεστιν ἀνάγκη ἢ κατὰ χείρας τὴν νίκην ἐλπίζεις, ποιήσεις
καθὼς ἂν συνειδῇς ἡμιόδιον τῷ καιρῷ καὶ τῷ τόπῳ πρὸς τὴν τῶν πολεμίων
παρασκευὴν καὶ πατάσῃν. οὐ γὰρ νῦν ἐστὶ λέγειν ἀσφαλῶς περὶ τῶν τότε
290 μελλόντων ἀπαντήσεσθαι.

ν'. Ποτὲ μὲν μνηστειὸς οἶον ἡμικυκλίου τάξιν, τοὺς μὲν ἄλλους δρόμονας
ἔθενεν κἀκεῖθεν, οἶον τινα κέρατα ἢ χεῖρας καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἄκρῳ προάγοντας
τοὺς ἀκμωτέρους καὶ μείκοντας, ἐν δὲ τῷ κοίλῳ τοῦ ἡμικυκλίου, οἶονε τινα
295 κεφαλὴν, τὴν σὴν ἐνδοξότητα, ὥστε πάντα | περισκοπεῖν καὶ διατάττειν καὶ
διοικεῖν καὶ, εἴ που δεῖ καὶ βοηθείας, ἐπικουρεῖν μεθ' ὧν ἂν βούλῃ ἐπὶ τούτῳ
εὐκαιροῦντων. τὸ δὲ σχῆμα τὸ μνηστειὸς γινέσθω ὥστε τοὺς ἐμπύπτοντας
πολεμίους ἐντὸς ἀποκλείεσθαι τῆς κυκλώσεως.

να'. Ποτὲ δὲ παρατάξεις κατὰ μέτωπον ἐπ' εὐθείας ὥστε, χρείας καλούσης,
300 ἐπιπύπτειν τοῖς πολεμίοις κατὰ πῶραν, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν συμφώνων ἐμπρή-
ζειν τὰς ἐκείνων ναῦς.

276 ἐπράττετο MW ἐγένετο A | πολέμου A πολέμου MW 277 αἰρόντες MW αἰρόντας εἰς
ἔθος A 278 μέλαν A ἐμφρόν MW | χροίαν MA χροίαν W 278-279 ὁμοιοτρόπως MW
κατὰ τῶν ὁμοίων τρόπον A 279 σεαυτοῦ MW σὺς A 280 ὑποδεχθήσεται MW
ὑποδεχθήσεται M 284 διασφάλλεσθαι MW σφάλλεσθαι A 285 διαγινώσκειν MW
γινώσκειν A 285-286 πρᾶττειν MW πρᾶττειν συντόμως A 287 εἰ... ἄρα MW εἴπερ A
288 ἡ MA καὶ W | κατὰ χείρας MW εὐκάλως A 289 καιρῷ... τότῳ MW εἶναι πρὸς τε τὸν
καιρὸν καὶ τὸν τόπον καὶ A 291 ἀπαντήσεσθαι MW συμπήξεσθαι A 292 οἶον MW οἶον
σημειωσάμενος εἰς A 293 τινα κέρατα MW τresp. A 294 ἀκμωτέρους MW ἰσχυρότερους
A | κοίλῳ MW βάθῳ A 296 εἰ W ἡ M ὅ A | καὶ M om. WA | βοηθείας MA ἐπικουρίας W |
ἐπικουρεῖν M καὶ βοηθείας W ἐμπρήσθαι A | ἐπὶ τούτῳ MW εἰς τούτο αὐτὸ A 298 ἐντὸς
MW ἐσθλὲν A 299 κατὰ μέτωπον MW ἰσομετώπους τὰς ναῦς A 300 ἐπιπύπτειν MW
ἐμπύπτειν A 300-301 ἐμπρήξιν MW κατακαίειν A

Naval Warfare 523

47. This sort of thing was sometimes done by the ancients. For in the time of
combat they used to raise the signal for battle, called the red flag. There was also
the so-called kamelavkion, black in color and raised on a spear.¹⁰ And there were
other <ways of signaling> of that sort. The signals will quickly and more secure-
ly be transmitted <when given> by your own hand.

48. You should devote yourself, O general, to being proficient in the use of
such signals, so that all your officers in command of dromons may become
thoroughly acquainted with signals of this type. What does each one mean?
When and how <are they to be used>? And so they will not be led astray. Thus,
they should be very well practiced in using these signals and, in time of need, be
prepared to recognize them and to carry out the orders transmitted by them.

49. If indeed, as was said, you are under very great pressure or you expect
that victory is at hand, then you will line up the dromons in time of battle as you
deem appropriate to the time and place, and corresponding to the armament
and battle line of the enemy. At this moment, it is not possible to speak with any
assurance about what one may run up against at some future date.

50. Sometimes <adopt> a crescent-shaped or semicircular formation, with
the dromons on one side and on the other, somewhat like horns or hands, with
the stronger and better dromons leading them, especially at the extremes. But in
the concave space of the semicircle, as a sort of head, should be Your Excellency,
so that you may carefully observe, arrange, and manage everything. If there
should be need of assistance somewhere you may attend to it with whatever
means you think most opportune. The crescent-shaped line should be formed so
as to cut off the enemy who have fallen into the encirclement.

51. Sometimes <you will form> the front in a straight line so that, when
necessary, you may fall upon the enemy with your prow first. Then, with the fire
from the siphons, you can set their ships ablaze.

10. The kamelavkion originally meant a head covering, a turban perhaps, so that, unrolled,
it resembled a flag. Although black, it incorporated various colors and designs to make it
effective in giving signals. The Arabic adaptation of Ibn Mankali (ed. A. Shihoul, in Pryor-
Jeffreys, 653) suggests changing red to blue or some other color. See Pryor-Jeffreys, 397-399;
E. Piltz, *Kamelavkion und Mitra* (Stockholm, 1977).

ψβ'. Ποτέ δὲ καὶ εἰς διαφορὰς μερίζεσθαι παρατάξεις, ἥτοι δύο ἢ τρεῖς, κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ὑπὸ σὲ δρομώνων. καὶ τῆς μιᾶς παρατάξεως συμβαλλούσης, ἢ ἄλλῃ εἰσπεσέτω κατὰ τῶν πολεμίων ἢ δὲ ἐμπλεγμαίνον, ἢ ὅπῃθεν ἴσῃ κατὰ πλευρὰν, καὶ διὰ τῆς βοήθειας τῆς ἐπελθούσης κατ' αὐτῶν ἀνέπεισιν οἱ πολέμοι τοῦ τόπου.

γγ'. Ποτέ δὲ καὶ δι' ἐγκρήματος, ἀποτλανωμένων γὰρ τῶν πολεμίων καὶ ἐμπιπτόντων, ὥς ὀλίγοις ἀναφανέν ἀθρόως τὸ ἐγκρημια καὶ θορήσαν αὐτούς, ἐκλύσει τὸν τόπον τῆς ἐνστάσεως.

νδ'. Ἄλλοτε δὲ δι' ἐλαφρῶν καὶ ταχυνῶν δρομώνων συμβαλλόντων αὐτοῖς καὶ προσποιομένων φηγῶν· κἀκείνων ἐν τῇ διώξει κοπιούμενων καὶ βιαζομένων μὲν, μὴ καταλαμβάνοντων δὲ τοὺς φερόντας, ἢ καὶ τινων τῆς συνεχείας ἀποτελεσμένων, ἑτέροι σου δρόμωνες ἄκοποι καὶ ἀναπεταυμένοι κατὰ τῶν κεκοπιμένων ὁρμήσαντες αἰρήσουσιν αὐτοὺς ἢ, εἰ καὶ τὰ δυνατὰ τῶν ἐξήρῳν πλοῖα παρελθὲν ἰσχύσας τις τοὺς ἀσθενεστέρους ἐπιτεθῇ.

νε'. Ποτέ δὲ συμβαλὼν καὶ ἰκανῶς ἐκ χειρὸς πολεμίας ταῖς ἐναντίας ναυσὶ μέχρι ἀκρας κοτιάσεως, ἀπολύσεις μὲν τοὺς δρόμους, ἑτέρους δὲ πάλιν ἐπαρήσεις τοὺς πολεμίους εὐρώστους τοῖς κεκοπιμένοις καὶ ἐκλυθεῖσι τὸν τόπον ἀπὸ τῆς μάχης, καὶ οὕτως τὴν κατ' αὐτῶν νίκην περιποίηθι· μάλιστα δὲ τοῦτο γίνεται ὅταν περιττεύῃς αὐτὸς τῷ πληθεὶ τῶν δρομώνων ὑπὲρ τοὺς πολεμίους.

νς'. Ποτέ δὲ φηγὴν προσποιοῦμενος μετὰ δρομώνων ταχυνῶν πρὸς διώξιν ἐκκαλέσθαι τοὺς πολεμίους κατὰ πρῆμιναν ἔχων αὐτούς, κἀκείνοι ὁρμήσαντες διώκων διαλύσουσι τὴν τάξιν αὐτῶν, καὶ οὕτως ἀνθρωστρέφας τάχος διεσπαρμένοις τοῖς διώκουσι, μάλιστα καὶ πλέον κἀκείνων δρόμους ἔχων, ἐπέλθῃς

308 ad ὡς des. W

304 εἰσπεσέτω MW ἐμπέσεται A | ἐμπλεγμαίνον MA πεπληγμένων W 305 κατὰ πλευρὰν MW ἐκ πλάγιου A | ἀπέπεισιν MW ἀπαγορεύουσιν A 306 τόπου MW μάχης A 308 ὀλίγοις M πρὸς ὀλίγους A | θορήσαν M ταράξαν A 309 ἐνστάσεως M ἐνστάσεως αὐτῶν A 310 ταχυνῶν M ταχυνάτων A 311 προσποιομένων... κἀκείνων M σχηματιζομένων φηγῶν ἐκείνων δὲ A 312-313 τῆς... ἀποτελεσμένων M ἀποκοπιμένων ἄλλῃθεν τῆς συνεχείας A 314 κεκοπιμένων A κατακοπιάν M | αἰρήσουσιν M νεκρούσιν A 317 ἀκρας κοτιάσεως M τοῦ τελείως κοπιθήναι τοὺς ἐναντίους A | ἀπολύσεις Du ἀπολύσεις codd. 318 ἐπαρήσεις M ἐπιπέμεις A | εὐρώστους M ἀκομάτους A 318-319 ἐκλυθεῖσι...τόνον M ἐκλυθεῖσι A 319 περιποίηθι M ἐργάση A 320 περιττεύῃς...δρομώνων M περισσοτέρους αὐτὸς ἔχῃς δρόμους A 324 οὕτως M οὕτως συντόμως A | τάχος M οἷον A 325 πλέον M πλέοντας A

52. At times, divide your formations in different ways, either two or three, depending on the number of dromons under your command, and while one battle line is attacking, the other will fall upon the enemy, already heavily engaged, either from the rear or from the side. Such an auxiliary force coming upon them will cause the enemy to lose their fighting spirit.

53. Also sometimes <you will arrange them> into ambushes. When the enemy are attacking and in some disorder, the ambush suddenly appears before a few and confuses them. This will cause the force of the enemy impact to slacken.

54. At other times, have light and fast dromons attack them and then pretend to flee. As the enemy pursue, they will grow weary and feel the pressure because they are failing to overtake the fleeing ships; some will also be cut off from the rest <of their fleet>. Other dromons of yours, then, whose <crews> are rested and not weary, will charge out against the exhausted foe and overpower them. Or, if one <of your dromons> has been able to slip past the more powerful enemy ships, it should then set upon the weaker ones.

55. At other times, when you have attacked and for some time engaged the enemy ships at close quarters until you are absolutely worn out, have your dromons sail away and, in turn, set other strong ones upon the enemy, now exhausted and whose eagerness for battle has slackened. In this way you will be victorious over them. This will surely come about when you have more dromons than the enemy.

56. Sometimes, in pretending to flee with your swift dromons, you will provoke the enemy at your stern and, as they charge out in pursuit, they will break up their formation. In this case, especially if you have a larger number of dromons, you will quickly turn around against your pursuers, who will be in

526 Constitution 19

αὐτοῖς κατὰ πρόωρον καί, ἢ καθ' ἓνα ἢ κατὰ δύο, ἐπάγων τοὺς σοὺς δρόμους
τῶ ἐν πλοῖω τῶν πολεμίων αἰρήσεις [τὴν νίκην κατ' αὐτὸν].

330 νκ'. Προσβάλλειν δὲ πολεμίου χρεὼν ἐν ναυμαχίᾳ, καὶ ὅταν τύχη αὐτοῦς
ναυαγήσει καὶ ὅταν ἀπὸ ζήτητος διαταραχθέντες ἀπονήσουσιν, ἢ ἐν νυκτὶ ἐπελ-
θόντα ἡμερήσια τὰς ἐκεῖθεν ναὺς ἢ ἐν τῇ χέρσῳ ἀσχολόμενον ἢ ὡς ἂν ἡ χρεία
καλέσῃ, καὶ αὐτοὺς ἐπινοήσεις καὶ ποιήσεις τὰς προσβολὰς.

335 νη'. Ποικίλης γὰρ οὐσίης τῶν ἀνθρώπων γνώμης, ἀδύνατόν τινα τὰ
μέλλοντα ἐμπίπτειν ἐν ταῖς τοιαύταις παρατάξεσιν ἢ προγνώσκειν ἢ προλέγειν
ἅπαντα. διὸ οὐδὲ τὰς κατ' αὐτὸν μεθοδεύειν ἀντιπαρατάξεις ἐν τῷ παρόντι
λόγῳ δυνατόν, ἀλλὰ τῆς θείας ἁπάντα ταῦτα προνοίας ἀναρτᾶν, καὶ δεῖσθαι
340 τοῦ Θεοῦ ἵνα ἐν τοῖς τοιοῦτοις δέξῃ καιροῖς καὶ βουλευέσθαι καὶ διανοεῖσθαι
δυναταί τις καὶ πράττειν τὰ δέοντα.

345 νθ'. Πολλὰ δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα τοῖς παλαιαῖς καὶ δι' αὐτὰς τοῖς νεωτέρους
ἐπενόηθη κατὰ τῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολεμούντων, ὅσων τὸ
τε ἐσκευασμένον πῶρ μετὰ βροντῆς καὶ καπνοῦ προτύπου διὰ τῶν σιφώνων
πεμπόμενον, καὶ καπνίζον αὐτὰ.

350 ξ'. Καὶ τοξοβολήσονται δὲ ἐν τε ταῖς πρῶταις καὶ ταῖς ὑστάταις καὶ κατὰ τῶν
δύο πλευρῶν τοῦ δρόμους ἐκπέμπουσαι σαγίτας μικρὰς τὰς λεγόμενας μυίας,
καὶ θηρία ἑτέροι ἐπενόησαν ἐν χύτραις κεκλεισμένα, καὶ κατὰ τῶν πλοίων τῶν
345 πολεμίων ῥιπτόμενα, ὅσων ὄφεις καὶ ἐχίδνας καὶ σαύρας καὶ σκορπίους καὶ τὰ
ὅμοια τούτων ἰοβόλα, ὧν συντριβομένων τὰ θηρία δάκνουσι καὶ συμβαθεύουσι
διὰ τοῦ ἰοῦ τοὺς πολεμίους ἔσθων τῶν πλοίων.

355 ζα'. Καὶ χύτρας δὲ ἄλλας ἀσβέστου πλήρεις, ὧν ῥιπτομένων καὶ συντριβο-
μένων, ὁ τῆς ἀσβέστου ἁτμὸς συμπνίγῃ καὶ σκοτίζει τοὺς πολεμίους, καὶ μέγα
ἐμπόδιον γίνεται.

360 ξβ'. Καὶ τρίβολοι δὲ σιδηρεῖ ῥιπτόμενοι ἐν τοῖς πλοίοις τῶν πολεμίων οὐ
μικρὰ λυπήσουσιν αὐτοὺς, καὶ ἐμποδίσουσιν πρὸς τὸν κατὰ τὴν ὥραν ὀφειλόν-
τα ἀγῶνα.

327 αἰρήσεις... αὐτῶν M νικήσεις αὐτοῦς A 328 χρεὼν M χρή A 331 καὶ ποιήσεις A
ποιήσῃ M 334 μεθοδεύειν M om. A 335 ἀλλὰ... ἀναρτᾶν M μεθοδεύειν ἀλλ' εἰς τὴν
θεῖαν πρόνοιαν ἅπαντα ταῦτα ἀναρτῆναι A 336 καιροῖς M καιροῖς δύνανται τις A
337 δύνανται τις M om. A 338 νεωτέρους M νέους A 340 ἐσκευασμένον M ἐσκευαστὸν A
| προτύπου Dain προστείρου M προτείρου A 341 καπνίζον M κατακαίοντα A
352 ἐμποδίσουσιν M ἐμποδίσουσι A

Naval Warfare 527

disarray. Attack them from the prow, positioning one or two of your ships
against one of the enemy's, and you will achieve victory over them.

57. It is necessary to move forward against the enemy in naval battle when
they happen to have suffered shipwreck and when, after having been tossed
about by a storm, they will have lost their effectiveness. Or come upon them by
night and set their ships on fire, or <attack> when they are occupied on shore,
or you yourself will devise and carry out the assaults as the situation demands.

58. The human mind is very complex. It is impossible for a person to discov-
er what will happen in these battle formations or to foresee or foretell
everything. In the present treatise, therefore, it is not possible to devise a way for
our battle lines to counteract theirs, but to make all these things dependent on
divine providence and to pray to God that in such critical moments one is able
to take counsel, to think things through, and to accomplish what is needed.

59. The ancients, as well as more recent authorities, devised many weapons
for use against enemy ships and against the fighting men in them, such as
prepared fire with thunder and fiery smoke discharged through the siphons,
blackening them with smoke.

60. Or catapults <placed> in both the prow and the stern and on the two
sides of the dromon, discharging small arrows that are called flies.¹¹ Still others
conceived of animals shut up in pots to be hurled against the enemy ships.
Among these would be snakes, vipers, lizards, scorpions, and other such
venomous creatures. When the pots are shattered, the animals bite and by their
poison wipe out the enemy on board the ships.

61. And other pots filled with unslaked lime. When these are hurled and
shattered, the vapor from the asbestos chokes and blinds the enemy and proves
to be a huge annoyance.

62. Iron caltrops hurled onto the enemy ships will cause them no little an-
noyance and will keep them from dutifully engaging in the battle at hand.

11. See *supra*, Const. 5, n. 3.

355 ἔγ'. Ἡμεῖς δὲ κελεύομεν καὶ πυρὸς ἐσκευασμένου πλῆρεις ἀκοντίζεσθαι καὶ
 μένων ἐμπρησθήσεσθαι ῥαδίως τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων.

360 ἔδ'. Χρησάμεθα δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ μεθόδῳ τὸν διὰ χειρὸς βαλλομένων μικρῶν
 σιφώνων ὅπως τῶν σιδηρῶν ακουαρίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν | κρατου-
 μένων, ἅπερ χειροσάφωνα λέγεται, παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας ἄρτι κατασκευασ-
 μένα. ρίψουσι γὰρ καὶ αὐτὰ τοῦ ἐσκευασμένου πυρὸς κατὰ τῶν προσώπων τῶν
 πολεμίων.

365 ἔε'. Καὶ τριβόλοι δὲ μείζονες σιδηραὶ ἢ ἐν σφαιρίοις ξυλίοις ἤτοι ὀξείς
 ἐμπρηγμένοι, στυπτοῖς δὲ καὶ ἑτέρω ἔλῃ ἐνελημμένοι ἐμπρησθέντα καὶ κατὰ
 τῶν πολεμίων βαλλόμενα, εἴτα πύπτοντα ἐν τοῖς πλοίοις διὰ πολλῶν μερῶν
 370 ἐμπρησοῦσιν αὐτά.

375 ἔζ'. Ἀλλὰ εἰ καὶ διὰ τὸ σβῆσαι οἱ πολέμοι πατήσουσι τὴν αὐτῶν φλόγα οἱ
 πλείστοι τοὺς πόδας πληγίσονται κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου, καὶ οὐ
 μικρὸν ἔσται τοῖς ἐναντίοις ἐμποδόν.

379 ἔγ'. Δυνάτων δὲ καὶ διὰ τινων γερανίων λεγομένων, ἢ τινων ὁμοίων ἐπιτη-
 μένων γαμματοειδῶν κύκλῳ περιστρεφόμενων ἢ πῖσαν ὑγρὰν πεπρω-
 μένην ἢ σκεπὴν ἢ τινα ἑτέραν ἔλῃν ἐπιχῶσαι τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις διὰ τῶν
 δρομίων δεσμινομένων, καὶ τοῦ μαγνάνου στρεφόμενου κατ' αὐτῶν.

375 ἔη'. Δυνάτων δὲ καὶ ἀνατρέψαι ὁλόκληρον τὴν ναῦν τῶν πολεμίων, ἐὰν
 πλευρὰν παρὰ πλευρὰν δῖσας αὐτὴν τῷ δρόμῳ, καὶ τῶν πολεμίων ἐφ' ἐν
 379 μέρῳ, ὡς εἰῶθαι, πρὸς τὴν ἐκ χειρὸς μάχην συνδραμόντων, καὶ δοκούντων
 ἐπερίδεσθαι τὴν αὐτῶν ναῦν τῷ δρόμῳ, ἐπέλθῃ μὲν ἕτερος δρόμος κατὰ τῆς
 πλευρᾶς ἐν τῇ πρόμῃ τῆς πολεμίας καὶ ταύτην ὥθησιν σφοδρῶς τῇ συγκρού-
 σει, καὶ ὁ μὲν δρόμος δυνήθῃ λύσας αὐτὸν τοῦ δεσμοῦ ὑποχωρήσῃ μικρὸν,
 380 ὥστε μὴ εἶναι ὡς ἔρεσμα τῆς πολεμίας, βαρὴς δὲ ὁ ἕτερος δρόμος πᾶσι
 δυνάμει <καὶ> πάντως ἀνατρέψῃ αὐτάνδρον τὴν πολεμὴν ναῦν. δεῖ δὲ
 κανονίσαι τὸν δεσμὸν μὴ πάντως κατ' ἰσότητά γενέσθαι, ἀλλὰ μικρὸν ἀφεῖναι

354-355 ἐσκευασμένου...χίτρας Μ ἐσκευαστοῦ γεγενημένου χίτρας ἐμπρησθῆσαι κατ'
 αὐτῶν Α 356 ἐμπρησθήσεσθαι...πολεμίων Μ ἐκείλους τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων
 κατακαίονται Α 362 ἔε' Α ἔε' Μ 363 ἐνελημμένοι Δαὶν ἐνελημμένη cod. 366 ἔε' Α
 ἔε' Μ | πατήσουσι...φλόγα Μ τὴν αὐτῶν φλόγα πατήσουσι Α 367 ἀκμὴν Μ συμβολὴν Α
 369 ἔε' Α ἔη' Μ 370 γαμματοειδῶν Μ γαμματοειδὸς Α 371 ἑτέρων ἔλῃν Μ τρῖσπ. Α
 372 καὶ Μ om. Α 373 ἔη' Α ἔη' Μ | ἀνατρέψαι...ναῦν Μ ὁλόκληρον τὸν ναῦν ἀνατρέψαι
 Α 374-375 ἐφ'...εἰῶθαι Μ ἐπὶ ἐν μέρῳ ὡς ἔθος ἔχουσι Α 376 ἐπερίδεσθαι...ναῦν Μ
 ἐπακουμβήσαν τὸ ἐκείων πλοῖον Α 377 πλευρὰς Μ πλευρὰς τῆς Α 378 δυνήθῃ Α
 συνήθῃ Μ 379 ἔρεσμα Μ ἀκοῦμβημα Α 380 αὐτάνδρον Μ σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι Α

63. But we command that pots full of the prepared fire, according to the
 prescribed method of their preparation, should be hurled; on shattering they
 easily burn up the ships of the enemy.

64. Make use also of the other method, that is, of the small siphons thrown
 by hand from behind the iron shields held by the soldiers.¹² These are called
 hand siphons and have been fabricated recently by Our Majesty. These too will
 throw the prepared fire into the face of the enemy.

65. Also larger iron caltrops or sharp nails hammered into wooden spheres,
 then wrapped in hemp or some other substance, set on fire, and thrown against
 the enemy. Falling in various places, they will set the ships aflame.

66. However, in order to extinguish the flames, the enemy will stamp on
 them and very many will injure their feet at the very height of battle and this
 will be no small hindrance to the enemy.

67. It is possible to use the so-called cranes or similar gamma-shaped
 contrivances that revolve in a circle. When the enemy ships are bound to your
 dromons, turn the machine around against them and pour on them either
 burning liquid pitch or a net or some other material.

68. It is possible to overturn an enemy ship completely if you tie it up
 side-by-side to your dromon. The enemy will race to one side, as they usually
 do, to engage in hand-to-hand fighting and they will seem to pit the whole force
 of their own ship against the dromon. Then another dromon should come up
 against the side of the enemy ship toward the stern and crash into it, giving it a
 strong push. <Our first> dromon then, having gotten itself loose from the chain,
 will be able to pull back a little, so it will not provide support for the enemy ship.
 The other dromon will then bear down with all its might and completely
 overturn the enemy ship with all hands. It is necessary to make sure that the
 chains are not absolutely equal but should allow for a little more space on the

¹² A hand siphon is illustrated in cod. Vat. Gr. 1605, fol. 36, reproduced in Sullivan,
Siegecraft, and Pryor-Jeffreys.

side of the enemy ship toward the rear so the dromon can make its impact in that place and capsize the enemy ship.¹³

69. In addition to these, it strikes me as very important—this is how we think about it nowadays—not to stick large spears out through the holes for the oars in the lower rowing bench to kill off the enemy.¹⁴

70. There is, however, something else that may prove more effective. If you come upon men with natural manual dexterity, follow the prescribed method in preparing to fill the enemy ship with water through the holes for the oars in the lower rowing bench of the dromon.

71. There are also other contrivances devised by the ancients to use in naval warfare and still more possibilities are conceivable. But it is not practical to write about these in the present volume because of its summary nature. It may, moreover, be harmful, for some matters should not be made known to the enemy lest they turn around and employ them against us. Once stratagems have been invented, it is possible for the enemy to take countermeasures and strategies against them. Each invention, then, should be kept secret until put into action.

72. If one searches through the encyclopedic volume of ancient tactics and stratagems, he will find more than these.¹⁵ Because of their unlimited number, as already noted, it is not possible to address fully in writing each one of the future eventualities.

73. Nonetheless, to sum it up, let the dromons be arrayed completely armed, with brave soldiers, able to engage in close combat, emboldened by courage of soul, well-instructed and well-trained. Arm them with weapons similar to those prescribed for soldiers on land, that is, they should be heavily armed. All those in the upper bank of rowers should be armed in this way.

74. You should personally see, O general, to the arrangement of the dromons, with a view to the quality and number of enemy ships. Our dromon should not have fewer fighting men than that of the enemy, but more if possible,

13. On the impracticability of this maneuver see Pryor-Jeffreys, 204–208.

14. The meaning of this and the following paragraph is not clear. *M* writes: “important ... not to” (μὴτε), whereas *A* has “important ... to” (ὄντε). See Pryor-Jeffreys, 405–406.

15. “Encyclopedic volume” must refer to the *Syllage tactorum*. See *supra*, Const. 18, n. 16, and Pryor-Jeffreys, 176.

γυμνά τινα πλευνά κατὰ πρῶμαν τῆς πολεμίας, δι’ ὧν ἐμπεισὺν ὁ δρόμων ἄδῃσιν πρὸς τὴν ἀνατροπὴν τῶν πολεμίων τὴν ναῦν.

ἔφ’. Πρὸς τοῦτοις, καὶ τὸ νῦν ἐπινοηθέν, μίτε ἀπὸ τῆς κάτω τοῦ δρόμουος ἐλασίας διὰ τῶν ὀπῶν τῶν κοπίων ἐξαγόμενα μέναιλα κατασφάττειν τοὺς πολεμίους τῶν λίαν μοι ἀναγκαίων δοκεῖ.

οἶ’. Ἀλλὰ καὶ ἔπειρον τοῦτων ἀναγκαϊότερον, εἴ γε χειρῶν εὐφῶδον ἐπύργου· τὸ διὰ τῆς κάτωθεν τοῦ δρόμουος ἐλασίας τῇ υποδεχθείσῃ μεθόδῳ, δι’ ὅπῃς παρασκευαῖσαι πλησθῆναι ὕδατος τὴν ναῦν τῶν πολεμίων.

οὐα’. Εἰσι δὲ καὶ ἕτερα τοῖς | ἀρχαίοις ἐπινοηθέντα ἐν τῷ πλωτῷ πολέμῳ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἔτι δὲ ἐπινοηθέντα δυνάμενα· ἀπερ ἐν τῷ παρόντι τεύχει γράφειν διὰ τὴν συντομίαν ἀνοίκειον. τινὰ δὲ καὶ ἀσύμφορον διὰ τὸ μὴ ποῦλιν κέσθαι τοῖς πολεμίοις καὶ μάλλον ἐκείνους αὐτοῖς χρήσθαι καθ’ ἡμῶν, τὰ γὰρ στρατήγηματα ἀπαξ κατανοηθέντα, ἀντιστρατηγείσθαι καὶ καταμεθοδεύσθαι παρὰ τῶν πολεμίων δύναται· ἀλλ’ ἕκαστον τὸ ἐπινοηθέν μέχρι τῆς πράξεως ἔχειν ἐν μυστηρίῳ.

οἶβ’. Ἐν δὲ τῷ συνελημμένῳ τῶν τε ἀρχαίων τακτικῶν καὶ στρατηγημάτων βιβλίῳ ζητῶν τις εὕρησι καὶ τὰ τούτων πλείονα. οὐ γὰρ δυνατόν, ὡς εἰρηται, πρὸς ἕκαστα τὰ ἐμπέπτειν μέλλοντα διὰ τὸ ἀπειρον αὐτῶν γράφειν τὰ ἱκανά.

οἶγ’. Πλην κεφάλαιον εἰπεῖν, ἔστωσαν οἱ δρόμουες ἐξοπλισμένοι τελείως ἀπὸ τε στρατιωτῶν ἀνδρείων καὶ ἐκ χειρὸς μάχεσθαι δυνάμενων, καὶ τῷ τῆς ψυχῆς παραστήματι πολυήρων, καὶ πεπαιδευμένων καὶ γεγυμνασμένων. οὗτοι δὲ ἔστωσαν καθωπλισμένοι ὅπλοις ὅποιοις καὶ ὃ ἐν τῇ ἐπιρᾷ στρατιωτῆς ὀπλισθῆναι διάρριστα, δηλονότι κατάφρακτος, καὶ οὕτω πάντες οἱ τῆς ἀνω ἐλασίας ὀπλισθῶσιν.

οἶδ’. Πρὸς δὲ τὴν τῶν ἐχθρῶν ποιότητα καὶ ποσότητα τῶν πλοίων, καὶ αὐτὸς, ὡς στρατηγὴς, διασκευάσεις τοὺς δρόμουας, ὡς ἀν μὴ ἐλάττωνα στρατὸν ἔχη ὁ ἡμέτερος δρόμων τοῦ πολεμίου, ὅστις μέλιστα εἰς ἰσόπαλον ἐλθεῖν εὐτρεπίζεται

400 ad πλην de novo inc. W

384, ἔφ’ A om. M | μίτε M ὄντε A 385 ὀπῶν M ὀπῶν ἦτοι τροπήματων A | ἐξαγόμενα M ἐκφερόμενα A 386 λίαν M λίαν A 387 οἶ A om. M | τοῦτων M τοῦτον A 390 οὐα’ A οἶβ’ M 391 τεύχει M om. A 392–393 ποῦλιν/κεσθαι M φολίζεσθαι A 393 ἐκείνους... χρήσθαι M ἐκείνους χρήσθαι αὐτοῖς A 394 κατανοηθέντα M κατανοηθέντα δύναται A 395 δύναται M om. A 397 οἶβ’ A οἶγ’ M | συνελημμένω... τε M om. A 399 γράφειν M γράφειν ἀλλὰ A 400 οἶγ’ A οἶβ’ M 406 οἶβ’ A οἶβ’ M om. W 407 ὡς ἀν MW καὶ καθωπλιστὴς ὅπως A 408 ἰσόπαλον MW ἰσὴν μάχην A | εὐτρεπίζεται MW εὐτρεπίζεται A

especially if one is getting set for an evenly matched battle with <the ships> bound to one another. When both forces are brave, if it comes to fighting, the more numerous will prevail.

75. Now if you should observe that the enemy has ships with a large number of men and a larger army on board, you should make your dromons equal in number. Select the best from among all of your men and arm a sufficient force of them on fully equipped and strong dromons. In such a situation, either put the soldiers from two ships aboard one or else, as was said, from your whole force select the very best so they will add up to two hundred soldiers or more for one dromon. The result will be that, in the number and size and enthusiasm of the dromons and of the soldiers you will be superior to the ships of the enemy. With God's help you will gain victory over them.

76. You must also equip smaller and lighter dromons than usual that can pursue the enemy and catch up to them but if pursued themselves will not be caught. You should have these at a time when they are particularly useful either to cause some harm to the enemy or not to suffer any harm from them.

77. Get large and small dromons ready that match the kind used by hostile ethnic forces. For the fleet of ships of the barbarian Saracens is not the same as that of those called Northern Scythians.¹⁶ For the Saracens make use of larger and slower <ships called> koubouria, whereas the Scythians use ships that are smaller, lighter, and faster. Because they come into the Euxine Sea from rivers, they cannot use larger vessels. These are enough remarks about battle formations.

78. When you wish to withdraw from battle, form the line of your dromons in a crescent shape, as we said. Make your retreat in this manner because such a

16. Saracens: see *supra*, Const. 18. Koubouria is from the Arabic; see Pryor-Jeffreys, 513, n. 61. Northern Scythians, in this case, designates the people known as Rhos who sailed down the Dnieper to the Black Sea in small ships. The later manuscript, A, as well as the paraphrase of Ouranos, specifically calls them Rhos (Ρῶς). Their route is recorded in *DAI*, 9, pp. 56–62; see *DAI Commentary*, 16–31. Cf. Const. 14, n. 10.

μάχην, διὰ τοῦ εἰς ἀλλήλους δεσμοῦ, ἀλλ' εἰ δυνατὸν καὶ πλείονα ἀμφοτέρων γὰρ ἀνδρείως, εἰ τύχῃ, μαχομένων, οἱ πλείονες προτερήσουσι.

οὐκ. Ἐὰν γὰρ συνορᾷς ἔχειν τοὺς πολεμίους πολυανδρόμενα πλοῖα καὶ πλείονα στρατὸν ὑποδεχόμενα, οὗς ἰσάσεις καὶ αὐτοὺς τοὺς σοὺς δρόμους ἐν πλήθει. ἐκλέξῃ δὲ ἀπὸ πάντων τοὺς ἀρίστους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξοπλίσεις τὴν ἀρκούναν δύναμιν διὰ δρομίων τελευτῶν καὶ ἀλκιμωτάτων ὥστε, εἰ οὗτο ὅτε, ἢ τῶν δύο τὸν στρατὸν εἰς ἓνα ἐμβάσεις ἢ ἐκ πάντων ἐπιλέξῃ τοὺς ἀρίστους, ὥς εἰρηται, καὶ γενήσονται ἀχρη καὶ διακοσίων στρατιωτῶν ἢ καὶ πλείω κατὰ δρόμονα ἓνα, ὥς ἂν καὶ τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῇ εὐνοχῇ τῶν τε δρομίων καὶ τῶν στρατιωτῶν καθυπέρτερος τῶν πολεμικῶν πλοίων γενόμενος, σὺν Θεῷ τὴν κατ' αὐτῶν ἀπολήγῃ νικῆν.

οὐκ. Δεῖ δὲ σε καὶ μικρότερους ἐξοπλίσαι δρόμους καὶ ελαφρότερους τῶν | W₁₉ συνήθων, ὥστε καὶ διώκοντας καταλαμβάνειν τοὺς πολεμίους, καὶ διοικόμενους μὴ καταλαμβάνεσθαι, | καὶ τούτους ἔχειν ἐν καιρῷ τῆς ἀρματοσύνης αὐτοῖς | W₂₄ χρεῖας, ὥστε δύνασθαι αὐτοὺς, ἢ δρᾶσαι κακὸν τι τοῖς ἐχθροῖς ἢ μὴ παθεῖν κακὸν τι παρ' αὐτῶν.

οὐκ. Μικροὺς δὲ καὶ μεγάλους δρόμους κατὰ τὴν ποιότητα τῶν πολεμίων ἔθνων κατασκευάσεις, οὗ γὰρ ὁ αὐτός ἐστιν στόλος τῶν πλοίων τῶν τε Σαρακηνῶν βαρβάρων καὶ τῶν λεγομένων Βορείων Σκυθῶν. οἱ μὲν γὰρ Σαρακινοὶ κομβηβάρους χρίονται μείζονα καὶ ἀργότεροι, οἱ δὲ οἷον ἀκατίους ἐλάττωσι καὶ ελαφρότεροι καὶ ταχέως οἱ Σκυθαὶ. διὰ ποταμίων γὰρ εἰς τὸν Εὐξείνιον ἐμπίπτοντες πότνον οὐ δύνανται μείζονα χρῆσασθαι πλοίοις, καὶ ταῦτα μὲν περὶ παρατάξεων εἰρήσθαι.

ση'. Ὅταν δὲ ἀπαλλαγῇαι βούλῃ τῆς μάχης, μηννοεῖς, ὥς εἰρήται, τὴν παρατάξιν τῶν δρομίων ποιήσας, οὕτως ὑποχωρήσεις διὰ τὸ ἀσφαλὲς εἶναι τὸ

420 ad τὸν des. M

409 δεσμοῦ MW δεσμοῦς A 410 εἰ τύχῃ MW om. A | προτερήσουσι MW ὑπερνήσουσι A 411 οὐκ A οὐκ M | πολυανδρόμενα... καὶ MW om. A 412 οὗς ἰσάσεις De οὐσάσεις codd. 413 ἐξοπλίσεις MA καταστρίψας W 414 ἀλκιμωτάτων MW ὀρχοτάτων A 415 τῶν στρατῶν MA τῶν στρατῶν W 417 πλείω MW πλείονες A | ἓνα A om. MW 417-418 καὶ... καθυπέρτερος MW τῶν δρομίων καὶ τῇ εὐνοχῇ τῶν στρατιωτῶν επικρατέστερος A 419 ἀπολήγῃ νικῆν MW νικῆν ἀπολήγῃς A 420 οὐκ A οὐκ MW 423 δρᾶσαι... ἐχθροῖς W κακὸν τι ποιήσαι τοὺς ἐχθροὺς A 423-424 παθεῖν... τι W παθεῖν τι κακὸν A 425 οὐκ A om. W 426 ἐπὶ W ἐπὶ A 427 βαρβάρων W om. A | λεγομένων W λεγομένων βῆς ἦσαν A | σαρακινοὶ A om. W 428 οἱ δὲ A οἱ βαρβάροι οἱ δὲ W | ἐλάττωσι W μικροῖς A 429 ταχέως W γοργοῖς A 430 μείζονα... πλοίοις W μείζονα ἔχειν πλοῖα A 431 παρατάξεων W τάξεων A 432 ση' A om. W

534 Constitution 19

τοιοῦτον σχῆμα ἐν ταῖς τοιαύταις | καὶ προϊόντι καὶ ὑποχωρήσας, ὡς τινες W⁴⁴⁷
 435 τῶν παλαιῶν μαρτυροῦσι τῷ τρόπῳ τούτῳ χρησάμενοι.

οἱ. Μετὰ δὲ τὴν λύσιν τοῦ πολέμου δέον σε, ὡ στρατηγέ, τὰ, ὡς εἰκόσ,
 κερδισθέντα ἀπὸ τῶν πολεμίων λάφυρα ἐξ ἰσοῦ διαμερίζειν τοῖς στρατιώταις καὶ
 ἀριστοποιεῖν καὶ φιλοφρονεῖσθαι αὐτοῖς καὶ πανδασίαν ποιεῖσθαι καὶ εὐχαρίαν
 εἰς αὐτοὺς, καὶ τοὺς μὲν ἀριστεύσαντας καὶ δωρεῶν καὶ τιμῶν ἀξιώσαι, τοὺς δὲ
 440 τὶ ἀνάξιον στρατιώτου ποιήσαντας ἐπιτιμῆσαι δέοντας.

π'. Τισὶ δὲ ὡ στρατηγέ, οὗτοι πληθεὺς δρομήων ἀνάνδρους ἐχόντων στρατιώ-
 τας οὐδὲν ἰσχύει, οὐδ' ἂν καὶ πρὸς ὀλίγους μαχίσσονται τοὺς ἐναντίους ἀνδρεί-
 ους καὶ εὐνόχους, οὐτε γὰρ πολυπληθὴ ἀνδρῶν κατὰ ὀλίγων ἰσχύσει, εἰ μὴ καὶ
 τῇ προβομῇ καὶ τῇ ὀπλίσει στρατιώται ἀληθεὶς ἀποδείκνυνται. τί γὰρ οὐκ
 445 ἐργάσσονται δεινὸν καὶ ὀλίγοι λύκοι πρὸς πολλὰς | χυλιδὰς ποιμνίου;

πα'. Διὸ χρή σε ὁρᾶν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης τὰ τῶν ἐχθρῶν, ὡς
 διακρίνεται, καὶ οὕτως τὴν τε τῶν δρομήων κατασκευὴν καὶ τὴν τῶν στρατιω-
 τῶν ὅπλων καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα
 ἀρμοδίως κατὰ τῶν ἐναντίων παρασκευάζειν. ἔχεν δὲ καὶ μικροὺς δρόμους
 450 καὶ ταχέας, οὗ πρὸς πόλεμον ἐξοπλισμένους, ἀλλὰ πρὸς τὰς βίβλους καὶ τὰ
 μανδύατα καὶ τὰς ἄλλας ἀπαντώσας ὁμοίως χρεῖας; καὶ ἔτι τὰ τε μονήρια λεγό-
 μενα καὶ τὰς γαλαίας, πλὴν καὶ αὐτοὺς ἐνόπλους διὰ τὰ τυχερῶς συμπίπτοντα.
 πβ'. Καὶ σε δὲ αὐτὸν διὰ πάντων εἶναι δεῖ σπουδαῖον καὶ γενναῖον καὶ
 455 ἀτάραχον καὶ ὄξυν ἐν ταῖς ἀναγκαῖαις μάχαις τῶν πραγμάτων ἐγχειρήσεσι τε
 καὶ πράξεσιν ἵνα καὶ Θεῷ εὐάρεστος καὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἐκ Θεοῦ βουλαίᾳ | εὐχρη-
 στός τε καὶ δοκιμὸς ἀναφανείς στρατηγός, ἀμφοτέρωθεν κερδίσῃ τὰς ἀξίας
 τῶν πόνων ἀμοιβάς, ἐκ Θεοῦ μὲν μισθοὺς ἀθανάτους ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ κληρο-
 νομίας ἀγωνιζόμενος, ἐξ ἡμῶν δὲ καὶ δωρεάς καὶ τιμὰς τὰς προσηκούσας, μὴ
 460 ψευδόμενος τὴν κλήσιν ἀλλ' ἀληθὲς στρατηγός καὶ ὧν καὶ καλοῦμενος.

460 <π' /> Τοιαῦτα καὶ περὶ ναυμαχίας ὡς ἐν συνόψει μετρίως εἰρήσθω.

434-435 τινες... τοῦτο W μαρτυροῦσι τινες τῶν παλαιῶν τοῦτο τῷ τρόπῳ A 436 οἱ A
 om. W 437 διαμερίζειν W διαμερίζειν ἐν A 438-439 καὶ... καὶ W om. A 440 τὶ
 ἀνάξιον W trsp. A 441 π' A om. W | τισὶ W γίνωσκε A 443 πολυπληθὴ W πληθὺς A
 446 πα' A om. W | ὁρᾶν W συνορᾶν A | ἀπάσης W πάσης A 449-450 δρομήων... ταχέας
 W καὶ ταχέας δρόμους A 450-451 τὰ μανδύατα A τὰς δαπανὰς W 452 τυχερῶς
 συμπίπτοντα W ὡς εἰκόσ καὶ κατὰ τύχην ἐμπίπτοντα A 453 πβ' A om. W ante
 455-456 εὐχρητός scr. titulum const. xx W 458 δωρεάς... τιμὰς W trsp. A 459 ἀληθὲς
 A ἀληθὺς W 460 πγ' ci. De om. codd.

Naval Warfare 535

formation is safe in these circumstances both for advancing and retreating,
 according to the testimony of the ancients who have made use of this method.

79. After the conclusion of the battle, it is necessary for you, O general, to
 divide up the spoils likely to be taken from the enemy equally among the
 soldiers. Provide special dinners for them, give them favors, prepare a banquet
 and festivities for them. Bestow honors and gifts on those who have distin-
 guished themselves and inflict the appropriate punishment on those who have
 acted in a way unworthy of a soldier.

80. Realize, O general, that a large number of dromons with unmanly sol-
 diers on board accomplishes nothing, not even if they should be fighting against
 a small number of the enemy who are brave and courageous. Nor will a large
 number of men against a few accomplish anything unless they show themselves
 by their enthusiasm and armament to be true soldiers. What terrible things will
 a few wolves not wreak against many thousands of sheep?

81. Therefore, it is necessary for you to observe with total accuracy the
 disposition of the enemy, and so prepare the outfitting of your dromons and the
 armament of your soldiers, their number and size and the rest of the equip-
 ment in proper fashion against the enemy. Also have small and fast dromons,
 not equipped for battle, but for scouting, <conveying> orders, and other needs
 that may occur, and still others called monoremes and galleys, which are armed
 for situations that arise by chance.

82. In everything you yourself must be serious, high-minded, calm, and
 sharp-witted in your endeavors and actions, especially under the pressure of
 events, in order that, having shown yourself to be well pleasing before God and
 having shown yourself before Our God-given Majesty as a most capable and
 proven general, you may gain from both the deserved rewards of your labors:
 from God immortal rewards for your struggles on behalf of his inheritance, and
 from us appropriate honors and gifts, because you have not made false your
 title, but you are a true general and are called such.

<83.> As in a summary, let this be enough said about naval warfare.

Ek II: VI. Leo'nun *Taktika* İsimli Eserindeki *Deniz Harbine Dair* Bölümünün John Pryor ve Elizabeth M. Jeffreys Tarafından Yapılan İngilizce Çevirisi⁷³

484

APPENDIX TWO

Ναυμαχικὰ Λέοντος Βασιλέως

Περὶ ναυμαχίας βουλόμεθα διατάξασθαι, περὶ ἧς οὐδὲν μὲν ἐν τοῖς παλαιαῖς τακτικαῖς κεκατοντισμένον εἵρομεν· ἀπ' αὐτῶν δὲ σποράδην ἀνέγνωμεν καὶ δι' ὀλίγης πείρας τοῦ νῦν καιροῦ παρὰ τῶν πλοῦσι ἡμῶν στρατηγῶν ἀνεμάθομεν, τὰ μὲν πεποιηκότων, τὰ δὲ παθόντων, ἀναλεξόμενοι μικρὰ τινα καὶ ὅσον ἀφορμὴν δοῦναι τοῖς ἐπὶ θαλάσσης μάχεσθαι μέλλουσιν διὰ τῶν ποτε λεγόμενων φηρηδῶν, νῦν δὲ δρομίων καλουμένων, ἐν ὀλίτοις διορισμέθεα.

β²

Πρῶτον μὲν οὖν, ὃ σφραγιστὴ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, δεῖ εἶναι σε ἐπιστήμονα τῆς ναυμαχικῆς ἐμπειρίας καὶ τάξεως, καὶ προσκοπεῖν, καὶ προγινώσκειν τὰς τῶν ἀέρων καὶ τῶν πνευμάτων κινήσεις διὰ τῆς τῶν φαινόμενων ἀστέρας καὶ ἐν ἀστροῖς σημείων πείρας καὶ τῶν κατὰ τὸν ἥλιον τε καὶ τὴν σελήνην γινόμενων ἐπισημειώσεων· ἐπιγινώσκειν δὲ καὶ τῆς τῶν καρῶν ἐναλλαγῆς τὴν ἀρίθειαν, ὥς ἂν ἔχον περὶ ταῦτα ἐμπειρίας διαφωλάντη ἀσφαλῆς καὶ ἀκίνδυνος ἀπὸ τῶν τῆς θαλάσσης χειμένων.

γ

Κατασκευασθῆναι δὲ δεῖ καὶ δρόμιας ἀρκούντας πρὸς ναυμαχίαν κατὰ τῶν ἀντιστρατευομένων πλοῦσι καλεσίων καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων κατὰστασιν καὶ τῶν σὺν ποιήσασθαι τὴν κατασκευὴν δυνατὴν πρὸς ἅπαντα ἐκείνοις ἀντιμάχεσθαι.

δ

Ἢ δὲ τῶν δρομίων κατασκευὴ μῆτε πάντῳ ἔστω παρῆλα, ἵνα μὴ ἀργοὶ γένωνται ἐν ταῖς ἐλασίαις, μῆτε λίαν εἰς λεπτότητα ἐξεργασμένη, ἵνα μὴ ἀσθενὴς οὖσα καὶ σάθρᾳ ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συγκρούσεως διαλύται· ἄλλὰ σύμμετρον ἔχέτω τὴν ἐργασίαν ὁ δρόμος, ἵνα καὶ ἐλαυνόμενος μὴ λίαν ἐστὶν ἄργος καὶ κλυδωνιζόμενος ἢ παρὰ τῶν ἐχθρῶν συγκρούμενος ἰσχυρότερος διαμένῃ καὶ ἀρρηκτός.

ε

Ἐχέτωσαν δὲ καὶ πάντα πρὸς ἐξαρτησιὸν δρόμος ἀπαρ-
λελυτὰ καὶ διπλὰ, οἷον αὐχένας, κόπας, σκαρμυῖες, σχοινία, κάρυα, καὶ τὰ ὅμοια δὲ αὐτῶν καὶ κερατάρια καὶ κατάρτια καὶ ὅσῃς ἄλλα ἡ ναυτικὴ τέχνη πρὸς χρεῖαν ἀπατεῖ. Ἐχέτω δὲ καὶ ἐκ περισσοῦ ξύλα τινα ἐγκοιλία καὶ σανίδας καὶ

² The numbering of this paragraph in the manuscript is β' [2]. There is no numbering for the first paragraph. From here to paragraph 59 Dain's Greek numbering is out by one in each case. From paragraph 59 [60] Dain's Greek numbering coincides with that of the manuscript. Paragraphs 60 and 61 in Dain's text are a single paragraph 5 [60] in the manuscript.

APPENDIX TWO [a]

LEO VI, *ΝΑΥΜΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ*,
EDITION AND TRANSLATION¹

AND

APPENDIX TWO [b]

LEO VI, *EK TOY KYTOY ΛEONTOS TOY BΑΣIΛEΩΣ*,
EDITION AND TRANSLATION

Technical terms, the understanding and translation of which are discussed elsewhere in the text, are asterisked the first time they are used. They may be accessed through the Index.

¹ Edited from a microfilm of folios 323v-331v of the tenth-century manuscript Milan, Biblioteca Ambrosiana, MS. B 119-sup. [gr. 139], referred to by Dain and hereafter here also as MS. A. In this manuscript, Constitution XIX of Leo VI's *Taktika*, *Περὶ θαλασσομαχίας*, was excerpted from the rest of the *Taktika* and transferred to the beginning of the section on naval warfare in the manuscript under the heading *Ναυμαχικὰ Λέοντος Βασιλέως*. See above pp. 180-81.

A text was published in Dain, *Naumachica*, pp. 19-33; however, Dain's photographs of the Ambrosiana manuscript were destroyed in World War Two and he was compelled to rely on his notes made in 1931. It is clear that at some points he confused the text of the Ambrosiana manuscript with those of Constitution XIX in other manuscripts of the *Taktika*.

We have compared this text to the composite one published by Migne from the edition of Joannes Meursius the elder in PG, 107. Although the wording is frequently different, the PG edition adds nothing to the understanding of this text.

⁷³ Pryor, J. H.-E. M. Jeffreys, *The Age of ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill, Leiden-Boston 2006, s. 483-517.

486	APPENDIX TWO	στουπία καὶ πίσσαν καὶ ὀρόπισσον· καὶ ναυπηγὸν μετὰ πάντων τῶν ἐργαλείων αὐτοῦ ἓνα τῶν ἐλατῶν, οἷον σκεπάρνου, τρυπάνιου, πρίονος καὶ τῶν ὁμοίων.
ζ'		Ἐγέτω δὲ πάντας τὸν σίφωνα κατὰ τὴν πρόφραν ἐμπροσθεν χαλκῷ ἠψυεσμένον, ὡς ἔθος, δι' οὗ τὸ ἐκκευασμένον πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων ἀκοντίσει. Καὶ ἀνωθεν δὲ τοῦ τοιούτου σίφωνος ψευδοδάτιον ἀπὸ σπινίδων, καὶ αὐτὸ περιτεταχισμένον σπινίσι, ἐν ᾧ στήσονται ἄνδρες πολεμισταὶ τοῖς ἐπερχομένοις ἀπὸ τῆς πύρας τῶν πολεμίων ἀντιμαχόμενοι, ἢ κατὰ τῆς πολεμίας νῆρος ὅλης βάλαντες δι' ὧσιν ἂν ἐπινοήσωσιν ὅσων.
ζ'		Ἄλλα καὶ τὰ λεγόμενα ξυλόκαστρα περὶ τὸ μέσον τοῦ καταρτίου ἐν τοῖς μεγίστοις δρόμοσιν ἐπιστήσουσι περιτεταχισμένα σπινίσι, ἐξ ὧν ἄνδρες τινὲς εἰς τὸ μέσον τῆς πολεμίας νῆρος ἀκοντίσουσιν ἢ λίθους μυλικοὺς ἢ σιδηρὰ βαρέα, οἷον μαζζία ξυφειδῆ, δι' ὧν ἡ τὴν ναὶν διαθρήψουσιν, ἢ τοὺς ὑποκειμένους συνθλάσουσι, σφοδρῶς καταφερόμενα, ἢ πολέμιον ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ θανατώσουσι. Ἐκαστος δὲ τῶν δρομίων εὐμηκτὴς ἔστω καὶ σύμμετρος, ἔχων τὰς λεγόμενας ἐλασάς δύο, τὴν τε κάτω καὶ τὴν ἄνω.
η'		Ἐκάστη δὲ ἔχτω ζυγὸς τὸ ἐλάχιστον κε' ἐν οἷς οἱ συμπλέττει καθεσθῆσονται, ὡς εἶναι ζυγὸς τοὺς ἀπαντας κάτω μὲν κε', ἄνω δὲ ὁμοίως κε', ὁμοῦ ν'. Καθ' ἓνα δὲ αὐτῶν δύο καθεζέσθωσιν οἱ συμπληκτοῦντες, εἰς μὲν δεξιά, εἰς δὲ ἀριστερά, ὡς εἶναι τοὺς ἀπαντας συμπλέτας ὁμοῦ τοὺς αὐτοὺς καὶ σφαιριώτας τοὺς τε ἄνω καὶ τοὺς κάτω ἄνδρας ρ'. Τῶν δὲ τοῦτων τὸν κένταρχον τοῦ δρόμωνος καὶ τὸν τὸ φάσμαλλον κατέχοντα καὶ τοὺς δύο κυβερνήτας τῶν τοῦ δρόμωνος αὐγέων, οὓς καλοῦσι πρωτοκαράβους, καὶ εἴ τινα ἕτερον δέον εἰς τὴν τοῦ κεντάρχου ὑπερσίαν. Τὸν δὲ προρραίων ἐλατῶν οἱ τελευτάσι δύο, ὁ μὲν ἔστω σίφωνάτωρ, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τὰς ἀγκύρας βάλαν κατὰ θέλασαν, ἵγουν τὰ σιδηρὰ ἔστω δὲ καὶ ὁ πρῶτος ἄνω τῆς πύρας καθήμενος ἑνοπλος. Καὶ ὁ τοῦ ναυάρχου δέ, ἥτοι τοῦ κεντάρχου, κράβατος ἐπὶ τῆς πρύμνης γινέσθω, ὁμοῦ μὲν ἀφαιρημένον δεικνύων τὰν ἄρχοντα, ὁμοῦ δὲ

καὶ φυλάττων ἐν καιρῷ συμβολῆς ἀπὸ τῶν ριπτομένων βελῶν παρὰ τῶν ἐναντίων, ἐξ οὗ καὶ ἕκαστα βιάων πρὸς τὴν χρεῖαν μάλιστα κελεύσει ὁ ἀρχὼν τὸν δρόμονα.

θ' Καὶ ἕτεροι δὲ δρόμονες κατασκευάζουσάν σοι πούτων μείζονες, ἀπὸ δικαστῶν χοροῦντες ἀνδρῶν ἢ πλέον τούτων ἢ ἔλαττων κατὰ τὴν χρεῖαν τὴν δέουσιν ἐπὶ καιροῦ κατὰ τῶν ἐναντίων· ὧν οἱ μὲν ν' εἰς τὴν κάτω ἑλῶσαν υπογρήσουσιν, οἱ δὲ ρ' καὶ ν' ἀνω ἐστῶτες ἅπαντες ἐνόηλοι μαχησονται τοῖς πολεμίσις.

ι' Ἐπὶ δὲ καὶ κατασκευάσεις δρόμονας μικροτέρους γοργατάτους, οἷονεὶ γαλέας ἢ μονήρεις λεγόμενους, ταχυνούς καὶ ἐλαφροῦς, ὁποτέρῃ χρῆσῃ ἐν τε ταῖς βίγλαις καὶ ταῖς ἄλλαις σπουδαῖς χρεῖαις.

ια' Καὶ ἑτέρας δὲ ναῦς ποιήσεις φορητοῦς καὶ ἱππαγόνους τοῦλδου δίκην, αἵτινες τὴν ἀποσκευὴν ἵπασαν τῶν στρατιωτῶν βαστάσουσιν, ἵνα μὴ δι' αὐτὴν βαρύνωνται οἱ δρόμονες καὶ μάλιστα ἐν ἀγῶνι καιρῷ, ὅτε δὲ χρεῖα μικρὰς διαπάνης ἢ ὁπλῶν ἢ ἄλλης ὕλης ἐκείθεν ἀναλαμβάνουσι τὰς διοικήσεις.

ιβ' Τὸν δὲ τῶν δρομώνων ἀριθμὸν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς στρατιωτῶν ἀνευκαστὸν ἔστιν καὶ ἀθῆλον διορίσασθαι.⁷ ἡ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν χρεῖα πρὸς τὴν τῶν ἀνταγόμενων πολεμίων δύναμιν, ὥς ἂν ἀπατήσῃ καὶ τὸ πλῆθος τῶν δρομώνων. Καὶ πάλιν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἐν αὐτοῖς λαοῦ κατὰ τὸ μέγεθος τῶν πλοίων καὶ τὴν δέουσαν ἐν αὐτοῖς πολεμικὴν ὁπλίσαι οὕτω καὶ ποιήσεις.

ιγ' Προσέτι δὲ καὶ τὰ σκευοφόρα καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα τοῦς ἐν αὐτοῖς ἀρκεῖντας ἔξουσι ναῦτας, οὐδὲ αὐτοῖς ἀνάλους, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔχοντας καὶ στήγας καὶ ριπτήρια καὶ εἴ τι χρειῶδες πρὸς πόλεμον ἔστων διὰ τὰς ἀναγκαίας περιστάσεις. Ἐπιφερέσθωσαν δὲ καὶ περισσὰ ὅπλα· ποτὲ γὰρ καὶ λευόντων ὁπλῶν, ἐκείθεν οἱ στρατιῶται λήβωσιν. Τὰ δὲ τοιαῦτα πλοῖα καὶ ὅρματα ἐχέουσιν καὶ μάγνα καὶ τὰ ἄλλα ὅπλα πρὸς χρεῖαν, εἰ τύχῃ μὴ ποτε ἐπλεέωσιν καταδανόμενα ἐν ταῖς μάχαις.

⁷ Cf. Appendix Three, §3.1.

some extra timbers, [that is] floor timbers (*enkoilia**), and planks, and tow, pitch, and liquid pitch. And, one of the oarsmen [should be] a shipwright with all the tools, such as an adze, an auger, a saw, and the like.

6 Most importantly [the ship] should have a *siphōn** (flame-thrower) in front at the prow, bound in bronze, as is usual, through which processed fire can be hurled against the enemy. Above this *siphōn* [there should be] a false floor (*pseudopation**) of planks, itself fortified with planks, on which marines can stand to fight those attacking from the prow of the enemy or to throw whatever weapons they can devise against the whole enemy ship.

7 Moreover they will set up the so-called *xylokastra** (wooden castles), fortified with planks, around the middle of the mast on the largest dromons, from which men will throw into the middle of the enemy ship mill stones or heavy iron [weights], like sword-shaped blooms,³ with which they will either break up the ship or crush those underneath as [the weights] crash down heavily, or they will be able to achieve some other result, either setting fire to the enemy ship or killing those in it. Each of the dromons should be long and [well] proportioned with two *elasiai** (oar-banks), one below and one above.⁴

8 Each [oar-bank] should have at a minimum twenty-five *zygoi** (thwarts), on which the oarsmen will be seated, so that in all there are twenty five thwarts below and similarly twenty five above, making a total of fifty. Two oarsmen should sit on each of these [thwarts], one on the right and the other on the left, so that all the oarsmen together themselves [are] also soldiers, both those above and those below, [total] one hundred men.⁵ Apart from these [there should be] the *kenitarchos** ("captain") of the dromon and the one who keeps the standard and the two *kybernētai** (helmsmen) [in charge] of the rudders of the dromon, who they⁶ call *prōtokaraboi**, and anyone else who is required in the service of the *kenitarchos*. Of the last two oarsmen at the prow, one should be the *siphōnaitēs** (operator of the flame-thrower), the other should be the one who throws the anchors, that is the "irons", into the sea. The bowman sta-

³ *Μαζῖον*: literally, a "jump" or "mass".

⁴ This sentence belongs with §8 but is included here in §7 in the manuscript.

⁵ Cf. above pp. 254-6, 260-61.

⁶ That is, people of the present day, the tenth century.

490	ΝΑΥΤΑΡΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣ 489 tioned above the prow should be under arms. The <i>krabatos</i>* of the <i>navarchos</i>* or the <i>kenartarchos</i> should be at the stern, both indicating [that] the <i>archon</i>* (commander) is set apart, and also protecting him at a time of attack from the missiles thrown by the opposition. And from here the commander can see everything and give orders for the dromon as necessary. 9 Other dromons should also be constructed for you [which are] larger than these, with space for two hundred men, perhaps more or fewer according to the compelling need of the moment against the opposition. Of these, fifty should serve on the lower oar-bank and one hundred and fifty, stationed above and all armed, will fight the enemy. 10 As well, you will also construct smaller, very fast dromons, that is [those] known as <i>galeai</i>* or <i>monēreis</i> (monoremes), speedy and light, which you will use as sentinels and for other essential tasks.⁸ 11 And you will build other ships [as] <i>phorēgoi</i>* (supply) [ships] and horse transports, like a baggage-train, which will carry all the equipment of the soldiers, so that the dromons are not burdened with it; and especially in time of battle, when there is need of a small supply of weapons or other material, [these] undertake the distribution. 12 About the number of dromons and the soldiers in them, it is impossible and unrealistic to be prescriptive. For the number of dromons required varies according to the needs of the moment, when facing the opposing enemy forces. Once again, you will supply the number of the force in them according to the size of the ships and the warlike armament required in them. 13 As well the <i>skēvophora</i>* (supply [ships]) and the horse transports will have sufficient <i>nautai</i>* (sailors) on board, and these [should] not be unarmed but [should] have bows and arrows and javelins and anything else [that might be] necessary in another battle in difficult circumstances. Extra weapons should also be loaded, for sometimes when there is a shortage of weapons the soldiers can draw on these. Ships of this sort should also have arms, <i>manzana</i>,⁹ and other weapons as needed, so that they should never run short when used up in battle.
APPENDIX TWO 1δ' Ἐκτός δὲ τῶν στρατιωτῶν ἦτοι τῶν ἄνω ἐλατῶν, ὅσοι ἂν εἴεν, ἀπὸ τοῦ κεντάρου καὶ ἐφεξῆς ἕως τοῦ ἐσχάτου, κατὰφρακτοι ἔσονται ὅλα ἔχοντες οἷον σκουτάρια, μέναιλα, τοῦα, σαγίτας ἐκ περισοῦ, σπαθία, ριπαρία, λαρίκια, κλιβάνια, εἰ καὶ μὴ ὅπασθεν, ὡλὰ πάντως ἐμπροσθεν πέταλα ἔχοντα, κασιόδες, χειρόνελλα, καὶ μέλαινα οἱ ἐμπροσθεν ἐν τῇ προβολῇ τῆς μάχης κατὰ χεῖρας συμπλεκόμενοι καὶ ἀγωνιζόμενοι. Οἱ δὲ μὴ ἔχοντες λαρίκια ἢ κλιβάνια, πάντως φορεῖσθαι τὰ λεγόμενα νευρικά, ἅπερ ἀπὸ διπλῶν κενταύκων γίνεται. Καὶ οὗτοι ὅπασθεν τῶν ἄλλων σκεπόμενοι τοῖς χρῆσινται. Καὶ λίθους δὲ δυνάμενους ἀπὸ χειρῶν ῥίπτεισθαι πλείστους ἔχέτωσαν ἦτοι κόχλακας ἐν τοῖς δρομωνίοις, οὗσπερ κατὰ πολέμιον βάλλοντες οὐκ ἐλάττω τῶν ἄλλων ὅλων αὐτοὺς καταβλάψουσιν· ὅλα γὰρ εἴσιν οἱ λίθοι εὐπρόσιτα καὶ ἀνέλκυσθαι. 1ε' Μὴ μέντοι οὕτως βαλλέτωσαν τοὺς λίθους μόνον ὥστε τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν τοῖς ἐκδυσανήσας καὶ στήναι τοῦ λοιποῦ ἢ καὶ τὰ ὅλα τὰ βαλλόμενα ἀποκενῶσαι, μὴ ποτε οἱ ἐναντίοι σύσκοντα ποιήσαντες καὶ τὰς βολὰς ὅπως δέξονται, εἴτα τῶν βελῶν παρῶθέντων καὶ τῶν βολῶντων ἀποκαμύνοντων, ἄθροοι ἀναστάντες ἀπαρξέωνται ταῖς σπάθαις καὶ τοῖς μεναύλοις ἀμύνεσθαι, καὶ ἀκοπίσασθαι¹⁰ τῇ ἀθρόῳ κινήσει ἀναφανέντες καὶ τοῖς κεκοπιακόσι σφραττώταις ἐπιτιθέντες ἰσχυρότεροι γένωνται καὶ εὐκόλως αὐτοὺς καταπολεμήσων. 1ς' Ὑπομένουν γὰρ Σαρακηνοὶ τὴν βίαν τῆς προβολῆς καὶ ὅταν ἀποκαμύνας ἴδωσιν καὶ τῶν ὅλων κενωθέντας ἢ σαγίων ἢ λίθων ἢ ἐτέρων τυτῶν, τότε ἀναπηδῶντες ὁμοῦ τε καταπλήττουσιν καὶ ταῖς ἐκ χειρὸς ἀπὸ σταθίων καὶ μεναύλων προσβολαῖς εὐρίστως τε καὶ ἀκριβοτέρον ἐπέρχονται. 1ζ' Διὸ φυλάττεισθαι χρὴ τὰ τοιαῦτα καὶ μετὰ τοῦ δέοντος σκοποῦ ποιέεισθαι τὴν προβολήν, ἵνα μέλλον οἱ πολέμιοι πάθωσι τὰ πρὸς βλάβην γινόμενα ἢ οἱ ἡμέτεροι σφραττώται. Δεῖ γὰρ αὐτοὺς τὴν οἰκταὴν δύναμιν καὶ τὰς βολὰς φυλάττειν ἀπ' ὀρχῆς ἄχρι τέλους τῆς μάχης καὶ μετεῖν τῶν ἐναντίων τὴν διάθεσιν καὶ οὕτως τὴν μάχην διασκευάζειν.¹¹ 1η' Πρὸς τοῦτοις φροντίσαις, ὁ στρατηγὲς καὶ τῆς δεούσης τῶν	10 ἀκοπίσασθαι, thus Dair: ἀκοπίσαι MS. A. 11 διασκευάζειν, thus Dair: διασκευάζειν MS. A.

APPENDIX TWO

492

στρατιωτῶν δαπάνης, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς τὰ ἀναγκαῖα, ἵνα μὴ τοῦτων λειψόμενοι ἢ στασιάζουσιν ἢ ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρα ὄντες τοὺς συντελεστάς καὶ ὑπηρετοὺς ἡμῶν τυραννίσαν καὶ ἀδικῶσιν τῇ σάνει τῶν ἀναγκαίων ἀναγκαζόμενοι. Ἀλλ', εἰ γε δυνατόν, ἐν τάξει τὴν πολεμίαν καταλάβῃς γῆν καὶ ἐξ αὐτῆς ἅπαντα τὰ ἐπιτήδεια προσλάβῃς.

10⁸ Παρρηγίλης¹² δὲ καὶ τοῖς ἄρχουσι μὴδένα τῶν ὑπ' αὐτοῦ στρατιωτῶν ἀδικεῖν ἢ τὸ οἰονοῦν δόρμον παρ' αὐτῶν λαμβάνειν ἢ τὰς λεγόμενας συνθηκὰς. Περὶ γὰρ τῆς σῆς εὐδοξίας τί χρὴ λέγεσθαι ὡς οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι τι τοιοῦτον δέον μῆτι γε διατρέφεσθαι, ὥστε δόρμον τὸ οἰονοῦντε ἀπὸ μικροῦ ἢ μεγάλου ἀνθρώπου τοῦ ὑπὸ σὲ τελούντος λαμβάνειν τὸ σύνολον.

κ' Τοὺς δὲ στρατιώτας ἀνδρείους ἐπιλέγου καὶ προθύμους καὶ μάλιστα τοὺς εἰς τὰ ἄνω τοῦ δρόμονος τασσομένους, οἵτινες καὶ ἀπὸ χειρὸς τοῖς πολεμίοις συμπελέκονται. Εἰ δέ τις τῶν στρατιωτῶν ἀνάνδρους ἐπιγνῷς, τοὺς εἰς τὴν κάτω ἔλασιν παραπέμψε, καὶ εἰ ποτὲ τις πλὴγῇ ἢ πέσῃ τῶν στρατιωτῶν, τὸν ἐκείνου τόπον ἐκ τῶν κάτω ἐξ ἀνάγκης ἀναπληρώσεις.

κα' Χρὴ γὰρ σε πάντως εἰδέναι τὴν ἐκάστου τῶν ὑπὸ σὲ στρατιωτῶν ἔξιν καὶ διύθεσιν καὶ τὴν ἄλλην πρὸς ἀνδρείαν ποιότητα, ὥστε οἱ κινηγέται τῶν κινῶν ἐκάστου τὰς ἐπιτηδεύσεις ἐπιγινώσκοντας ἔχουσιν εὐκαίρους αὐτοὺς πρὸς ὁ βούλωνται.

κβ' Οὕτως οὖν διαθήσεις ἔκαστα καθὼς ἂν συνίδῃς ἀρκεῖντα πρὸς τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν, τοὺς τε δρόμονας καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς στρατιώτας, τὰ τε ὅπλα καὶ τὰς δαπάνας καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἑτέροις πλοίοις ἀποσκευὴν, ἥτινα οἰοεὶ τοῦλ-δον ἐν ἀσφαλέσει τόποις σε χρὴ καθιστάν, ὅταν καιρὸς ἐλπίζηται σοι μάχη.

κγ' Καὶ προσέτι, εἰ γε χρεῖα τοιαύτη καλέσῃ, καὶ ἵππους ἐν τοῖς ἱππαγωγῶσι πλοίοις προσεπεριρίττειν ὥστε κατὰ τῆς πολεμίας δεόντως.

κδ' Καὶ πρῶτον μὲν πρὸ τοῦ ἀποκινήσαι ἀγισθῆναι ἅπαντα τὰ φλέμωλα τῶν δρομώνων διὰ θείας τῶν ἱερῶν ἱεροφυγίας καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ὑπὲρ εὐδοξίας τοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν πολεμίων. Ἐπειτα καὶ διαλαλήσεις πρὸς

¹² Παρρηγίλης, thus Dain: Παρρηγίλης MS. A.

ΝΑΥΤΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

491

14 Apart from the soldiers or the upper oarsmen, [all others] however many there might be, from the *kentarchos* down to the last [man], should be *kataphraktotai** - having weapons such as shields, pikes, bows, extra arrows, swords, javelins, corselets, lamellar cuirasses (certainly with plates in front even if not at the back), helmets, [and] vambraces - especially those engaged in fighting hand-to-hand in the front line of attack in battle. Those who do not have corselets or lamellar cuirasses should certainly wear what are known as *neurika**, which are made from double layers of felt. And these, protected behind the others, should use bows. There should also be in the *dromons* large quantities of stones or pebbles that can be hurled by hand, [when] they throw these at the enemy, they can hurt them no less than [with] other weapons, for stones are weapons that are easily obtained and abundant.

15 But they should not just throw the stones in such a way that they expend their energy on these and do nothing thereafter, or consume the throwing weapons, in case the opposition links shields and absorbs the missiles however they might, then, when these are used up and those throwing them are exhausted, come out all together and begin to counter-attack themselves with swords and pikes, and seemingly unwearied in their mass movement and attacking soldiers who are already weary, they are stronger and easily overpower them. Barbarians like [doing] such [things].

16 For the Saracens endure the impetuosity of the attack and, when they see [that their attackers] are tiring and have used up their weapons, or arrows, or stones, or whatever else, then they rush out all together and both take them by surprise and [also] in hand-to-hand fighting with swords and pikes attack vigorously and more energetically.

17 So precautions should be taken against such situations and the attack should be made with the necessary forethought, so that it is the enemy who suffers harm rather than our soldiers. They must preserve their own energy and projectiles from the beginning to the end of the battle and measure the condition of the enemy and make ready for the battle accordingly.

18 In addition, *strategos*, you will consider the essential supplies

494	APPENDIX TWO	ἀπαντα τὸν λαὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἰδίως τὰ δέοντα καὶ ἀριμύζοντα τῷ κυριῷ καὶ οὕτως προθυμοποιήσας τὸν στρατὸν ἀποκτινήσεις, ἐπιτηδεύου ἀνέμου πνεύσαντος καὶ μὴ ἐναντίου.
κϵ'		Οὐχ ὥς ἔτυγεν ἀπάντων τῶν δρομώνων πορευομένων, ἀλλ' ἐπιστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἢ κατὰ πέντε ἢ κατὰ τρεῖς δρόμους, ἕνα τὸν λεγόμενον κόμητα, ὁστις ναυάρχος τε καὶ ἡγεμὼν τῶν ὑπ' αὐτῶν δρομώνων ὑπάρχων φρονίσει προσεχέστερον περὶ πάντων ευκόλως καὶ διατάξει πρὸς ἕκαστα.
κς'		Οἱ δὲ εἰρημένοι ἄρχοντες ὑπὸ σὲ τελοῦντες ἀπὸ σοῦ καὶ τὰ παραγγέλματα δέξονται καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοὺς μεταδώσουσιν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ λεγομένου πλωΐμου· ἐπὶ δὲ τῶν θηματικῶν δρομώνων ¹⁶ καὶ δρογγήριοι ἐπιστήσονται καὶ τοιμαρῶσαι, καὶ αὐτοὶ τῷ στρατηγῷ ὑποταγήσονται καὶ τοῖς ἐκείνου παραγγέλμασιν ὑπακούουσιν.
κζ'		Οὐκ ἄννοδὸ δὲ ὅτι κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ βασιλικοῦ πλωΐμου καὶ οἱ τῶν ἄλλων θεμάτων πλωΐμοι στρατηγοὶ δρογγήριοι ἐκαλοντό ποτε τοῖς πρώην χρόνοις καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς κόμητες μόνον καὶ κένταυροι· ἀλλὰ νῦν εἰς στρατηγίδα ἡ ἐκάστου τῶν δρογγηρίων ἀρχὴ ἀναβέβηκεν καὶ οὕτω καλουμένη ταῖς στρατηγικαῖς καταμερίζεται τάξεσιν.
κη'		Γυμνάσεις δὲ διαφόρους τοὺς τε πλωΐμους στρατιώτας καὶ αὐτοὺς τοὺς δρόμους, ποτὲ μὲν καθ' ἕνα ἕκαστον ἄνδρα, ποτὲ δὲ κατὰ πλείονας, ὅστε κατένναι ἁλλήλων ἐπέρχεσθαι σπαθίαις καὶ σκουταρίοις χρωμένους· καὶ αὐτοὺς δὲ ἅλους δρόμους κατ' ἁλλήλων ὥς ἐπὶ παρατάξεως ἐπερχομένους καὶ ποτὲ δεσμοῦντας, ποτὲ δὲ ἀπολύοντας καὶ διαφόρους κατ' ἁλλήλων προσβάλλοντας, ποτὲ δὲ καὶ ἀκοντίοις ἀθρόνως τὰ πλοῖα τῶν ἐναντίων, ὅστε μὴ πλησιάζοντας δεσμεῖν· οὐ γὰρ αἶτι τὸ διὰ καμάκων σιδηρῶν δεσμεῖν ἁλλήλους τοὺς ἀντιπολεμοῦντας χρήσιμον διὰ τοὺς ἀφεύκτους καὶ ἀναγκαιούς κινδύνους.
κθ'		Καὶ ἑτέρας δὲ γυμναζέσθωσαν ὥς ἂν νοήσῃ ἡ σὴ ἐνδοξότης τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων ἐνδεχομένας ἐπινοίας, ὥς ἂν ἐντεῦθεν ἐβλίσκονται πρὸς τοὺς κύτους καὶ βόας καὶ τὴν ἄλλην κίνησιν τοῦ πολέμου, καὶ μὴ τὰρτάσσονται ὥς ἀγυμνάστως καὶ ἀθρόον καὶ παρὰ δόξῃ ἐπὶ ταῦτα ἐρχόμενοι.

¹⁵ εἰρημένους, thus Dain: εἰρημένους MS. A.

¹⁶ [ἐπὶ δὲ τῶν θεματικῶν δρομώνων], thus Dain. MS. A omits this. However Dain's emendation is required by 'μὲν' in the previous clause.

493	ΝΑΥΤΑΜΑΤΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣ	of the soldiers, for them to have what is necessary, so that they do not rebel for lack of these things or, if in their own territory, oppress and mistreat the tax payers and our subjects, compelled by scarcity of what is necessary. But, if possible, you should quickly capture enemy land and obtain from it everything that is required.
19		You should also instruct the commanders that they are not to wrong any of the soldiers under them or to accept any gift whatever from them or what are known as the customary perquisites. ¹³ But concerning your Gloriousness, what should [I] say as you have neither considered doing any such [thing], nor taken any gift whatsoever from any man great or small serving under you?
20		Choose courageous and vigorous soldiers, especially those stationed on the upper [part] of the dromon, who engage the enemy in hand-to-hand fighting. If you realize that any of the soldiers are cowardly, send them to the lower our-bank, and if any of the soldiers should be wounded or fall you should fill his place from those below out of necessity.
21		You should above all be aware of the condition and general level of bravery of each soldier under you, as huntsmen know the capabilities of each of their dogs and have them ready for their requirements.
22		You will arrange everything as you see is sufficient for the proposed expedition: the dromons, and the soldiers in them, the weapons and the supplies and the remaining equipment in other ships, which you should station like a baggage train in safe places at whatever time you anticipate a battle. ¹⁴
23		In addition, if such a need arises, you should load horses onto the horse-transport ships so that you have cavalry [to use] against the enemy. Then, [to put it] simply, having completed all preparations, you will proceed suitably.
24		First, before moving off, all the standards of the dromons should be blessed during a celebration of the Liturgy by the priests, and by a lengthy prayer to the God of all for the successful venture of the <i>stratos</i> * against the enemy. Then you

¹³ It was a long practised custom in the Greco-Roman and Byzantium worlds for offices to be acquired by payment of a fee or perquisite (*εννιθεω*), to those who had the dispensation of them.

¹⁴ Cf. Maurice, *Ἐκ τῷ Μαρτυρίου*, §§1.1-5, (pp. 41-2).

496

APPENDIX TWO

λ' Οὕτως οὖν γυμνασθέντες καὶ διατεθέντες πλεούσουσι ἐν τάξει συνηγμένοι τοσούτον ἔφ' ὅσον ἀλλήλους μὴ ἐμποδίσκωσιν ἐν ταῖς ἐλάσταις καὶ ἐν ταῖς ὥς ἐκὸς κατὰ θέλασσαν ὑπὸ τῶν ἀνέμων βίας· ἀλλ' οἰονεῖ τις παράταξις γεγυμνασμένη, οὕτω πορευέσθωσαν. Καὶ ἐν ταῖς ὁρμηταῖς δὲ τῶν ἀπλήκτων εὐνάτως τὸν καταπλουν ποιέωσαν καὶ καταγέτωσαν ἐνορδίνως ἐξορμῶντες πρὸς τὴν ξηρὰν ἢ εἰς λιμένα πάντας, ἢ εἰς ὕψιον τῶν οὐ φέγγει συμβαίνουσι οὐ κλύσθωσαν.

λα' Δεῖ δὲ σε καὶ τὴν τοῦ ἀνέμου ἐπιφορὰν προεῖδέναι διὰ τῶν σημείων κατὰ τὸν καιρὸν καὶ πρὸς ταύτην καὶ τὸν τόπον τῆς ὁρμησίας ἐκλέξασθαι, καὶ εἰ μὴ τις καταπέιγῃ ἀνάγκη, μὴ ἄνευ πνεύματος αἰσίου καὶ γαλήνης καὶ ἀσφαλτοῦς ἐλπίδος σωτηρίας ἐπιρρίπτειν σεαυτὸν εἰς ἀνεπιτήδειον πλοῦν, ἀλλ' ὑφ' ὁραδοῦ καὶ τὰς λεγόμενας τῶν ναυτικῶν παρασημοσίας τῶν ὁστῶν καὶ ὅσα ἄλλα συμφέροντα, καὶ οὕτως ποιέσθαι τὴν πορείαν.

λβ' Ἐν δὲ ταῖς ἀπλήκτοις, εἰ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὁρμῇς χόρρα καὶ μῆδ' ἀναπαύεσθαι τὸν στρατὸν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, μῆδ' ἐν τῶν ἐπιχωρίων βλάττοντας ἢ ἀδικοῦντας ἢ καρποὺς ἀρπάζοντας ἢ φθείροντας.

λγ' Εἰ δὲ ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ πλησιάζεις ἢ πολεμίους παρῖναι ποῦ ἐλπίζεις, πάντως χεῖρ σε βίγλας ἔχειν μακρόθεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θέλασσαν, καὶ ἀγρόπως διατελεῖν καὶ κατηφαλισμένον καὶ ἔτοιμον εἶναι εἰς παράταξιν· πολλὰ γὰρ αἱ τῶν πολεμίων ἐπιβουλαί. Καὶ γὰρ ἢ κατὰ γῆς εὐρόντες σε ὁμοῦντα βιάσονται, εἰ τύχοι δὲ καὶ τὰς ναυὶς ἐμπρήσουσιν, ἢ διὰ θαλάσσης ἀναφανέντες προσβολὴν ποιήσουσι νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Καὶ εἰ ἀνέτοιμος ἐν ἐτοιμοῖς εὐρέθης, προτερήσουσιν οἱ ἐναντίοι κατὰ σοῦ, εἰ δὲ σε ἔτοιμον εὐρήσουσιν, ἀπρακτοὺς αὐτοῖς ἢ ἐπιβουλὴν γενήσεται.

λδ' Ἐπεὶ δὲ τούτων συμμέτρως ἐμνησθῆμέν τε καὶ διεταξάμεθα, φέρε λουτὸν καὶ ὅπως παρατάξεις καὶ τὰς προσβολὰς τὰς ἐν ταῖς μάχαις ποιήσεις ὥς ἐν συνῶμει διορισάμεθα, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν ταῖς κατὰ γῆν πολεμικαῖς προσβολαῖς διεταξάμεθα.

λε' Ὅταν ταῖνον ἐλπίζῃται σοι πολέμου καιρὸς, ὃ στρατηγέ, συνελθόντων τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὰς τάξεις ἐκάσταν διηρη-

495

ΝΑΥΤΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

will address the entire force and the commanders with suitable words fitting to the occasion and, having thus inspired the *stratos*, you will move off when a favourable wind, and not an adverse one, has arisen.

25 The dromons should not proceed haphazardly, but you will put in them commanders [in charge] of every five or three dromons, a so-called *komēs** (count), who as *navarchos* and *hēgemôn** of the dromons under them, will have particular responsibility in all matters and make every arrangement.

26 These commanders who have just been mentioned serve under you and will receive instructions from you and will pass them on to those under them. This is the system in what is known as the imperial fleet. [In the thematic dromons] both *droungarioi** and *tourmarchai** will be appointed and they will be subordinate to the *stratēgos* and obey his instructions.

27 I am not unaware that by analogy with the imperial fleet the naval *stratēgoi* also of the other themes were once in previous times called *droungarioi* and those under them were only *komētes* and *kentarchoi*. But now in a *stratēgos*'s command the office of each of the *droungarioi* has risen and is classed, under this name (i.e., *stratēgos*), in the ranks of *stratēgos*.¹⁷

28 You will exercise both the naval soldiers and the dromons in different ways, sometimes as each individual man and sometimes in groups, when they attack each other with swords and shields. And [you will make] all the dromons attack each other as if in formation, sometimes coupled together, sometimes not coupled and attacking each other in different ways, sometimes also pushing the ships of the opposition away with poles so that they do not come close and couple. For it is not always advantageous for [those] warring to couple themselves together with *kamakes sidērai** (iron rods) because of the unavoidable and inevitable dangers.

29 They should also be exercised in other ways, as your Gloriness perceives the techniques [to be] expected against the opposition, so that thereafter they are accustomed to the blows, cries, and general commotion of war and will not be confused through being untrained should they encounter these things all at the same time and unexpectedly.

¹⁷ Cf. above pp. 267-8.

498	APPENDIX TWO	μένον, ὕπανγνωσθήσεται αὐτοῖς τὰ στρατιωτικά ἐπιτίμια ἅπερ ἤμιν ἐν τῷ περὶ τῆς κατὰ γῆν στρατιωτικῆς γυμνασίας εἰρηται, καὶ ἐπιρρίψεις αὐτοῖς καὶ ἐνισχύσεις λόγους προσήκουσι παρομιῶν καὶ ἐπαλειφῶν πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἵνα τὸ μὲν διὰ τὸν φόδον τῶν ἐπιτιμίων, τὸ δὲ διὰ τὴν σῆς ἐνδοξότητος παρίνευσιν ἀνδρείου καὶ εὐπολμοῖ γένωνται καὶ ἐν τοῖς μέλλουσι πολέμοις κινδύνους ἐκ χειρὸς ἀγωνιζόμενοι.
λϛ		Δεῖ δέ σε μᾶλλον δι' ἐφόδον μὲν καὶ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τε καὶ στρατηγημάτων μεθοδεῖν κατὰ τῶν πολέμιων ἢ δι' ἄλου τοῦ ὑπὸ σὲ πλῶμῳ στόλου, ἢ διὰ μέρος αὐτοῦ. Μὴ μέντοι χωρίς ἀνάγκης μεγάλης ἐπὶ τοῦτο καταπειγούσης εἰς δημόσιον πόλεμον σεαυτὸν ἐπιρίπτειν· πολλὰ γὰρ τὰ τῆς λεγομένης τύχης ἐναντιώματα καὶ τὰ τοῦ πολέμου παράδοξα.
λϛ		Διὰ τοῦτο χρή σε αἰεὶ παραφυλάττεσθαι καὶ μὴ πρὸς δημοσία, ὡς εἴρηται, παρατάξεις ἀποθροῦσθαι, μάλιστα ἐν πλοίοις, ὅπου δεσμιόντων ἀλλήλων ἀευνεὺς καὶ βίατὰ ἢ ἐκ χειρὸς μάχῃ γίνεται καὶ οὐκ ἔστι δυνατόν τοῦ συμφέροντος ἐπιλαβεσθαι.
λη		Καὶ ταῦτα μὲν φυλάττεσθαι εἰ μὴ ἄρα θαρρεῖς καὶ τῷ πλήθει τῶν δορυφόρων καὶ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ ὁπλίσει καὶ προθυμίᾳ τῶν στρατιωτῶν ἐπικρατέστερος εἶναι τῶν πολέμιων.
λθ		Οὔτε γὰρ πλῆθος πλοίων οὔτε μέγεθος καταρθῶσαι πόλεμον, εἰ μὴ τοὺς ἐν αὐτοῖς πολεμοῦντας ἔχουσιν εὐνύχους καὶ γενναίους καὶ προθύμους εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ἐγχείρησιν, καὶ πρὸ τούτων εἰ μὴ τὴν θείαν εὐμένειαν καὶ συμμάχῃαν ἔχουσι διὰ καθαρότητος βίου καὶ δικαιοσύνης πρὸς τοὺς συντελεστέας καὶ πρὸς τοὺς πολέμιους, εἰ ²¹ τίς ἐστι τὸ μὴδὲν ἀνόσιον ἐν τοῖς αἰγυμνάσεισι διαπράττεσθαι ἢ αἰσχρὸν ἢ ἀφελάνθορον, καὶ τὸ μὴ ἀδικοῦμενον μὴ ἀδικεῖν, τοὺς δὲ ἀδικούντας μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ἀμύνεσθαι.

²¹ εἰ, thus Dair: ἢ MS. A.

30	ΝΑΥΤΑΥΤΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣ	497
		When they have been exercised and organized, they will sail in formation, with a sufficient distance between each [ship] to prevent their colliding when rowing, ¹⁸ and in the wind gusts to be expected at sea. Moreover, they should proceed according to the formation which has been exercised. In the moorings of the <i>aplékia</i> * they should make their <i>kataplous</i> (landing) in good order, ¹⁹ and they should put in to shore in a regular manner, making for dry land, or especially to a harbour, or to a mooring, in which they will not be battered should a squall arise.
31		You should anticipate the direction of the wind through the seasonal signs and then choose the mooring place accordingly. If there is no urgent need, do not throw yourself into an inauspicious voyage without a favourable wind, a calm [sea] and a secure expectation of safety, but also take into account what are known by sailors as the stars' signs and all other relevant matters, and then proceed appropriately.
32		In the <i>aplékia</i> , if you moor in [our] own territory and have no fear of the enemy at all, [you may] thus [allow] the <i>stratos</i> to rest in good order by both day and night, harming none of the local inhabitants or wronging them or seizing their produce or doing any damage.
33		But if you approach enemy land or you expect the enemy to appear somewhere, you must certainly have scouts some way off on both land and sea, and [you] should remain vigilant and alert and ready for [drawing up] the formation. For the devices of the enemy are many. Either, finding you moored to the land, they will attempt to burn the ships or, appearing by sea, they will make an attack night and day. ²⁰ And if you find yourself ill-prepared amongst the prepared, the opposition will get the better of you; but if they find you prepared, their devices will achieve nothing.
34		Since we have now recalled these matters adequately and discussed [them], let us then briefly indicate how you will organize formations and attacks in battles, in the way in which we discussed attacks in battles on land.
35		Whenever, <i>stratēgos</i> , you anticipate a period of fighting, when the soldiers have come together, each drawn up in their forma-

¹⁸ Cf. Maurice, *Ex pō Mavpictōu*, §7 (p. 42).

¹⁹ Cf. Maurice, *Ex pō Mavpictōu*, §4 (p. 41).

²⁰ Cf. Maurice, *Ex pō Mavpictōu*, §6 (p. 42).

μ' Ἐάν δὲ πάντως ἀπατείται²⁶ καὶ μάχης καιρός, διατάξεις τοὺς δρόμους ποιήσας²⁷ καὶ διαφόρας, κἀποὺς ἂν ὅτε καιρὸς καὶ ὁ τόπος ἀπατή.²⁸ Ὡστε εἰν θαρρῆς επικρατέστερος εἶναι τῶν πολεμίων, ὡς εἴρηται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς μάχην συμβάλλειν ὡς ἐλατίζων νικῆσειν αὐτούς, μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ σου γῇ πλεῖστον ποιήσεις τὴν μάχην, ἐν ᾗ ἐλαττοῦσιν οἱ στρατιῶται τὸ δὴ λεγόμενον καταξυλόαυτας σωθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον πλεῖστον τῆς τῶν ἐναντίων γῆς, ἵνα αὐτοὶ τὴν σωτηρίαν ἐλαττοῦντες ἐν τῇ ἰδίᾳ γῇ τὴν φύγην παρὰ τοὺς ἀγῶνας προτιμήσονται. Στρατιώτης γὰρ εἰς δεξιὰν ἐν ἀνάγκῃ πολέμου περιττικτῶν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φύγης ἐλαττοῖται καὶ ταχέως ὀίγνῃ τὰ ὅπλα καὶ οὐδὲν αὐτῆς προτιμήσεται· ὀλίγοι γὰρ οἱ ἐν καιρῷ παρατάξας τὸ ἀποβαίνειν τοῦ ἀδόξως φύγειν προκρίνοντες, εἴτε ἐν τοῖς βαρβάρους εἴπῃς, εἴτε ἐν τοῖς Ῥωμαίοις.

μ'' Πρὸ δὲ τῆς τοῦ πολέμου ἡμέρας χρήσῃ βουλευέσθαι μετὰ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχόντων τὶ δεῖ πράξει, καὶ ὅπερ ἀναφανῇ διὰ τῆς κοινῆς βουλῆς χρήσιμον τοῦτο στοιχεῖσθαι.²⁹ Καὶ παραγγεῖλαι τοῖς ἀρχοῦσι τῶν δρομίων, ὥστε εἶναι αὐτοὺς ἐτοιμοὺς ἐκταρῆσθαι εἰ βουλευθέντα, εἴπερ μὴ ἐναντίον τι ἀπαντήσῃ³⁰ ἐκ τῆς ἐξόδου τῶν πολεμίων. Ἀλλὰ καὶ τότε ἐτοίμους εἶναι πάντας ἀποβλέποντας εἰς τὸν σὸν δρόμον, ὥστε ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν σημεῖον τί ἄρα ποιήσαι προσήκει, καὶ τοῦτο δοθέντος συντόμως γίνεσθαι τὸ ὑποδειχθέν.

μβ' Πάντως γὰρ δεῖ σε, ὦ στρατηγέ, δρόμονα εἶχειν τὸν ἴδιον ἐξ ἄπαντος τοῦ στρατοῦ ἐπὶλέκτους ἔχοντα τοὺς στρατιώτας μεγέθει σώματος καὶ ἀνδρεία καὶ ἀρετῇ καὶ τῇ ἄλλῃ πανοπλίᾳ διαφέροντας· καὶ τὸν δρόμονα δὲ μεγέθει καὶ γοργότητι τῶν ἄλλων ἀπάντων διαφέροντα, ὡς κεφαλὴν τινα τῆς παρατάξεως ἀσπίδος· καὶ καταστήσαι τὸν σῆς ἐνδοξότατος τοιοῦτον δρόμονα, τὸν δὲ λεγόμενον πύμφων.

μγ' Ὅμοιος δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὑπὸ σὲ ἀρχόντας ὅσοι ἔχουσι ὑπ' αὐτοὺς τίνας δρόμους ἐξ αὐτῶν ἐπιλέξασθαι ἀνδρας καὶ ἔχειν ἐν τοῖς οικείοις, ὥστε καὶ αὐτοὺς διαφέρειν τῶν ἄλλων. Καὶ τοῦτους δὲ πάντας καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς τὸν σὸν ἀποβλέπειν δρόμονα καὶ παρ' αὐτοῦ ρυθμίζεσθαι καὶ κανονίζεσθαι κατὰ

²⁶ ἀπατείται, thus Dain; ἀπατίεται MS. A.

²⁷ ποιήσας, thus Dain; ποιήσας MS. A.

²⁸ ἀπατή, thus Dain; ἀπατέ MS. A.

²⁹ στοιχεῖσθαι, thus Dain, following Desrousseaux; στοιχεῖσαι MS. A.

³⁰ ἀπαντήσῃ, thus Dain; ἀπαντήσαι MS. A.

formations, the military code of penalties, which we have discussed in the [handbook] on land-based military training,²² should be read out to them, clause by clause. And you will encourage and strengthen them with appropriate speeches, rousing and inciting [them] to the contest, so that, partly out of fear of punishment and partly because of your Gloriousness's admonitions, they become brave and daring, even when fighting hand-to-hand in the coming dangers of engagement.²³

36 You must indeed deal with the enemy through attacks and other practices and stratagems, either with the whole of the naval fleet under you or with part of it. However, without some urgent compelling reason for this, you should not rush into a general engagement.²⁴ For there are many obstacles [in the workings] of so-called Tyche²⁵ and events in war [are] contrary to expectation.

37 You must therefore always be on guard and, must not be over confident, as has been said, about general formations, especially where ships are coupled to each other, when fierce hand-to-hand fighting is inevitable and it is not possible to gain any benefit.

38 [You should] take these precautions if indeed you are not confident of being superior to the enemy in the number of the dromons and the bravery, armament, and enthusiasm of the soldiers.

39 For neither the number nor the size of the ships will bring an engagement to a successful conclusion if they do not have fighting in them [men] of good spirit, and [who are] stalwart and enthusiastic in attacks on the opposition, and more important than this, if they do not have divine favour and support through the purity of [their] lives and [their] just behaviour both to the tax payers and to the enemy; if they do nothing contravening divine laws or disgraceful or inhuman to the prisoners, do not injure when no injury has been done, and wrong-doers are dealt with through God's assistance.

²² The emperor referred here to regulations included in his *Taktika* at Constitution VIII, §§19-27. See Leo VI, *Taktika* (PG), coll. 765-8. These regulations were based on much older material which, in differing versions, dated back to the age of Justinian I and before. See also Ashburner, "Byzantine mutiny act".

²³ Cf. Appendix One, §9.15-18.

²⁴ Cf. Appendix One, §9.8.

²⁵ Tyche: personification of "fate", often used in Byzantine thinking as a substitute for divine intervention.

502	ΝΑΥΤΑΜΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣ	501
τὸν τοῦ πολέμου κτηρὸν, εἰ μὴ ἄρα ἕτερόν τι παρόδοξον τῶν βουλευμένων ἀναφανῆ καὶ δέεται μεθόδοιο ἑτέρας.	40 If, even so, the time requires a battle, you will form up the dromons in a variety of ways, as the time and place requires. Thus, if you are confident of your superiority over the enemy, as has been said, and because of this you are engaging in battle since you expect to defeat them, do not set up the battle near your own land, in which [any] soldiers who, so to speak, abandon ship, expect to take refuge, but rather near the land of the opposition, so that they, expecting to find safety in their own land, might prefer flight to the conflicts.³¹ For a soldier, succumbing to cowardice under the pressure of battle, will hope for safety in flight and will quickly abandon his weapons and prefer nothing to it [safety]. [There are] few who in the time of battle prefer death to an inglorious retreat, whether you speak of the barbarians or the Romans.	μδ' Ἔστι δὲ σημείων ἱστάμενον ἐν τῷ σφδρόμῳ εἴτε βάνδον εἴτε φλάμιον εἴτε τι ἕτερον εἰς τόπον ὕψηλον, ἵνα δι' αὐτοῦ σημαίνοντός σου τί δεῖ πράττειν, εὐθέως ἐπιλαμβάνωνται τοῦ δόξαντος ἔργου οἱ λοιποί, εἴτε συμβάλλειν εἰς πόλεμον χρηρῆ, εἴτε ἀναχωρεῖν ἀπὸ πολέμου, εἴτε ἐξελίσσιν εἰς κύκλῳσιν κατὰ τὸν πολέμιον, εἴτε εἰς βορθεῖαν καταπονυμένῳ μέρους συνδραμεῖν, εἴτε ἀργήσαι τὴν ἐλασίαν, εἴτε παρῆτερον ἐλαύνειν, εἴτε ἔκρουμα δέον γενέσθαι, εἴτε ἀπὸ ἐγκερύματος ἐξελεῖν ἢ ἄλλα τινὰ καθ' ἕκαστα ἀπὸ σημείων τοῦ σοῦ δρόμιονος ἅπαντα ὑποδείχσθαι ἀφορίωντας ὅπως δεῖ ποιεῖν.
με' Οὐ γὰρ δύναται τις ἐν τοιούτῳ καιρῷ ἀπὸ φωνῆς ἢ βουκίνου παρηγγέλλειν τὰ δέοντα διὰ τε τὸν θόρυβον καὶ τὸν πάραχον καὶ τὸν τῆς θαλάσσης ἤχον καὶ τὸν ἄλλον κτύπον τῆς τε συγκρούσεως³² καὶ κυνηλασίας τῶν δρομιάνων καὶ πολλῶ πλέον τῆς βοῆς τῶν πολεμούντων.	41 Before the day of the engagement you must discuss with the commanders under you what should be done, and what appears useful to the general intention should become the basic [plan]. [You must] issue instructions to the commanders of the dromons so that they are ready to carry out what has been planned, unless indeed a contrary decision emerges after an enemy attack. But then everyone [must] be prepared to watch your dromon, so as to be able to receive the signal for what is appropriate to do and then, when it has been given, perform promptly what has been indicated.	μς' Τὸ δὲ σημείον ὑποσημαίνεται ἡ ὁρδὸν ἱστάμενον ἢ ἐπὶ δεξιᾷ κλινόμενον ἢ ἐκ' ἀριστερὰ καὶ ἐπὶ δεξιᾷ μεταφερόμενον πάλιν ἢ ἐκ' ἀριστερὰ ἢ πινασσόμενον ἢ ὑφόμενον ἢ καμπυλούμενον ἢ παντελῶς ἐκαιρόμενον ἢ μεταπθέμενον ἢ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ κεφαλῆς ἄλλοτε ἄλλως φαινομένης ἀλλασσόμενον ἢ διὰ σχημάτων ἢ διὰ χρομάτων οἷον ποτε τοῖς παλαιαῖς ἐγίνετο.³³
μζ' Ἐν γὰρ πολέμου καιρῷ σημείον εἶχον τῆς συμβολῆς αἰρόντες εἰς ὕψος τὴν λεγομένην φωνικίδα· ἣν δὲ τὰ λεγόμενον καμπε- λακτικὸν ἐπὶ κονταρίου ὑφόμενον, μέλαν τὴν χροάν καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ τὸν ὅμιον τρόπον ὑποδεικνύμενα. Ἀσφαλέστερον δὲ τάχα διὰ τῆς σῆς χειρὸς τὰ σημεία ὑποδείχθησεται.	42 You must certainly, <i>strategos</i>, have your own dromon with soldiers picked from the entire <i>stratos</i> for size of body and courage and skill and conspicuous for the rest of their armament. And the dromon should stand out from all the others by its size and speed since it is the head of the entire formation. And you should set up the dromon of your Gloriousness [to be] of the kind known as <i>pamphylas</i>*.	μζ' Ἐν γὰρ πολέμου καιρῷ σημείον εἶχον τῆς συμβολῆς αἰρόντες εἰς ὕψος τὴν λεγομένην φωνικίδα· ἣν δὲ τὰ λεγόμενον καμπε- λακτικὸν ἐπὶ κονταρίου ὑφόμενον, μέλαν τὴν χροάν καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ τὸν ὅμιον τρόπον ὑποδεικνύμενα. Ἀσφαλέστερον δὲ τάχα διὰ τῆς σῆς χειρὸς τὰ σημεία ὑποδείχθησεται.
μη' Καὶ οὕτως ἔστω σοι ἡ ἐνέργεια, ᾧ στρατηγέ, τῶν τοιούτων σημείων γεγυμνασμένη ὥστε πάντα τοὺς ὑπὸ σὲ ἀρχόντας ὅσοι δρομιάνων ἡγούνται ἔχειν τὴν πεῖραν ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων καὶ διὰ τὶ γίνετα ἕκαστον καὶ πότε καὶ πῶς, καὶ	43 Similarly the other commanders under you, who have some dromons under them, [must] choose men from these and have them in their own [ships], so that they also are distinguished from the rest. And all these, and the remaining [ships] [should] watch your dromon and organize and arrange themselves by it	μη' Καὶ οὕτως ἔστω σοι ἡ ἐνέργεια, ᾧ στρατηγέ, τῶν τοιούτων σημείων γεγυμνασμένη ὥστε πάντα τοὺς ὑπὸ σὲ ἀρχόντας ὅσοι δρομιάνων ἡγούνται ἔχειν τὴν πεῖραν ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων καὶ διὰ τὶ γίνετα ἕκαστον καὶ πότε καὶ πῶς, καὶ

³¹ Cf. Thucydides, *Peloponnesian war*, VII.70.6 (vol. 4, p. 140): "καὶ τὸν ἐπίσταν
μὲνον ἀπὸ πολλῶν νεῶν ὑψηλοτάτων ἐκτελεῖν τε ὅμα καὶ ἀποσπέρηναι τῆς ἀκροῆς ὅν
οἱ κελευσται φέρεγγονοι παρέχεν·".
³² In MS. A "οὐδὲν ποτε τοῖς παλαιαῖς ἐγίνετο." is part of §47.

504	APPENDIX TWO	μή διαφάλλεσθαι, ἵνα περὶ ταῦτα καλῶς ἐγγιγνασμένοι ἐν καιρῷ χρείας ἔσονται γένωνται πρὸς τὸ γνωρίζειν αὐτά καὶ πράττειν συντόμως τὰ δι' αὐτῶν κελευόμενα.
μθ		Τὴν δὲ τῶν δρομίων παρατάξιν ἐν καιρῷ προσβολῆς, εἴπερ, ὡς εἴρηται, τοσαύτη παρέσται ἀνάγκη ἢ εὐκόλως τὴν νίκην ἐλπίσεις, ποιήσεις καθὼς ἀν συνίδης ἀριόδιον εἶναι πρὸς τὰ τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον καὶ πρὸς τὴν τῶν πολεμίων παρασκευὴν καὶ παρατάξιν· οὐ γὰρ νῦν ἔστι λέγειν ἀσφαλῶς περὶ τῶν τότε μελλόντων συμβῆσθαι.
ν		Ποτὲ μὲν μηχανοειδὸς οἷον σιγματοειδὸς εἰς ἡμικυκλίῳ τάξιν, τοὺς μὲν ἄλλους δρόμοντας ἐνθεν κάκειθεν οἷον κέρατά τινα ἢ χεῖρας καὶ μάλαστα ἐν τῷ ἄκρῳ προϊόντας τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ μεζιόντας· ἐν δὲ τῷ βάθει τοῦ ἡμικυκλίου οἰοεὶ τινα κεφαλὴν τὴν σὴν ἐνδοξότητα ὥστε πάντα περισκοπεῖν καὶ διατάττειν, καὶ διοικεῖν καὶ ὅπου δεῖ βοηθείας ἐπιβοηθεῖν μεθ' ὧν ἀν βούλῃ εἰς τούτο αὐτὸ εὐκαταρούντων. Το δὲ σχῆμα τὸ μηχανοειδὲς γινέσθω ὥστε τοὺς ἐμπύκτοντας πολεμίους ἔσσωθεν ἀποκλείεσθαι τῆς κυκλώσεως.
να		Ποτὲ δὲ παρατάξεις ἰσομετάπους τὰς ναῦς ἐπ' εὐθείας ὥστε χρείας καλούσης ἐμπέττειν τοῖς πολεμίοις κατὰ πρῶταν καὶ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν αἰφώνων κατακαίειν τὰς ἐκείνων ναῦς.
νβ		Ποτὲ δὲ καὶ εἰς διαθόρους μερίζεσθαι παρατάξεις εἴτε δύο ἢ τρεῖς κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ὑπὸ σὲ δρομίων. Καὶ τῆς μιάς παρατάξεως συμβαλόνσης ἡ ἄλλη ἐμπεσείται κατὰ τῶν πολεμίων ἥδη ἐμπεταλεγμένων ἢ ὀπισθεν ἢ ἐκ πλαγίου καὶ διὰ τῆς βοηθείας τῆς ἐπελαθούσης κατ' αὐτῶν ἀπαγορεύουσιν οἱ ἐναντίοι τὸ μάχεσθαι.
νγ		Ποτὲ δὲ καὶ δι' ἐγκρύμματος ἀποπλανωμένον γὰρ τὸν πολεμίων καὶ ἐμπύκτοντων ὡς πρὸς ὀλίγους, ἀναφανέν ἀθρόως τὸ ἐγκρύμμα καὶ τάρασιν αὐτοὺς τὸν τόνον τῆς ἐνοστάσεως αὐτῶν.
νδ		Ἄλλοτε δὲ δι' ἐλαφρῶν καὶ ταχυτάτων δρομίων συμβαλλόντων αὐτοῖς καὶ σχηματιζομένων φυγῇ, ἐκείνων δὲ ἐν τῇ διώξει κοπιωμένον καὶ βιαζομένον μὲν, μὴ καταλαμβάνόντων

503	ΝΑΥΤΑΥΤΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣ	during the time of engagement, in case anything should happen contrary to what had been planned and should require different conduct.
44		[There must] be a signal placed on your dromon, either a banner or a standard or something else in a high place, so that when you signal what should be done, the rest can immediately understand the action decided on, whether they should join in the engagement, or withdraw from the engagement, or begin an encirclement of the enemy, or hasten to the assistance of a section in difficulties, or slow the rowing down, or speed up the advance, or [whether] they should set up an ambush or come out of ambush, or anything else; they should receive each and every [command] from the signals of your dromon, noticing how it is necessary to act.
45		For no one can give the necessary [orders] at such a time by voice or by trumpet, because of the hullabaloo and confusion, the noise of the sea and the other din from the collisions and rowing of the dromons and, even more, the shouts of those fighting.
46		The signal should indicate commands by being held upright, or being inclined to the right or left, or being shifted to the right again or to the left, or by being waved, or raised or lowered, or completely removed, or having its position moved, or being changed by having its "head" (<i>kephalē</i> *) sometimes made to look different, or through patterns or colours, as used to be done in the past. ³⁴
47		For in time of engagement they [the ancients] used to have a signal for attack, raising on high the so-called <i>phoinikis</i> *. ³⁵ This was the so-called <i>kamelauktion</i> *, raised on a pole, black ³⁶ in colour, and some other [objects] displayed in a similar way. It is very much safer [when] signals will be displayed by your hand.
48		Your technique, <i>strategos</i> , in these signals should be well practised so that all the commanders under you who are in charge of dromons are very experienced in these signs, ³⁷ and why each is made, and when and how, and should not make

³⁴ Cf. Maurice, *Stratēgikon*, VII B.16 (pp. 260–62).

³⁵ Cf. above pp. 397–8.

³⁶ Note that Dain misread the manuscript at this point, reading "red", ἐρυθρὸν (*erythron*), for "black", μέλαν (*melan*). The *kamelauktion* was black not red, as some have been misled by Dain to believe.

³⁷ Cf. Appendix One, §8.

³⁴ Cf. Maurice, *Strategikon*, VII B:16 (pp. 260-62).

³⁵ Cf. above pp. 397-8.

³⁶ Note that Dain misread the manuscript at this point, reading "red", ἐρυθρὸν (*erythron*), for "black", μέλαν (*melan*). The *kamelauktion* was black not red, as some have been misled by Dain to believe.

³⁷ Cf. Appendix One, §8.

506	505 ΝΑΥΤΑΜΑΤΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ	APPENDIX TWO δὲ τοὺς φεύγοντας, ἢ καὶ τινων ἀποκοπτομένων ἀλλήλων τῆς συνεχείας, ἔτεροι σου δρόμους ἀκοποι καὶ ἀνακαταμένονι κατὰ τῶν κεκοπημένων ὁρήσαντες νικήσουσιν αὐτούς ἢ, εἰ καὶ τὰ δυνάται τῶν ἐχθρῶν πλοῖα παρελθεῖν ἰσχίους τις, τοὺς ἀσθενεστέροις ἐπιτεθῇ. Ποτὲ δὲ συμβαλόντων καὶ ἰκανῶς ἐκ χειρὸς πολεμήσας ταῖς ἐναντίας, νηυσὶ τοῦ τελείως κοπαθῆναι τοὺς ἐναντίους, ἀποπλέζεις⁴² μὲν τοὺς δρόμους, ἐτέρους δὲ πάλιν ἐπιπείμεις τοὺς πολεμίους ἀκοπιάτους τοὺς κεκοπημένους καὶ ἐκλυθεῖσιν ἀπὸ τῆς μάχης, καὶ οὕτως τὴν κατ' αὐτῶν νίκην ἐργάσῃ· μάλιστα δὲ τοῦτο γίνεται ὅταν περισσοτέρους αὐτὸς ἔχῃς δρόμους ὑπὲρ τοὺς πολεμίους. Ποτὲ δὲ φυγὴν προσποιούμενος μετὰ δρομίων ταχυνόν πρὸς διαδῶν ἐκκαλέσῃ τοὺς πολεμίους κατὰ πρῶτον ἔχων αὐτούς. Κακεῖνοι ὁρήσαντες διώκειν διαλύσουσι τὴν τάξιν αὐτῶν. Καὶ οὕτως συντόμος ἀνυποσπρέμφας διεσπαρμένους τοὺς διώκονσι μάλιστα καὶ πλείον ἐκείνων δρόμους ἔχων ἐπέλθῃς αὐτοὺς κατὰ πρόφρα· καὶ ἢ καθ' ἓνα ἢ κατὰ δύο ἐπάγων τοὺς σὺς δρόμους τῷ ἐνὶ πλοίῳ τῶν πολεμίων νικήσεις αὐτούς. Προσβάλλειν δὲ πολεμίους χρὴ ἐν ναυμαχίᾳ καὶ ὅταν τύχῃ αὐτοὺς ναυαγήσαι καὶ ὅταν ἀπὸ ζάλης διαταραχθέντες ἀπονήσων, ἢ ἐν νυκτὶ ἐπελθόντα ἐμπρῆσαι τὰς ἐκείνων ναύς, ἢ ἐν τῇ χέρσῳ ἀσχυλομένον, ἢ ὡς ἂν ἡ χρεῖα καλέσῃ καὶ αὐτὸς ἐπινοήσῃς οὕτως καὶ ποιήσεις τὰς προσβολάς. Ποικίλης γὰρ οὕσης τῆς πᾶν ἀνθρώπων γνώμης ἀδυνάτον τινα τὰ μέλλοντα ἐμπίπτειν ἐν ταῖς τοιαύταις παρατάξεσιν ἢ προηυνώσκειν ἢ πολέμειν ἅπαντα· διὸ οὐδὲ τὰς κατ' αὐτῶν ἀντιπαρατάξεις ἐν τῇ παρόντι λόγῳ δυνάτον μεθοδεύειν, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν ἅπαντα ταῦτα ἀνατιθέναι καὶ δεσθαι τοῦ Θεοῦ ἵνα ἐν τοῖς τοιούτοις ὀξεῖαι καιροῖς δυνάται τις καὶ βουλευσέσθαι καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν τὰ δέοντα. Πολλά δὲ καὶ ἐπιτηδύματα τοὺς πλοῖαυς καὶ δὴ καὶ τοὺς νέους ἐπενοήθῃ κατὰ τῶν πολεμίων πλοίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολεμούντων· ὅλον τὸ τε σκευαστὸν πῦρ μετὰ βροντῆς καὶ καταιγίδος προπύρου διὰ τῶν σφάνων περριζόμενον καὶ κατακταῖον αὐτά.	mistakes. Thus, being well practised in these, in time of need they are ready to recognize them and do quickly what is ordered by them. In time of attack, if indeed, as has been said, there is a great need [for one] or you expect an easy victory, you will organize the formation of the dromons as you consider is suitable to the weather and the topography and the preparation and formation of the enemy. It is not possible now to give precise instructions for what may happen in the future. Sometimes [you should draw up] a crescent-shaped or sigma-shaped [i.e., capital sigma "C"] formation in a semi-circle,³⁸ with the rest of the dromons placed on one side and the other [i.e., of the flagship] like horns or hands and making sure that the stronger and larger [ships] are placed on the tip. Your Gloriousness [should be positioned], like a head in the deep of the semi-circle,³⁹ so that you can observe and control and oversee everything and where if help is needed provide assistance with whatever [ships] you wish that are to hand for this purpose. The crescent arrangement should be such that, as the enemy attack, they are enclosed within the curve. Sometimes you will form up the ships on an equal front in a straight [line],⁴⁰ so that, when the need summons, [you can] attack the enemy at the prow and burn their ships with fire from the <i>siphōnes</i>. Sometimes it [the fleet] should be divided into several formations,⁴¹ either two or three according to the number of dromons under you. When one formation has attacked, the other falls on the enemy either at the rear or from the flank when they are already engaged, and with these reinforcements attacking them the enemy breaks off fighting. Sometimes [you should] use an ambush. For when the enemy are deceived and are attacking an apparently small [force], the sudden and disturbing appearance of the ambushers will take the heart out of their resistance. On other occasions, when light and very fast dromons have attacked the enemy and are pretending flight, and they [the enemy] are wearied by the pursuit and exhausted and are not
-----	--	---	--

³⁸ Cf. Appendix One, §9.30.

³⁹ Cf. Appendix One, §9.6.

⁴⁰ Cf. Maurice, *Ἐκ τοῦ Μαρτυρίου*, §7 (p. 42); Appendix One, §§9.35-41.

⁴¹ Cf. Maurice, *Ἐκ τοῦ Μαρτυρίου*, §3 (p. 41).

⁴² ἀποπλέζεις MS. A. We amend to ἀποπλέζεις following Appendix Five, §52.

APPENDIX TWO

508

ξ'. Καὶ τοξοβαλλίστραι δὲ ἐν τε ταῖς πρύμναις καὶ ταῖς πρῳάταις καὶ κατὰ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ δρόμου ἐκπέμπονται σαγίτας μικρὰς τὰς λεγόμενας ἰντίας. Καὶ θηρία ἔτεροι ἐκπνέουσιν ἐν χύτραις κεκλεισμένα καὶ κατὰ τῶν πλοίων τῶν πολεμίων ριπτόμενα ὅσον ὄφεις καὶ ἐχίδνες καὶ σαύρας καὶ σκορπίους καὶ τὰ ὅμοια τούτων ἰοβάλα· ὧν συντριβομένων τὰ θηρία δάκνουσι καὶ συμβαθεύουσιν διὰ τοῦ τοῦ πολεμίου ἐσθθὲν τῶν πλοίων.

ξα'. Καὶ χύτρας δὲ ὅλας ἀσβέστου πλήρεις ὧν ριπτομένων καὶ συντριβομένων ὁ τις ἀσβέστου ἀτμός συμπαίγει καὶ σκοτίζει τοὺς πολεμίους καὶ μέγα ἐμπόδιον γίνεται.

ξβ'. Καὶ τριβόλοι δὲ σιδηρὰ ριπτόμενα ἐν ταῖς πλοίοις τῶν πολεμίων οὐ μικρὰ λυτήσουσιν αὐτοὺς καὶ ἐμποδίσουσιν πρὸς τὸν κατὰ τὴν ὅραν ὁφείλοντα ἀρῶνα.

ξγ'. Ἡμεῖς δὲ κελευόμεν καὶ πυρὸς σκευαστοῦ γεγεμισμένας χύτρας ἐπαρρίπτεσθαι κατ' αὐτῶν κατὰ τὴν ὑποδείχθεισαν μέθοδον τῆς αὐτῶν σκευασίας, ὧν συντριβομένων εὐκόλως τὰ πλοία τῶν πολεμίων κατακαίσεται.

ξδ'. Χρήσασθαι δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ μεθόδῳ πᾶν διὰ χειρὸς βαλλομένων μικρῶν σιφῶνων ὅστιθεν τῶν σιδηρῶν σκουταρίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν κρατουμένων, ὅπερ χειροσίσθηνα λέγεται, παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας ὅρτι κατασκευασμένα· ρίψουσι γὰρ καὶ αὐτὰ τὸ σκευαστὸν πῦρ κατὰ τῶν προσώπων τῶν πολεμίων.

ξε'. Καὶ τριβόλοι δὲ μείζονες σιδηρὰ ἢ ἐν σφαίροις ξυλίνους ἦλοι ὀξεῖς ἐμπαιγμένοι, στυπτοὶ δὲ καὶ ἑτέρω ὕλῃ ἐνελημένοι⁴⁷. α>)>⁴⁸ ἐμπυρσθέντα καὶ κατὰ τῶν πολεμίων βαλλόμενα, εἴτα πλάντα ἐν ταῖς πλοίοις διὰ πολλῶν μερῶν ἐμπρήσουσιν αὐτὰ.

ξζ'. Ἀλλὰ εἰ καὶ τὸ σβῆσαι οἱ πολεμιοὶ τὴν αὐτῶν φλόγα πατέουσιν αὐτὰ οἱ πλείστοι τοὺς πόδας πλῆθουσιν κατ' αὐτὴν τὴν συμβολὴν τοῦ πολεμοῦ καὶ οὐ μικρὸν ἔσται τοῖς ἐναντίοις ἐμπόδιον.

ξζ'. Δυνατὸν δὲ καὶ διὰ τῶν γερανίων λεγόμενων ἢ τινων ὁμοίων ἐπιπτερυγμάτων γαμμασοειδῶν⁴⁹ κύκλω περιστρεφομένων ἢ πλοῖαν ὑγρὰν πεπυρωμένην ἢ σκευὴν ἢ τινα ὕλην ἑτέραν ἐπιχύσαι τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις διὰ τῶν δρομίων δεσπονομένων τοῦ μαγγάνου στρεφόμενου κατ' αὐτῶν.

ξη'. Δυνατὸν δὲ καὶ ὁλόκληρον τὴν νατὸν ἀνατρέψαι τῶν πολε-

⁴⁷ ἐνελημένοι, thus Dain: ἐνελημένα MS. A.

⁴⁸ Thus Dain, as added to MS. A by Desrousseaux. MS. A does not have this.

⁴⁹ γαμμασοειδῶν, thus Dain: γαμμασοειδῆς MS. A.

ΝΑΥΤΑΜΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

507

54 able to overtake [those] in retreat, either when some of them are cut off from each other in the main [fleet], other fresh and rested dromons of yours, setting on the exhausted ships, will defeat them or, if some [dromon] is able to pass the powerful enemy ships, it should attack the weaker [ones].

55 Sometimes, when you have attacked and fought the opposing ships sufficiently at close quarters until the enemy are completely exhausted, you will disengage the dromons and send in other fresh [ones] against enemies who are weary and downcast from battle. And thus you will gain the victory over them. This can best be done when you have more dromons than the enemy.⁴³

56 Sometimes, when [you] are pretending to flee with fast dromons you may incite the enemy to pursuit, having them at your stern. They, having set off in pursuit, will break up their formation.⁴⁴ And so, turning round quickly, you should attack them at the prow as they pursue in disorder, especially having more dromons than they. And bringing up your dromons, either singly or in twos, against a single enemy ship, you will defeat them.

57 It is necessary to attack the enemy in battles at sea, both when they happen to be shipwrecked and whenever they are disheartened, having been scattered in a squall.⁴⁵ Either burn their ships, attacking by night or when they are occupied on shore, or you should make an attack when the need arises and when you can devise [it].

58 Since men's opinion is varied, it is impossible for anyone either to foresee or to foretell all that will take place in such formations. Thus it is not possible in the present discussion to deal with counter formations against them, but [one must] leave all this to divine providence and pray God that in such moments of acute crisis one is able to devise and invent and put into practice what is required.

59 Many devices have been invented by men of old and especially in recent times against enemy ships and those fighting in them; such as the processed fire, which is expelled from *siphonies* with thunder and *propyra**, forefire⁴⁶ smoke and sets them on fire.

⁴³ Cf. Appendix One, §9.27.

⁴⁴ A standard battle tactic. See Pryor, "Roger of Lauria", p. 203.

⁴⁵ Cf. Appendix Two [b], §5.

⁴⁶ Cf. Appendix Five, §56.

510	APPENDIX TWO	
68	μίον εἰν πλευράν παρά πλευράν δίσας αὐτῇ τῷ δρόμῳ, καὶ τῶν πλευράν ἐπὶ ἐν μέρῳ, ὡς ἔθος ἔχουσι, πρὸς τὴν ἐκ χειρὸς μάχην συνδραμιόντων καὶ δοκούντων ἐπακουμβίζειν τὸ ἐντῶν πλοῦτον τῷ δρόμῳ, ἐπέλθῃ μὲν ἕτερος δρόμων κατὰ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐν τῇ πρῶμῃ τῆς πολεμίας καὶ ταύτην ἀθήῃ σφοδρῶς τῇ συγκρούσει, καὶ ὁ μὲν δρόμων δυνήθῃ λύσας ἐντῶν τὸ δοκῶν υποχωρήσῃ μικρὸν ὥστε μὴ εἶναι ὡς ἀκούμβημα τῆς πολεμίας, βαρῆσθ ⁵¹ δὲ ὁ ἕτερος δρόμων πάσῃ δυνάμει, πάντως ἀναρῶνται σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι τὴν πολεμίαν ναῦν. Δεῖ δὲ κανόνισαι τὸν δεσμὸν μὴ πάντως κατ' ἰσότητά γένεσθαι, ἀλλὰ μικρὸν ἀφείναι γυνὴν πνα πλευρά κατὰ πρῶμῃαν τῆς πολεμίας, δι' ὃν ἐμπεσὼν ὁ δρόμων ἀθήσει πρὸς τὴν ἀνατροπὴν τῶν πολεμίων τὴν ναῦν.	
ξθ'	Πρὸς τοῦτοισ καὶ τὸ νῦν ἡμῖν ἐπινοηθὲν, ὥστε ἀπὸ τῆς κάτω τοῦ δρόμωνος ἑλσίστας διὰ τῶν ὀπῶν ἦτοι ἀπὸ τροχημάτων τῶν κοπῶν ἐκφερόμενα μέναιλα κατασφάττειν τοὺς πολεμίους, τῶν πανὸ μοι ἀναγκαῖον δοκεῖ.	
ο'	Ἀλλὰ καὶ ἕτερον τοῦτο ἀναγκαϊότερον, εἴ γε χειρῶν εὐρύων ἐπιτύχῃ, τὸ διὰ τῆς κάτωθεν τοῦ δρόμωνος ἑλσίστας τῇ υποδειχθείσῃ μεθόδῳ δι' ὅπης παρασκευάσει πληροθῆναι ὕδατος τὴν ναῦν τῶν πολεμίων.	
οα'	Εἰσι δὲ καὶ ἕτερα τοῖς ἀρχαίοις ἐπινοηθέντα ἐν τῷ πλοῦμῳ πολέμῳ ἐπιτροδύματα, καὶ ἔτι δὲ ἐπινοηθῆναι δυνάμενα, ἅπερ ἐν τῷ παρόντι γράφειν διὰ τὴν συντομίαν ἀνόικειον ἠγησάμεθα, τινὰ δὲ καὶ ἀσύμφορα διὰ τὸ μὴ φανλίζεσθαι τοῖς πολεμίους καὶ μάλλον ἐκείνους ⁵² χρήσθαι αὐτοῖς καθ' ἡμῶν. Τὰ γὰρ στρατήγηματα ἑατὴ κατανοηθέντα δύνανται ἀντιστρατηγεῖσθαι καὶ καταμεθοδεύεσθαι κατὰ τῶν πολεμίων ἀλλ' ἕκαστον τὸ ἐπινοηθὲν μέχρι τῆς πράξεως ἔχειν ἐν μυστηρίῳ.	
οβ'	Ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ τῶν ἀρχαίων τακτικῶν καὶ στρατηγημάτων ζητῶν τις εὐρήσει καὶ τὰ τούτων πλείονα· οὐ γὰρ δυνατόν, ὡς εἰρήται, πρὸς ἕκαστα τὰ ἐμπάττειν μέλλοντα διὰ τὸ ἀπειρον αὐτῶν γράφειν, ἀλλὰ τὰ ἱκανά.	
ογ'	Πλὴν κεφαλαιῶν εἶναι, ἕσσωσαν οἱ δρόμονες ἐξωπλισμένοι τελείως, ἀπὸ το στρατιωτῶν ἀνδρείων καὶ ἐκ χειρὸς μάχεσθαι δυνάμενον καὶ τῷ τῆς ψυχῆς παραστήματι τολμῶν καὶ περαινευμένον καὶ γερμινασμένον· οὗτοι δὲ ἕστωσαν καθω-	
	⁵¹ βαρῆσθαι, thus Dain: βαρῆσαι MS. A. ⁵² ἐκείνους, thus Dain: ἐκείνους MS. A.	

68 ΠΑΤΜΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣ 511 coupled it side by side to the dromon, and the enemy rush to one side, as is their habit, to engage in hand-to-hand-fighting and expect their own ship to lay against the dromon – another dromon were then to run at the side of the enemy vessel towards the stern and strike it hard as they collide, and if the one (first) dromon should be able to free itself from the coupling and back off a little so that it is not laying against the enemy, and if the other (second) dromon were to weigh down with all vigour, it will capsize the enemy ship and her crew completely. You should organize the coupling so that it does not hold the [enemy] ship evenly but leaves at the enemy ship's stern some of the sides a little exposed, where the dromon will be able to attack and exert pressure to capsize the enemy ship. 69 In addition, [there is] the [technique] we have recently devised so that when pikes are thrust from the lower bank of the dromon through the holes or <i>tryphēmata</i>* (oarports) of the oars, they slaughter the enemy; this seems to me especially useful.⁵³ 70 But there is another [technique] even more useful than this, if it falls to experienced hands, [and that is] when the enemies' ship is filled with water through a hole made by the dromon's lower oar-bank by the usual method.⁵⁴ 71 There are other devices for naval warfare invented by the ancients and [others] that can still be invented, which we have considered it inappropriate to describe at present in summary. And [there are] some which are inadvisable [to mention] since they may be taken over by the enemy, and indeed they may use them against us. For once stratagems have been invented, a counter-stratagem and defence can be devised by the enemy. Every [scheme] once invented [should be] kept secret until it is carried out. 72 Anyone who looks into the book on ancient tactics and strategies will find more on these [matters]. For it is impossible, as has been said, to write about every future [event] that will happen, but [this is] sufficient. 73 But to mention the main point, the dromons should be completely armed, with brave soldiers capable of fighting at close quarters, and bold in their mental attitude, and trained and exercised. These should be armed with the weapons with which	512 APPENDIX TWO πλισμένοι ὁπλοῖς ὁποῖοις καὶ ὁ ἐν τῇ ξηρᾷ στρατιώτης ὀπλισθήναι διώρισται, δρῶνόν τι κατὰφρακτος. Καὶ οὕτω πάντες οἱ τῆς ἀνω ἐλασίας ὀπλισθήσονται. οδ' Πρὸς δὲ τὴν τῶν ἐχθρῶν ποιότητα τὸν ποσότητα τῶν πλοίων, καὶ αὐτὰς, ὡ στρατηγέ, διασκευνάσεις τοὺς δρόμονας καὶ καθο- πλίσσεις ὅπως μὴ ἐλάττωται στρατὸν ἐχθρὸς ὁ ἡμέτερος δρόμων τοῦ πολεμίου, ὅστις μάλα τα εἰς ἵσην μάχην ἐλθεῖν ἐτοιμάζεται διὰ τοῦ εἰς ἀλλήλους δρομοῦ.⁵³ ἄλλ' εἰ δυνατόν καὶ πλεονα' ἀμφο- τέρων γὰρ ἀνδρείως μαχομένων, οἱ πλείονες ὑπερνικήσουσι. οε' Ἐάν γὰρ συνωρὸς ἔχῃν τοὺς πολεμίους πλοῖα πλείονα στρατὸν ὑποδεχόμενα, οὐσώσεις καὶ αὐτὸς τοὺς ἴσους⁵⁴ δρόμονας ἐν πλῆθει. Ἐκλέξῃ δὲ ἀπὸ πάντων τοὺς ἁρίστους καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξοπλίσεις τὴν ἀρκοῦσαν δύναμιν διὰ δρομόνων τελείων καὶ ισχυροτάτων ὥστε εἰ οὕτω τύχῃ ἡ τῶν δύο τὸν στρατὸν εἰς ἓνα ἐμβιβάζῃς ἢ ἐκ πάντων ἐπιλέξῃ τοὺς ἁρίστους, ὥς εἰρηται· καὶ γενήσονται ἄγχι καὶ διακοσίων στρατιωτῶν ἢ καὶ πλείονες κατὰ δρόμονα ἓνα, ὥς ἂν καὶ τῷ πλῆθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν δρομόνων καὶ τῇ εὐνυχίᾳ τῶν στρατιωτῶν επικρατέστερος τῶν πολεμικῶν πλοίων γενόμενος, σὺν θεῷ τὴν κατ' αὐτῶν νίκην ἀπολάβῃς. ος' Δεῖ δὲ σε καὶ μικρότερον ἐξοπλίζειν δρόμονας καὶ ἐλαφροτέρους τῶν συνηθῶν, ὥστε καὶ διώκοντας καταλαμβάνειν τοὺς πολεμίους καὶ διασκομένους μὴ καταλαμβάνεσθαι καὶ τοῖσους ἔχειν ἐν καιρῷ τῆς ἀρμαζούσης αὐτοῦς χρείας, ὥστε δύνασθαι αὐτοὺς ἢ κακὸν τι ποιῆσαι τοὺς ἐχθροὺς ἢ μὴ παθεῖν τι κακὸν παρ' αὐτῶν. οζ' Μικροὺς δὲ καὶ μεγάλους δρόμονας κατὰ τὴν ποιότητα τῶν πολεμίων ἐθνῶν κατασκευάσεις. Οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς ἐστὶν στόλος τῶν πλοίων τῶν τε Σαρακηνῶν καὶ τῶν λεγομένων Ῥῶς βορείων Σκυθῶν. Οἱ μὲν γὰρ Σαρακίνοι κομβαρτίους χρῶνται μείζοσι καὶ ἀργότεροις, οἱ δὲ ὅλον ἀκατοῖς μικροῖς καὶ ἐλαφροτέροις
--	--

⁵³ δρομοῦ, thus Dain: δρόμων MS. A.

⁵⁴ ἴσους, thus Dain, following Desrousseaux: τοὺς MS. A.

APPENDIX TWO

514

καὶ γοργῶς, οἱ Σκύθαι· διὰ ποταμῶν γὰρ εἰς τὸν Εὐξεινον ἐμμετνοντες πόνηον οὐ δύνανται μείζονα ἔχειν πλοῖα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ περσαστάξεων εἰρήσθω. Ὅταν δὲ ἀπαλλάγῃται βοῦλη τῆς μάχης, μηχανιδῶς, ὡς εἴρηται, τὴν παράταξιν τῶν δρομήων ποιήσας οὕτως υποχωρήσεις διὰ τὸ ἀσφαλὲς εἶναι τὸ τοιοῦτον σῆλημα ἐν ταῖς τοιαύταις καὶ προοδούς καὶ υποχωρήσασιν, ὡς μαρτυροῦσιν τινες τῶν παλαιῶν τοῦτοφ τῷ τρόπῳ χρησάμενοι.

Μετὰ δὲ τὴν λύτην τοῦ πολέμου δέον σε, ὁ στρατηγέ, τὰ ὡς εἰκὸς κρατῆναι ἀπὸ τῶν πολεμίων λάφυρα ἐξ ἴσου διαμερίζειν ταῖς στρατιώταις καὶ ἀριστοποιεῖν καὶ φιλοφρονεῖσθαι αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν ἀριστεύσαντας καὶ δορεῶν καὶ τιμῶν ἀξιώσας, τοὺς δὲ ἀνάξιόν τι στρατιώτου ποιήσας ἐπιτιμῆσαι δέοντως.

Γινώσκει δέ, ὁ στρατηγέ, ὅτι πλήθος δρομήων ἀνάνδρους ἔχονταν στρατιώτας οὐδὲν ἰσχύει, οὐδ' ἂν καὶ πρὸς ὀλίγους μαχησάντων τοὺς ἐναντίους ἀνδρείους καὶ εὐνύχους· οὕτε γὰρ πλήθος ἀνδρῶν κατὰ ὀλίγων ἰσχύσει εἰ μὴ καὶ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῇ ὁπλίσει στρατιώται ὁληθεῖς ἀποδεικνύνται. Τί γὰρ οὐκ ἐργάζονται δεινὸν καὶ ὀλίγοι λύκοι πρὸς πολλὰς χιλιάδας ποιμνίου;

Διὸ γρή σε συννοῶν ὅπαντα μετὰ ἀκριβείας πάσης τὰ τῶν ἐχθρῶν ὡς διάκεινται καὶ οὕτως τὴν τε τῶν δρομήων κατασκευὴν καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ὁπλισιν καὶ τὸ πλήθος αὐτῶν καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὰ ἔλλα ἐπιτηδεύματα ἀρμοδίας κατὰ τῶν ἐναντίων παρασκευάζειν.

Ἐχειν δὲ καὶ μικρούς καὶ ταχέως δρομῶνας οὐ πρὸς πόλεμον ἐξοπλισμένους, ἔλλα πρὸς τὰς βίγλας καὶ τὰ μανδράτα καὶ τὰς ἄλλας ἀπαντώσας ὁμοίας χρείας· καὶ ἔτι τὰ τε μονήρια λεγόμενα καὶ τὰς γαλέας, πλὴν καὶ αὐτοὺς ἐνόησας διὰ τὰ ὡς εἰκὸς καὶ κατὰ τὴν ἐμπίπτοντα.

Καὶ σὲ δὲ αὐτὸν διὰ πάντων εἶναι δεῖ σπουδαῖον καὶ γενναῖον καὶ ἀτάραχον καὶ δεῦν ἐν ταῖς ἐναγκαταῖς μάχαις τῶν πραγμάτων ἐνχειρισθεῖ τε καὶ πράξῃ, ἵνα καὶ Θεῷ εὐάρεστος καὶ τῇ ἡμετέρα ἐκ Θεοῦ βασιλεῖα εὐχρηστός τε καὶ δόκιμος ἀναφανείῃ στρατηγὸς ἀμφοτέρωθεν κερδήσης τὰς ὁρίας τῶν πόρων ἀμοιβὰς, ἐκ Θεοῦ μὲν μισθοὺς ἀθανάτους ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ κληρονομίας ἀγωνιζόμενος, ἐξ ἡμῶν δὲ καὶ τιμὰς καὶ

kabir, "large ship", but this seems much less likely. See Christides, *Conquest of Crete*, p. 66.

ΝΑΥΜΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

513

the land soldier is decreed to be armed, that is, [as a] *kataphraktos*. All those in the upper our-bank should be armed like this.

74 You yourself, *strategos*, will equip the dromons to match the quality of the enemy and the quantity of [their] ships and will arm them so that our dromon has a *stratos* no less than [that of the dromon] of the enemy, [and], indeed, one that is prepared for an even fight when coupled to each other, but if possible greater; for, when both sides fight bravely, the greater will be victorious.⁵⁷

75 If you realize that the enemy has ships with a greater *stratos*, you yourself will *ousia**⁵⁸ an equivalent number of dromons. From all these [ships] you will select the best and from these you will arm an adequate force of effective and very strong dromons. Thus, if this is [what] happens, you either combine the crew from two [ships] into one or, as has been said, you select the best from all [the crews]. There should be up to two hundred, or more, soldiers in one dromon, so that, being superior to the enemy ships in both number and size of the dromons and in the good fortune of the soldiers, with God you will achieve victory over them.

76 You must also arm dromons [which are] smaller and lighter than the usual so that, when pursuing they overtake the enemy, or, when being pursued, they are not overtaken, and [you should] have these at a time of appropriate need for them, so that they can either inflict some damage on the enemy or not suffer damage from them.⁵⁹

77 You will equip small and large dromons according to the quality of the enemy nation. For the fleet of ships of the Saracens is not the same as that of the so-called Russians, northern Skythians.⁶⁰ The Saracens use larger and slower *koumbaria*,⁶¹ while the Skythians use *akatia**, which are small,

⁵⁷ Cf. Appendix One, §9.8.

⁵⁸ Note the verb *οὐσιάζω**, the verbal action of providing an *οὐσία*. The verb *οὐσιάζω* thus meant to provide a ship with a crew. See also Appendix Five, §68.

⁵⁹ Cf. above pp. 130-31.

⁶⁰ Skythians, from the ancient people known to the Greeks and Romans. A generic term used by Byzantines for peoples to the North outside the frontiers of the Empire.

⁶¹ "Κουμβήριον" was a transliteration into Greek from Arabic. The original Arabic word was most probably *qunbār* (pronounced *qunibār*), which was used in documents of the Cairo Geniza for a large sailing ship. See Goitein, *Mediterranean society*, pp. 306, 331, 480 n. 6. Christides has suggested that the Arabic may have been *marqib*

δορεάς τὰς προσηκούσας, μὴ ψευδόμενος τὴν κλῆσιν, ἀλλ' ἀσπρῆς στρατηγός καὶ ὦν καὶ καλούμενος. Τοιαῦτα καὶ περὶ ναυμαχίας ὅς ἐν συνῶνται μετρίως εἰρησθῶ.

LEO VI, *ΕΚ ΤΟΥ ΚΤΥΡΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ*
EDITION AND TRANSLATION⁶⁴

Εκ τοῦ Κύρου Λέοντος τοῦ βασιλέως

¹⁶⁵ Ἰστορήσω σοι ἔτι καὶ ἕτερον ναυτικοῦ στόλου στρατηγίαν· ὅταν γὰρ εἰς πότους λιμένας μὴ ἔχοντας καὶ ψαμμόεις τὴν ἀσπρῆσιν μέλλῃς ποιήσασθαι, ἐάν οὕτω τύχῃ ἐν καιρῷ ναυτικῆς στρατηγίας, σάκτους πολλοὺς γεμίσας ἄμμου καὶ τοὺς σχοινίους προσδῆσας ἀπὸ ἐκάστου δρόμωνος ἐκκερμάσεις τοὺς ἀρκούντας οἰονεὶ σιδηρὰς ἀγκύρας, καὶ οὕτως τὸν λεγόμενον πελαγολιμένα ποιήσας εὐκόλως κατὰ τὸν τόπον νυκτὸς ἐπελθὼν τὴν βεβουλημένην σοι καταδρομὴν ποιήσεις.

²⁶⁶ Πολεμίου ποτὲ ναυτικοῦ στόλου μετὰ οἰκείας δυνάμεως ναυτικῆς ὑποχωρῶν στρατηγὸς μηχανοειδῆ παράταξιν ποιούμενος ὑποστρεφέτω πλέων κατὰ πρῶμαν καὶ οὕτως βουλευέσθω ἀποχωρίζεσθαι τὸν πολεμίων· καὶ γὰρ οὐ φεύγον, ἀλλὰ φονισαχῶν, ἐνῶμιμος ἔξει τὰς ναὺς καὶ πάλιν ἐπελθεῖν τοὺς πολεμίους κατὰ πρῶσαν. Εἰ γὰρ καὶ τούτου χρεία γένηται, τὰς πρῶρας ἔχειν πρὸς αὐτοὺς· καὶ γὰρ οὐδὲ θαρρήσουσιν ἐν τῷ κολάμῳ εἰσελθεῖν τὴν κύκλωσιν ὑφορμύμενοι.

⁶⁴ Edited from a microfilm of folios 331r-v of the tenth-century manuscript Milan, Biblioteca Ambrosiana, MS. B 119-sup. [gr. 139]. A text was published in Dain, *Naumachia*, pp. 35-8.

⁶⁵ Constitution XX, §196 of Leo VI, *Taktika* (PG).

We believe that we have translated the Greek accurately here; however, we have no idea what the emperor supposed this paragraph to mean. He appears to have thought that if a fleet made landfall on an open beach where there was no harbour into which to put, that one would then need to construct a "sea-harbour", *πελαγολιμένον* (*pelagolimenon*), by lowering sandbags to the sea bed to hold the ships in position. Why one could not use for this purpose the multiple anchors that all medieval ships carried, escapes us. Then, the emperor appears here not to have appreciated that dromons could simply be beached, thus negating the need for any such "sea-harbour"; although, elsewhere he did appreciate that fleets could be beached. In any case, why constructing such a "sea-harbour" would contribute to making a raid successful appears to be entirely obscure.

⁶⁶ Constitution XX, §201 of Leo VI, *Taktika* (PG).

lighter, and fast, as they cannot have larger ships when raiding down rivers to the Black Sea.

78 That is enough about formations. When you wish to disengage from a battle, having, as has been said, drawn the formation of the dromons into a crescent, you will withdraw in this way since this arrangement is safe in advances and retreats of this kind,⁶² as some of the ancients indicate [by their] having used this method.⁶³

79 When the engagement has ended, *strategos*, you should divide the spoils that have been acquired from the enemy as is usual equally among the soldiers and praise them and make much of them, and reward the outstanding soldiers with gifts and honours, and you should penalize accordingly those whose behaviour has been unbecoming to a soldier.

80 You should appreciate, *strategos*, that a number of dromons with cowardly soldiers achieves nothing, not even when fighting a few opponents [if these are] brave and of good heart; neither will a number of men achieve anything against a few unless they prove to be true soldiers in energy and arms. Will not a few wolves do great damage to many hundreds of thousands of sheep?

81 Therefore you should observe with great accuracy the enemy's situation and then prepare the equipment of the dromons, the armament of the soldiers, their number, the size [of the ships], and other needs in a manner appropriate to the opposition.

Equally, [there is] need to have small and fast dromons [which are] not armed for battle but can be used as scouts, for messages and other similar purposes. And also what are known as *monereis* (monoremes) and also *galeati*, except that they should be armed against normal eventualities.

82 You should be keen, valiant, calm, and alert throughout everything, particularly in the inevitable conflicts and periods of action; thus you may be pleasing to God and serve our Majesty under God and be a renowned *strategos* and you will gain due recompense for your labours from both, an eternal reward from God for your struggles on behalf of his dominion, and honours and their attendant gifts from myself, when you

⁶² Cf. Appendix Two [b], §2.

⁶³ See Thucydides, *Peloponnesian war*, III.78.3 (vol. 2, p. 136), and cf. VII.70.4 (vol. 4, p. 138).

ΝΑΥΜΑΧΙΚΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

517

have not fallen short of your calling but are a true *stratēgos* in both name and deed. Enough has now been said sufficiently on naval warfare in this brief survey.

APPENDIX TWO [b]

LEO VI, *FROM THE LORD LEO, THE EMPEROR*,
EDITION AND TRANSLATION

From the Lord Leo, the Emperor

- 1 I will tell you now of yet another stratagem for a naval fleet. When you intend to make a landing in sandy places which do not have harbours, should this happen during your period of naval command, having filled many sacks with sand and having tied [them] with ropes, you will hang a sufficient number like iron anchors from each dromon; and having in this way constructed what is known as a 'sea harbour', attacking the place by night, you will easily carry out your planned raid.
- 2 A *stratēgos* retiring on some occasion before an enemy fleet with his own naval force, making a crescent formation should withdraw, sailing by the stern [i.e., backing water], and should plan to disengage from the enemy in this way; for by not fleeing but making a fighting retreat, he will have his ships ready to attack the enemy once again from the prow. If there is need of this, [you should] have the prows towards them, for they will not have the courage to enter the hollow, suspecting encirclement.

Ek III: Grek Ateşi⁷⁴

Ek IV: Bizans'ın deniz filosu 941 yılında Rus donanmasını püskürtüyor. Bizans gemilerinin uç kısımlarındaki mahmuzlar illüstrasyonda açıkça görülmektedir. (Görseldeki gemiler Pryor ve Jeffreys (2006, 144) tarafından *dromon* olarak tanımlanır.)⁷⁵

⁷⁴ Joannis Scylitzae Synopsis Historiarum: codex Matritensis graecus, Biblioteca Nacional, Madrid, vitr. 26-2, fol. 34v.

⁷⁵ Joannis Scylitzae Synopsis Historiarum: codex Matritensis graecus, Biblioteca Nacional, Madrid, vitr. 26-2, fol. 130r.

